

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1941.

Andra kammaren.

Nr 19.

Onsdagen den 26 mars.

Kl. 11 f. m.

§ 1.

Justerades protokollen för den 19 innevarande mars.

§ 2.

Föredrogs andra lagutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckta motioner om framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk.

Andra lagutskottet hade till behandling förehäft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen nr 43 i första kammaren av herr *Alfred Andersson m. fl.* och nr 60 i andra kammaren av herr *Svensson* i Ljungskile.

I motionerna, vilka voro likalydande, hade föreslagits, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte hemställa, att förslag till expropriation och förköpsrätt av jord, som behövdes för komplettering av ofullständiga jordbruk, snarast möjligt förelades riksdagen.

Utskottet hemställde, att förevarande motioner icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Vid utlåtandet voro fogade reservationer:

- 1) av herr *Hage*, utan angivet yrkande;
- 2) av herr *Hermansson*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka bifall till de förevarande motionerna.

Särskilt yttrande hade avgivits av herr *Sten*.

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr *Svensson* i Ljungskile: Herr talman! Jag skall icke försöka att i detta sammanhang räkna upp de skäl, som finnas för en expropriationslagstiftning, eller att vederlägga de invändningar, som kunna framställas mot en sådan lag. Jag vill emellertid erinra om att det finns olika vägar, på vilka ofullständiga jordbruk kunna hjälpas: nyodling, anskaffande av arbeten eller, såsom det nu gäller, anskaffande av tillskottsjord; men ingen av dessa olika vägar är ensam för sig framkomlig. Även om det funnes odlingsjord så belägen, att man kunde utöka Sveriges alla ofullständiga jordbruk genom nyodling, skulle detta medföra en sådan utvidgning av jordbrukets ram, att man helt och hållet sprängde jordbrukets marknad. Vi skulle få ett överdimensionerat jordbruk. Försökte man å andra sidan lösa denna fråga enbart genom att skapa arbeten, skulle man utan tvivel både här och var stöta på ett sådant motstånd på arbetsmarknaden, att man icke på den vägen komme fram. Detsamma kan sägas, när det gäller att anskaffa tillskottsjord. Skulle man försöka lösa denna fråga enbart genom anskaffande av sådan jord, finge man

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

slå sönder Sveriges alla större jordbruk, och man komme knappast fram ändå. Man kan ju tillägga, att ett försök att öka de ofullständiga jordbrukens inkomster genom höjda priser på jordbrukets produkter skulle leda till en sprängning både av penningvärdet och av prisförhållandena överhuvud taget. Det finns sålunda icke någon väg, som ensam för sig är framkomlig, när det gäller att lösa denna fråga. Under sådana förhållanden vore det tacknämligt, om de som intresserade sig för frågan icke låta den ena åtgärden ställa sig i vägen för den andra. Jag menar, att man bör icke avvisa en möjlighet, därför att det finns vissa andra möjligheter, ty sakläget är sådant, att man behöver använda alla medel så mycket man förmår för att få denna fråga löst.

Nu kan det visserligen principiellt erinras, att det här är fråga om ett ingrepp mot äganderätten, och det påståendet får ju gälla så långt det kan. Det kan dock erinras om att de svenska jorddelningsförhållandena ha trasslats till, och att statsmakterna i två olika avseenden äro medansvariga för det nuvarande tillståndet. Dels ha vi under en längre tid haft en jordlagstiftning, som tillåtit styckning av jord i obegränsad omfattning, dels ha vi haft en egnahemsrörelse, genom vilken staten direkt medverkat till uppkomsten av en mängd för små jordbruk. Här är det alltså fråga om att återställa normala förhållanden, när det gäller svensk jordfördelning. Vill man i det fallet komma framåt, får man acceptera de medel, som i detta hänseende äro nödvändiga. Nu kan det invändas, att expropriation av jord är ett mycket omständligt förfarande. Det är svårt och det är dyrt, men förhållandena i Finland, där man för övrigt har en sådan här lag om expropriation, visa, att om lagen finns, går det i många fall att få frivilliga uppgörelser till stånd. Lagens indirekta verkan blir alltså det viktigaste. Så invänder man återigen, att det blir alldeles för dyrt. På den punkten skulle jag gärna vilja säga, att expropriationslagen kommer att fullständigt förfela sin verkan, om icke staten betalar expropriationskostnaden, ty lagens viktigaste uppgift är att bereda väg för frivilliga överenskommelser till rimligt pris. Detta kan icke ske, ifall man lägger expropriationskostnaden på de små jordbruken. I så fall höjer man jordpriset även i alla de fall där en frivillig överenskommelse skulle kunna uppnås.

När denna fråga omnämndes av jordbruksministern i 1939 års egnahemsproposition, och när statsrådet förklarade, att frågan icke kunde föreläggas 1939 års riksdag, därför att den krävde ytterligare något övervägande och statsrådet icke hunnit granska lagförslaget, tänkte nog de svenska småbrukarna, att det blott var fråga om ett kort uppskov. Sedan ha emellertid två år förflutit. Vad jordbruksministern under dessa två år i olika sammanhang sagt om denna fråga, har markerat hans fortsatta principiella anslutning till tanken på en dylik lagstiftning, men något bestämt uttalande, när ett förslag kunde motses, har icke gjorts.

Nu söker utskottet att i sin motivering trösta oss med att säga, att här vidtagits omfattande åtgärder, som innebära betydande uppoffringar från det allmännas sida för att förstärka de ofullständiga jordbruken. Naturligtvis kan man säga det. Men ställer man vad som hittills gjorts i relation till vad som på detta område behöver göras, kan man med ungefär samma rätt säga, att vi ha knappast börjat realisera de önskemål, det här gäller. Bidrags- och lånemedel finnas i otillräcklig mängd, och expropriationslagstiftningen är ställd på en ovis framtid.

Nu vill jag gärna med tacksamhet erkänna, att utskottet i sin fortsatta motivering anslutit sig eller i varje fall icke på något sätt tagit avstånd från tanken på expropriation av jord för här ifrågakvarande ändamål, och detta utskot-

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

tets uttalande har fått passera reservationslöst, vilket ju kan sägas vara ett framsteg. Jag skall därför icke vidare i detta sammanhang argumentera mot utskottet eller för expropriation.

Jag skulle däremot vilja säga med anledning av herr Stens särskilda yttrande, att de svårigheter att skaffa tillskottsjord, som finnas, och storleken av det behov, som därvidlag gör sig gällande, betyda så mycket mer än behovet av expropriation för andra ändamål, att man mycket väl kan ställa denna fråga i en klass för sig. När det gäller att anlägga nya brukningsdelar av ett eller annat slag, kan man uppsöka den jord, som finns till salu. När det gäller tillskottsjord, är det emellertid icke på det sättet. Här har man knappast en marknad på jord med fria prisförhållanden.

Beträffande frågans fortsatta behandling säger utskottet, att det »förväntar, att så snart förhållandena det medgiva spörsmålet upptages till ytterligare övervägande». Jag vet icke vad ett sådant skrivsätt kan inrymma, men jag anser, att det även kan inrymma den tanken, att denna fråga bör för närvarande icke ens övervägas. Då jag med hänsyn till småbrukarnas läge anser, att denna fråga trots eventuella svårigheter bör lösas utan dröjsmål, ber jag, herr talman, att få yrka bifall till den av herr Hermansson avgivna reservationen.

Herr **Hallagård**: Herr talman! Såsom framgår av andra lagutskottets utlåtande i dess motivering på sid. 13, har utskottet uttalat som sin uppfattning, att det bör tagas under övervägande, »huruvida icke möjlighet bör beredas att i vissa fall, då erforderlig tillskotts jord för sådana jordbruk icke kan anskaffas på frivillighetens väg, tillgodose behovet av jordtillökning genom anlitande av tvångsåtgärder». Utskottet har även framhållit, att frågan om införande av en expropriationslagstiftning av den beskaffenhet, som avses i motionerna, är föremål för Kungl. Maj:ts uppmärksamhet. En expropriationslagstiftning på det område, det här gäller, kräver tydligen ett synnerligen omsorgsfullt övervägande, innan man kan framlägga förslag till riksdagen. Utskottet gör även följande uttalande: »Utskottet förväntar, att så snart förhållandena det medgiva spörsmålet upptages till ytterligare övervägande samt att de förslag, som kunna föranledas därav, föreläggas riksdagen.» Därmed har utskottet uttalat, att frågan skall föreläggas riksdagen, ifall behov därav föreligger. Utskottet har även sagt i sin motivering, att frågan om förköpsrätt av jord även är föremål för Kungl. Maj:ts prövning, och med hänsyn till vad här sålunda anförts finner utskottet skäl icke föreligga att för närvarande göra framställning i ämnet till Kungl. Maj:t. Utskottet är också så gott som enigt om att under sådana förhållanden de i ärendet väckta motionerna icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd. När således dessa spörsmål äro föremål för Kungl. Maj:ts prövning, har jag icke tillräcklig anledning att ingå i någon längre debatt, och för övrigt har första kammaren godkänt utskottets förslag utan votering.

För min del skulle jag vilja säga, att man får nog betänka sig mer än en gång, innan man tillgriper så långt gående åtgärder, som motionärerna här syfta till. Man skall naturligtvis göra allt som göras kan för att tillgodose de behov som föreligga genom att skapa bärkraftiga småbruk, men i tider som de nu rådande får man ju vara mycket försiktig med att besluta om tvångsåtgärder, som utan alltför stora olägenheter kunna undvikas. Man bör icke lagstifta i onödan — i varje fall icke göra en lag för vissa fall. Man förutsätter här, att denna lag icke skall behöva tillämpas annat än i vissa fall. Alltså förhåller det sig så, att i de flesta fall går det att ordna saken genom förköp av tillskotts jord, och det förefaller mig som om det därför vore obehövt med

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

så långt gående åtgärder, som motionärerna syfta till, att den ene jordägaren skulle kunna få tvångsköpa jord från den andre. Den saken tål givetvis att diskuteras. Skulle man ändå anse sig böra tillgripa tvångsåtgärder i den omfattning, som avses i motionerna, få de, som så ivra för denna sak, taga de allvarliga konsekvenserna därav och först och främst se till att man skapar ekonomiska förutsättningar för att dessa småbruk kunna föda sin man och hans familj. Det skulle även vara värdefullt, om man någon gång kunde få fullt klart för sig, vilka förutsättningar det erfordras i det fallet för jordbruket.

Såsom spørsmålet nu ligger till, även om man har olika meningar om huru frågan skall ordnas, får man ställa sig avvaktande intill dess man får se det resultat, vartill en kommande förnyad utredning kan leda.

Jag vill också tillägga, att en ytterligare omprövning av dessa frågor bör klargöra, om det verkligen finns så många fall, där man vägrat sälja tillskotts jord för komplettering av ofullständiga jordbruk i den omfattning, att det motiverar ett införande av en expropriationslagstiftning i den utsträckning, som man åsyftar i motionerna. Därför bör man givetvis ställa sig avvaktande inför vilka erfarenheter man får av den nya egnahemsorganisationen.

Jag ber, herr talman, att med anledning av det anförda få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr **Hermansson**: Herr talman! Det tycks råda så gott som fullständig enighet om att det är en av de allra viktigaste uppgifterna för svensk jordpolitik att skaffa lämplig tillskotts jord för komplettering av åtminstone en del av det oerhört stora antal ofullständiga jordbruk, som finnas i vårt land. Egnahemsnämnder, länsstyrelser, regering och riksdag — för att nu icke tala om de många, tiotusentals småbrukare själva, som tvingas att leva på en jordbit, som är alldeles för liten att ge bärning åt en familj av normal storlek — ha vid många tillfällen givit uttryck åt den meningen, att den sunda politik, som verkligen skulle bli till gagn för de sämst ställda jordbrukarna, måste vara inriktad på att utöka de ofullständiga jordbruken, så att de bli stora nog att kunna försörja en familj.

Den senaste egnahemsreformen siktade ju också särskilt på att underlätta kompletteringen av alltför små jordbruk och att för framtiden förhindra jordens uppdelning på alltför små enheter. Man bör emellertid icke överskatta verkningarna av egnahemsreformen. De nya grunderna för egnahemsverksamheten kunna nämligen icke tvinga en enda självägande jordägare, antingen det nu är en stor godsägare, en stiftelse eller en samling allmänningsdelägare, att överlåta en enda kvadratmeter tillskotts jord till de småbrukare, som behöva den. Och det saknas framför allt bestämmelser, som kunna tvinga dessa jordägare att sälja en bit mark *till skäligt pris*. Detta sistnämnda är icke det minst viktiga. Småbrukarnas svårigheter bero i regel icke endast därpå, att den jordbit de bruka är alldeles för liten, utan också på den omständigheten, att dessa jordbitar måste inköpas till pris, som äro alldeles för höga i förhållande till jordens avkastningsförmåga. Och det underliga är, att, hur mycket det än klagas över jordbrukets nödläge, det likväl betalas allt högre och högre pris både för bebyggda och obebyggda jordlappar, som byta ägare. Allt flera, som sysslat med problemets praktiska sida, ha därför kommit till insikt om att det behövs sådana åtgärder till de nuvarande bestämmelserna för att skaffa erforderlig tillskotts jord på sådana villkor, att en småbrukare, som får sin jordareal utökad, icke nödvändigtvis skall behöva bli en hårt pressad ränteslav under sitt återstående liv.

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

1936 års egnahemsutredning rekommenderade också en expropriationslagstiftning, som kunde tillgripas såsom en sista utväg i de fall, då frivillig överenskommelse på rimliga villkor icke kan träffas. För min del väntar jag mig icke alltför mycket av en sådan lagstiftning. Rätten till tvångsköp av tillskottsjord löser nämligen icke på långt när alla de problem, som en alltför långt gående jordsplittring har skapat. Och det kan naturligtvis icke bli tal om att flertalet ofullständiga jordbruk under några förhållanden skola under en överskådlig framtid kunna kompletteras. Det kan naturligtvis icke heller bli fråga om att hugga första bästa jordbit och lägga den till ett småbruk, som är för litet för att kunna försörja sin man. Det är alldeles självklart, att det i varje särskilt fall måste undersökas, om utökningen av småbruket kan göras utan olägenhet för den, som skall släppa till den jord, som behövs, och även om det kan ske utan skada för själva produktionen. En expropriationslag av det beskedliga innehåll, som föreslogs av egnahemsutredningen och som tog all möjlig hänsyn till jordägarens intressen — kan ske till och med alltför stor hänsyn — kan icke betraktas såsom något försök till revolution på jordbrukspolitikens område utan endast såsom en praktisk åtgärd i syfte att åtminstone i någon mån motverka jordsplittringens följder.

Så länge det nu endast är fråga om en rent teoretisk anslutning till kravet på att i nödfall kunna tillgripa lagliga tvångsåtgärder för att skaffa erforderlig tillskottsjord, tycks enigheten alltjämt vara nästan hundra procentig. Även majoriteten i andra lagutskottet, inklusive herr Hallagård, har också ansett sig böra uttala en visserligen mycket platonisk men dock bekännelse till tron på expropriationslagstiftningens nödvändighet i vissa fall. Det är först när det gäller att gå från ord till handling, som eftertankens kranka blekhet inställer sig hos en del av expropriationslagstiftningens så kallade vänner. Följden härav har blivit, att hela ärendet nu befinner sig i det egendomliga läget, att alla ansvariga instanser uttalat sin varna sympati för en expropriationslag av samma hyggliga innehåll, som egnahemsutredningen föreslog, men att själva sakfrågan likväl icke tillåtes att komma upp till behandling. Det är således många, som veta vad som i detta fall bör göras men som likväl hindra, att något blir gjort.

Jag kan i detta sammanhang icke underlåta att i likhet med motionären påminna om jordbruksministerns yttrande till statsrådsprotokollet vid avgivandet av propositionen angående egnahemsverksamheten vid 1939 års riksdag. Detta yttrande återfinnes på sid. 5—6 i utskottets utlåtande och det är därför onödigt att här upprepa detsamma. Detta yttrande kan emellertid icke gärna tolkas på annat sätt än att regeringen då genom jordbruksministern gav sin oförbehållsamma anslutning till egnahemsutredningens uppfattning rörande behovet av den ifrågasatta expropriationslagstiftningen. Jordbruksministern uttalade först sitt principiella gillande av utredningens ståndpunkt och lämnade därefter en förklaring om orsaken till att önskemålet på denna punkt icke omedelbart kunde effektueras. Det finns ingen möjlighet att lägga in någon annan mening i detta uttalande än att jordbruksministern avsåg att lämna en bestämd försäkran om att lagförslaget skulle komma att föreläggas riksdagen så snart den lilla formaliteten med lagrådets hörande hade blivit uppfylld. Det har nu gått två hela år, sedan denna försäkran gavs, utan att något har gjorts, som kan bringa frågan ett enda fjät närmare sin lösning. Det är gott och väl, att svenska folket har fått veta, att jordbruksministern också i själva verket är anhängare av en expropriationslagstiftning i syfte att underlätta kompletteringen av ofullständiga jordbruk. Och det är också

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

bara som sig bör, att riksdagens båda kamrar ha anslutit sig till denna hans mening. Det är bara den lilla haken, att vackra ord och sympatiuttalanden tyvärr icke ge några praktiska resultat.

Att döma av denna frågas behandling ser det i stället ut nästan som om viktiga reformkrav knappast kunna råka ut för ett sämre öde än att bli omfattade med sympati och välvilja från de beslutande myndigheternas sida. I varje fall tycks majoriteten av andra lagutskottet hysa den uppfattningen, att om vederbörande departementschef en gång har uttalat sitt gillande av ett visst reformförslag, så bör han därefter hur länge som helst vara befriad från att taga något initiativ till reformens genomförande. Utskottet säger sig naturligtvis alltjämt hysa ett levande intresse för själva saken och anser, att frågan bör skänkas »synnerligt beaktande», att spørsmålet »bör upptagas till ytterligare övervägande» o. s. v. Men då nu regeringen redan har vilat på ärendet i två hela år utan att ägna någon uppmärksamhet åt saken under tiden, så tycker man, att det skulle vara alltför ofinkänsligt att begära, att det nu äntligen göres slag i saken. Detta är, kan man säga, kontentan av utskottets utlåtande.

För min del har jag icke kunnat godtaga ett utlåtande av denna menlösa beskaffenhet. Jag menar nämligen, att om man vill själva saken, så kan man icke vara med om att uppskjuta avgörandet hur länge som helst. Då frågan dessutom genom det nuvarande läget ytterligare aktualiserats, så har jag ansett, att riksdagen nu borde säga ifrån, att ärendet icke tål något längre uppskov. Jag begär icke, att det skall vara kungorsord allt vad jordbruksministern säger, men jag tycker ändå uppriktigt sagt, att en så pass kategorisk utfästelse som den, som gavs av jordbruksministern till 1939 års riksdag, icke gärna kan få betraktas bara som ett förflutet ord utan all betydelse. Det yttrande till statsrådsprotokollet, som jag nyss omnämnde, borde enligt min mening i stället ha förpliktigt första statsmakten att utan alla onödiga dröjsmål taga det utlovade initiativet, för att frågan så snart som möjligt skulle kunna föreläggas riksdagen. Jag anser mig ha så mycket större skäl att göra detta, som jag vet, att det långa dröjsmålet med denna frågas vidare behandling på vissa håll har kommit till flitig användning såsom bevis för att våra demokratiska statsinstitutioner sakna både vilja och förmåga att uträtta något till den sämst ställda jordbruksbefolkningens bästa. Det finns enligt min mening ingen anledning att ge demokratiens fiender det vapen i händerna, som ett fortsatt uppskov med en förnuftig expropriationslagstiftning i själva verket visar sig kunna utgöra. Då jag alltså har ansett det omotiverat att längre uppskjuta ärendets behandling, har jag inom utskottet reserverat mig mot utskottets hemställan och yrkat bifall till de förevarande motionerna.

Jag vet nu mycket väl, att första kammaren redan har behandlat frågan och avslagit motionärernas hemställan, och att det därför icke i år kan bli någon riksdagsskrivelse i ämnet. Då jag trots detta även här fasthåller vid det yrkande, som jag ställde i utskottet, så gör jag detta, emedan jag är fullkomligt övertygad om att den opinionsyttring från andra kammaren, som ett bifall till motionerna skulle innebära, under alla förhållanden måste bli en hälsning, som även den »går till kungen fram» och som icke gärna kan lämnas obeaktad. Jag ber därför att få instämma i det yrkande, som ställdes av herr Svensson i Ljungskile.

I detta anförande instämde herrar *Eriksson* i Sandby, *Holm*, *Fält*, *Jonsson* i Haverö och *Falk*.

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

Herr Hage: Herr talman! Jag har vid detta utskottsutlåtande fogat en blank reservation, och jag kommer liksom flera föregående talare att yrka bifall till motionerna.

Utskottets utlåtande har här utformats på ett sätt, som är ganska vanligt även för andra lagutskottet. Man har skrivit en vacker motivering, där man på alla sätt understryker motionärernas uppfattning och förklarar, att man vill vara med om saken, men så slutar man med ett negativt yrkande, alltså med yrkande om avslag på motionerna. Rent principiellt vill jag säga, att detta sätt att skriva utlåtanden är ganska osympatiskt. Men jag skall också ärligt erkänna, att jag många gånger varit med om att underteckna sådana utskottsutlåtanden och antagligen även kommer att bli nödsakad att göra det i fortsättningen i vissa fall. Jag måste emellertid å andra sidan säga, att om det förhåller sig på det sätt — som det här verkligen förhåller sig — att det finns en mycket stark opinion för en viss reform och denna reform har varit föremål för utredning i utskottet vid upprepade tillfällen, varvid man har skrivit avstyrkande utlåtanden eller rättare sagt vackra motiveringar med avstyrkande kläm, så kommer det till slut i alla fall en tidpunkt, då man känner det mera överensstämma med konsekvens och hederlighet att låta den vackra och fina inställningen i motiveringen följas av en positiv inställning även i klämmen. Man kan icke i evighet hålla på och avstyrka en sak år efter år men samtidigt säga: ja, jag gillar denna sak, jag vill denna sak, men att sträcka mig så långt som att tillstyrka något i klämmen kan jag icke vara med om. — Jag menar, att har man varit med om att år efter år tillstyrka en sak i motiveringen, så kommer det en tidpunkt, då folk frågar: varför i herrans namn låter ni icke denna er vänliga inställning till slut följas av en definitivt vänlig inställning i klämmen? — Från den utgångspunkten — och särskilt med hänsyn till att här går år efter år utan att något göres — har jag icke kunnat ansluta mig till utskottets utlåtande. Sedan jag nu flera gånger varit med om att avstyrka denna sak, har jag icke längre velat vara med om ett avstyrkande utan i stället velat intaga en definitiv, positiv inställning till frågan.

För övrigt är det nu på det sättet, skulle jag tro, som också herr Hermansson nyss har framhållit, att vill man saken, skulle det vara synnerligen önskligt, att andra kammaren för sin del är med om att definitivt tillstyrka motionerna. Därigenom markerar man, skulle jag tro, på ett bättre sätt, att man verkligen vill något i denna fråga.

För övrigt förhåller det sig på det sättet, att den sak, som det här är fråga om, icke är någon stor fråga. Det gäller icke något radikalt yrkande. Tvärtom är den fråga, som här tages upp, endast en mycket liten del av expropriationsfrågan. Dessutom kommer ju en expropriation enligt detta förslag att utnyttjas endast i undantagsfall, då man icke har kunnat åstadkomma frivillig uppgörelse. Själva expropriationsförfarandet kommer dessutom att bli förenat med en massa säkerhetskakor, om jag så får uttrycka mig.

En ledamot av utskottet — som nog egentligen i grund och botten kanske är motståndare till denna sak men som i alla fall gått med på utskottets motivering — framhöll, att man icke bör vara med om tvångsåtgärder mot jordägare, när det gäller att åstadkomma reformer, som endast ha till avsikt att gynna en viss jordbrukare, men att man kunde vara med om att tillåta ett tvångsförfarande av detta slag, när det gällde reformer, som så att säga avse att gynna ett helt samhällslager och överhuvud taget gälla en stor och viktig samhällsangelägenhet. Jag vill i anledning därav framhålla, att i detta fall gäller det verkligen en stor samhällsangelägenhet, ty tillvaron av ofullständiga jordbruk medför — såvitt jag kan förstå — i vår tid ännu större olägenheter

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

än vad som varit fallet förut. Förut kunde ägare av små jordbruk, som icke kunde leva på detta, skaffa sig vägarbete, arbete vid sågverk och diverse arbeten av olika slag. Men såvitt jag förstår bli — inte minst i Norrland — möjligheterna att skaffa sig dylika tillfällighetsarbeten mindre och mindre. Och följden blir, att dessa människor, som förut levat på inkomster från två håll, få allt svårare att existera på det lilla jordbruket. Därför blir hela denna fråga om fullständigande av de ofullständiga jordbruken en samhällsangelägenhet av största betydelse just i nuvarande tid. Jag skulle också tro, att det var denna tanke, som låg bakom ett uttalande som fälldes under lantbruksveckan för någon tid sedan av dess ordförande. Han yttrade enligt ett tidningsreferat: »Det svåraste problemet att lösa torde dock vara de frågor som sammanhånga med den talrika förekomsten av s. k. ofullständiga jordbruk. Mera radikala åtgärder äro ofrånkomliga om man vill komma till rätta med dessa problem.» Och han yttrade vidare, att detta är nödvändigt, »även om man därvid måste tillgripa vissa åtgärder, som ur andra synpunkter äro mindre tilltalande». Detta uttalande skulle mycket väl ha kunnat sättas såsom ingångsspråk till den föreliggande motionen. Såvitt jag förstår, måste denne talare ha haft i kikaren just något av den tankegång som tagits upp i motionen.

Ja, herr talman, problemet har ju nu belysts av flera föregående talare. För min del har jag nu under flera år nöjt mig med att skriva vackra motiveringar. Men jag vill inte vara med om detta längre. Nu fordrar konsekvensen, att man övergår från vackra ord till *handling*. Från den utgångspunkten ber jag, herr talman, att få yrka bifall till motionen.

Herr **Hansson** i Skediga: Herr talman! Behovet av tillskottsjord för jordbruket är lika gammalt som jordbruket självt. Detta kunna vi lätt konstatera, om vi följa utvecklingen genom tiderna. Man frågar sig nu, om möjligheterna att få tillskottsjord alldeles stoppats, eftersom man nu ivrar så särskilt för att tillgripa expropriationslagstiftning. Undersöker man förhållandena, så finner man, att ett av hindren för att skaffa tillskottsjord är, att riksdagen inte i tid anslagit tillräckliga medel till torrläggning av de stora myrmarker, som finnas i vårt land, eller liknande odlingsåtgärder. Vidare finns det en lagstiftning om s. k. dämningssätt. Det är gamla bruk och kvarnar över nästan hela vårt land, som dämna upp ofantliga områden, i regel till skada för småbruken. Dessa hinder borde i första hand avlägsnas.

Herr Hermansson yttrade, att jordbrukarna tredsкас, då det gäller att sälja tillskottsjord till småbruken. Det är inte riktigt att säga, att de tredsкас. Det finnes nämligen ett svårt hinder för försäljning av jord, och det är att gårdarna i regel äro intecknade. Inteckningshavarna vilja i regel inte släppa efter på den säkerhet, som de ha för sina utlånade medel. Köparen å sin sida fordrar att inteckningarna skola relaxeras, så att jorden blir gravationsfri. Detta är en sak, som bör beaktas vid den utredning, som även utskottet tänkt sig. Säljer man ett jordstykke från en gård, borde man ha rätt att av köpeskillingen betala till inteckningshavaren den del av inteckningen, som belöper på den försälda jordbiten. I regel är man här beroende på inteckningshavarens goda vilja. Det är han som får bestämma, om han vill gå med på en relaxering av sina rättigheter i fastigheten.

Man vill nu utan vidare gå in för en expropriationslagstiftning i stället för att gå fram på de gamla beprövade vägarna. På den vägen löses inte frågan om de ofullständiga jordbruken. Jag satt i går och räknade ut, att om all jord i vårt land skulle delas lika på alla brukningsdelar, skulle samtliga jordbruk bli ofullständiga. Varje jordbruk skulle få en storlek av något över 8 $\frac{1}{2}$ hektar.

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

Jag tror inte, att motionärerna och de som talat för motionen tänkt sig en så radikal lösning. Den skulle ju innebära, att man gick bakåt i utvecklingen. Men vad som är mest ömtåligt i denna fråga, det är det angrepp på äganderätten som en expropriationslagstiftning innebär. Som gammal jordbrukare har jag ingenting emot att sälja en jordbit. Men om nu äganderätten skulle rubbas genom en expropriationslagstiftning av det slag som är påtänkt, då ställer man sig frågan: tjänar det någonting till att täckdika det eller det skiftet, när kanske någon annan en vacker dag kommer och gör anspråk på området? Jag tror, att man på detta sätt tar bort grunden för ett starkt och produktionsdugligt jordbruk, och det böra vi noga akta oss för att göra. Det är väl ingen som har en tanke på att utvidga expropriationsrätten i städerna, så att ägaren till en mindre tomt skulle få rätt att hos en större tomtägare utan vidare göra anspråk på en del av den senares tomt för att de skulle få lika mycket. Det skulle bli ett ohållbart tillstånd, om man på detta sätt rubbade äganderätten, det är säkert alla på det klara med.

Men på vad sätt skall man nu lösa problemet? Det måste lösas på något sätt. Enligt min uppfattning gäller det att först och främst se till att skaffa ny jord, eventuellt genom att möjlighet beredes till torrläggning av myrmarkerna. Herr Svensson i Ljungskile förklarade, att det skulle bli överproduktion, om all odlingsduglig jord bleve uppodlad. Den problemställningen är inte aktuell. För inte så länge sedan gjorde professor Åkerman ett uttalande, i vilket han hänvisade till, att någon överproduktion inte komme i fråga. Vi ha säkerligen behov av allt som vår jord kan producera. På den punkten tror jag därför inte att något hinder föreligger.

Jag vill i detta sammanhang fästa uppmärksamheten på en annan sak. Det finnes massor av jordbruk, bland annat i min hemtrakt, som inte ha någon som helst skog. Många jordbrukare, som ha tillräckligt med odlad jord, behöva sålunda ett tillskott av skog. Skall den föreliggande frågan kunna lösas på ett lyckligt sätt, bör man alltså även utreda frågan om tillgodoseende av skogsbehovet. Jag är säker på att många jordbrukare skulle bli glada, om de finge hjälp att förvärva litet mera skog, så att de sluppe att köpa bränsle till sina gårdar.

I det läge, vari frågan för närvarande befinner sig, kan jag inte göra annat än yrka bifall till utskottets förslag. Denna fråga har en sådan betydelse för småbrukarnas ekonomiska ställning, att den är värd allt beaktande som är möjligt. Å andra sidan anser jag, att man i större utsträckning bör pröva de vägar, som äro gamla och beprövade. Det är bättre att torrlägga myrmarkerna än att ta jord från grannen. Tvångsköp skulle föra med sig, att grannsämjan och de lugna och goda förhållandena på landsbygden skulle bli väsentligt rubbade. Vidare bör man söka lösa problemet med in-teckningarna. Gårdarna på landsbygden äro in-tecknade mer än som är tillbörligt. På många ställen är nästan varenda gård ju in-tecknad så långt det är möjligt. Detta stora hinder för avsöndring av tillskotts jord bör avlägsnas.

Jag ber att ännu en gång få uttala den förhoppningen, att Kungl. Maj:ts beaktar de synpunkter som blivit framförda, och med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Hermansson**, som för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Det förefaller som om herr Hansson i Skediga missuppfattat vad det här egentligen rör sig om. Han tycks tro, att det är fråga om en uppdelning av den svenska jorden överhuvud taget, medan det i själva verket gäller att skaffa tillskotts jord för komplettering av ofullständiga jordbruk, där lämplig jord

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

finnes, som kan avstås utan olägenhet för jordägaren. Herr Hansson talar också om, att man skall lösa problemet genom att anslå ytterligare medel till utdikning av myrmarker o. s. v. Ja, riksdagen anslår ju årligen ganska mycket pengar till detta ändamål. Men det är väl inte så säkert, att den torrlagda myrmarken eller annan jord, vars uppodling riksdagen bekostar, sedan för ett rimligt pris kan säljas till den småbrukare, som kan ha behov av den. Och det är inte heller säkert, att denna jord avstyckas för nybildning av tillräckligt stora jordbruk.

Herr Hansson i Skediga rekommenderar oss att gå de gamla beprövade vägarna och inte ge oss in på några nya äventyrligheter. Men han var själv vänlig nog att tala om vart det leder, när vi gå de gamla beprövade vägar, som vi hittills gått. Trots att vi gått dessa beprövade vägar, befinna vi oss nu i det läget — det erkännes av alla som syssla med jordbrukspolitik — att vi ha ett alltför stort antal ofullständiga jordbruk i landet.

Vidare anförde:

Herr Persson i Undersvik: Herr talman! Då jag gick hit i dag, hade jag för avsikt att biträda utskottets förslag, enär det syntes mig som om utskottet i sin motivering gått motionärernas önskemål till mötes så långt man överhuvud taget kunde fordra. Såvitt jag förstår, har man tidigare i alla instanser varit ense om, att det endast krävdes utredningar om vissa tekniska detaljer för att förslag i frågan skulle kunna framläggas. Och jag fattade utskottets utlåtande så, att utskottet underströk nödvändigheten av att frågan fortast möjligt komme upp på riksdagens bord, sedan utredningen bringat klarhet i dessa tekniska detaljer. Men, herr talman, diskussioner kunna vara nyttiga. När jag hörde herr Hallagårds inlägg i debatten, vaknade hos mig en misstanke, att saken kanske låg annorlunda till än jag tänkt mig, och att utskottets utlåtande skulle läsas på ett annat sätt. Det framskymtade i detta anförande och det har även framgått av andra inlägg i debatten, att man på en del håll inte har varit så enig i saken. Utskottet säger, att »utskottet förväntar, att så snart förhållandena det medgiva spörsmålet upptages till ytterligare övervägande samt att de förslag, som kunna föranledas därav, föreläggas riksdagen». De »förhållanden», som utskottet talar om, ha tydligen inte avseende å utredningen av de tekniska detaljerna, utan utskottet tänker tydligen på, att det råder olika uppfattningar i själva sakfrågan. Detta ställer för mig frågan i en annan belysning. När utskottet säger, att utskottet förväntar att spörsmålet skall upptagas »till ytterligare övervägande», ligger det ju närmast till hands att draga den slutsatsen, att frågan är under utredning. så att den, så snart den blivit utredd rent tekniskt, automatiskt kommer på riksdagens bord. Men det förefaller nu som om frågan vilar, därför att enighet i sak inte har uppnåtts. Med anledning härav nödgas jag, för att understryka kravet på att frågan så snart som möjligt kommer på riksdagens bord, yrka bifall till reservationen och därmed till motionen. Då jag inte behöver närmare ingå på nyttan och nödvändigheten av åtgärder i detta hänseende, kan jag därvid nöja mig med att instämma med de talare, som biträtt motionen.

Herr Barnekow: Herr talman! Efter vad som här yttrats kan jag inskränka mig till att säga, att då frågan är under Kungl. Maj:ts prövning, är det för mig ganska klart, att vi nu icke äro fullt färdiga att fatta beslut i densamma. Det är så, att egnahemsnämnderna ännu icke ha arbetat, kan man

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

säga, något alls enligt den nya organisationsplanen för egnahemsverksamheten. Jag tror, att det är nödvändigt att innan en expropriationslag skrives, egnahemsnämnderna få komma med sina förslag och framföra sina synpunkter. Vi veta faktiskt ingenting om vad som behöver åtgöras i denna fråga.

Det är dessa skäl som föranlett mig att biträda utskottets förslag och som föranleda mig att nu yrka bifall till detsamma.

Herr Ericsson i Sörsjön: Herr talman! Det är ganska glädjande, att man nu kan konstatera, att det på senaste tiden har visats ett stort intresse för frågan rörande komplettering av ofullständiga jordbruk. Bland annat har herr statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet i föredrag, som han hållit på olika ställen i landet och nu senast, tror jag, i Bollnäs, varit inne på frågan om de ofullständiga jordbruken. Men det räcker icke med att ett antal människor och kanske också ett antal partier förklara sig hysa ett stort intresse för denna sak. Om detta stora intresse icke kan omsättas i för ändamålet lämpliga åtgärder på detta område ifrån samhällets sida, så får man tyvärr nöja sig med att i fortsättningen liksom hittills stå kvar och så att säga stampa på samma ställe. Jag förbiser härvid inte de möjligheter att erhålla tilläggs lån för komplettering av ofullständiga jordbruk som givits genom omorganisationen av egnahemsverksamheten. Den erfarenhet, som jag fått på egnahemsverksamhetens område i vad det gäller mitt eget län, ger tydligt vid handen, att det är omöjligt att åstadkomma en komplettering av de ofullständiga jordbruken på frivillighetens väg, alltså genom frivilliga överenskommelser mellan köpare och säljare. Jag menar givetvis inte, att därest en expropriationslagstiftning skulle komma till stånd, den skulle fullständigt lösa detta spörsmål. Jag betraktar för mitt vidkommande denna lagstiftning närmast som ett instrument, varigenom det övas påtryckning, så att man genom blotta förekomsten av ett dylikt instrument skulle kunna uppnå nödiga överenskommelser om frivillig försäljning.

Herr Hansson i Skediga, som var uppe och talade för en stund sedan, förmenade, att en betydande orsak till att man icke lyckats åstadkomma den nödvändiga kompletteringen av ofullständiga jordbruk skulle ligga däri, att statsmakterna icke anvisat tillräckliga medel för torrläggning under de gångna åren. Jag behöver bara i likhet med den föregående talaren hänvisa till det sakförhållandet, att vi årligen bevilja ganska avsevärda medel till dylikt torrläggning. I alla händelser förstår jag inte, hur den omständigheten, att vi anvisade medel härtill i betydligt större utsträckning än tidigare, skulle kunna ha den inverkan, att den som har för litet jord därigenom skulle hjälpas. Han erhåller tydligen icke mer tillskotts jord därigenom utan kommer att befinna sig i fullkomligt samma ställning som tidigare.

Medan jag är inne på denna sak, skall jag be att få omnämna något som icke tidigare blivit berört i denna debatt. Här ha vi från samhällets sida i det föregående vidtagit vissa åtgärder i syfte åtminstone att åstadkomma komplettering av ofullständiga jordbruk, men jag säger, att detta icke är tillräckligt, utan vi måste åstadkomma betydligt mera och vidtaga mera genomgripande åtgärder än förut. Jag anser emellertid, att samtidigt som man är överens om att ytterligare betydande åtgärder måste genomföras i syfte att få en komplettering av ofullständiga jordbruk, måste man se till, att icke fullständiga jordbruk som nu finnas uppdelas så, att av dessa fullständiga jordbruk uppstå flera ofullständiga sådana. Trots den skärpning av jorddelningslagen, som genomfördes för ett antal år sedan, kan det likväl ändå påvisas, att den nya jorddelningslagen icke lägger tillräckliga hinder i vägen

Framläggande av förslag till en expropriationslagstiftning för komplettering av ofullständiga jordbruk. (Forts.)

för att uppdelas förut befintliga s. k. familj jordbruk. Jag menar, att detta är en viktig sak, och därför anser jag också, att det är nödvändigt, att den jorddelningslag, som vi för närvarande ha, omarbetas i det syfte som jag här närmast tänker på.

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! När utskottsutlåtandet är så välvilligt som i detta fall, kan givetvis en motionär bli tveksam, huruvida han skall vidhålla sitt yrkande i motionen. Att jag gjort det, berodde på att jag fann, att utskottsutlåtandet i sista delen kunde, såsom jag nämnde, läsas på det sättet, att frågan under nuvarande förhållanden knappast kan övervägas, d. v. s. att man accepterar det faktum, att frågan vilar hos Kungl. Maj:t tills vidare. Om jag var något tveksam på den punkten tidigare, så blev jag övertygad om riktigheten av min uppfattning genom herr Hallagårds anförande. Han begagnade i anförandets första del det välvilliga utskottsutlåtandet till att avvisa motionärernas krav, men uttalade sig sedan i andra delen av sitt anförande på ett sådant sätt, att han mycket starkt reserverade sig mot utskottsutlåtandet. Även i övrigt har det framgått av debatten, att den läsarten är riktig, att man finner sig i att frågan överhuvud taget får vila tills vidare. Under sådana förhållanden synes det mig, som om de, vilka vilja giva en anmaning till Kungl. Maj:t att påskynda prövningen av frågan, böra rösta för reservationen och de i ärendet väckta motionerna.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till de i ämnet väckta motionerna; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervävande ja för den förra propositionen. Herr Hermansson begärde emellertid votering, i anledning varav efter givna varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller andra lagutskottets hemställan i utskottets förevarande utlåtande nr 11, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren, med avslag å utskottets berörda hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne tvekan kunna råda om omröstningens resultat, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 82 ja och 101 nej, varjämte 11 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså, med avslag å utskottets hemställan, bifallit de i ämnet väckta motionerna.

§ 3.

Herr statsrådet *Wigforss* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 173, med förslag till förordning om krigskonjunkturskatt för år 1941, m. m.; och

nr 174, med förslag till förordning om ändrad lydelse av 42 § 6 mom. taxeringsförordningen den 28 september 1928 (nr 379).

Kammaren beslöt, att propositionen nr 174 genast skulle remitteras till bevillningsutskottet.

Propositionen nr 173 bordlades.

§ 4.

Föredrogs andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 2, i anledning av väckt motion om viss ändring av § 1, mom. 3 biografförordningen. I sammanhang därmed föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 229, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion om viss ändring av § 1, mom. 3 biografförordningen.

Andra kammaren biföll vad dess tillfälliga utskott i det föredragna utlåtandet hemställt och biträdde första kammarens i ämnet fattade beslut.

§ 5.

Föredrogs andra kammarens tredje tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, angående ändring av § 24 i ordningsstadgan för riksdagens andra kammare.

Kammaren biföll utskottets i detta utlåtande gjorda hemställan.

§ 6.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 8, i anledning av väckta motioner om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara; och anförde därvid:

Herr **Vougt**: Herr talman! Jag har begärt ordet för att beklaga, att konstitutionsutskottet i sin motivering har uttalat sig utomordentligt vagt, när det gäller att angiva de förutsättningar under vilka censur enligt det förslag till § 6 tryckfrihetsförordningen som nu är vilande skulle kunna tillgripas.

Jag vill begagna tillfället att ännu en gång erinra om frågans ursprung och utveckling. Vad regeringen och riksdagen har velat, det är att undanröja hindret för att tillgripa en starkare kontroll över pressen i krig, och det är alltså denna synpunkt som regeringen och riksdagen icke kunna lämna åsido. Därför är det också att förmoda, att vi längre fram under denna riksdag komma att definitivt antaga det nu vilande grundlagsändringsförslaget.

I de yttranden, som i fjol i debatten den 12 juni gjordes från regeringsbänken, gällde invändningarna emot de formuleringar som föreslagits av sakkunnigkommittén icke, att censur borde kunna tillgripas, redan då krigsfaran hade en sådan allmän, och man kan också säga, så avlägsen karaktär som för närvarande, utan avsikten var att få till stånd möjligheter att ingripa alldeles omedelbart inför ett hotande krig. De sakkunniga hade för sin del försökt binda införandet av censur till den förutsättningen, att rikets krigsmakt på grund av överhängande fara för krig var ställd på krigsfot. Gentemot detta gjordes invändningar från regeringens sida, och detta föranledde regeringen att föreslå en annan formulering. Det ansågs nämligen, att man icke gärna kunde begränsa fullmakten till att gälla endast vid mobilisering, ty i så fall vore man nödsakad att upplysa en främmande makt om att man mobiliserade, därest man ansåg krigsfaran överhängande och i samband därmed möjligen önskade få en starkare kontroll över pressen.

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

Jag vill begagna detta tillfälle till att deklarerera som min personliga mening, att jag icke kommer, sedan grundlagsändringen skett, att lämna min medverkan till införandet av en censur i annat fall, än då läget är fullt klart. Jag medger, att det naturligtvis är mycket svårt att uttrycka detta mera preciserat, men jag anser, att om vi skulle ställas inför ett krigshot, som framtvingade ett sådant ingripande, men detta krigshot skulle vara övergående, då måste också censurbestämmelsen omedelbart undanröjas.

Denna kammares andre vice talman, herr Österström, väckte i fjol en motion, vari framställdes samma yrkande som de sakkunniga gjort i sitt betänkande. För detta kunde man då icke vinna gehör vare sig i konstitutionsutskottet eller överhuvud taget inom riksdagen. Det är ganska märkvärdigt, att opinionen både utanför och likaså i riksdagen i år är så väsentligt annorlunda på den punkten än den var i fjol. Hade herr Österströms motion kunnat framläggas nu och vi kunnat ändra grundlagstexten, är jag övertygad om att, med den stämning som i dag råder, herr Österströms motion skulle ha vunnit bifall. Med den garanti som skapas genom bestämmelsen om tre fjärdedelars majoritet är det emellertid uppenbart, att man lägger tolkningen i riksdagens hand. Därav följer också självklart, att de enskilda riksdagsmännen ha skyldighet att mycket noggrant pröva alla förutsättningar. Detta säger jag därför, att den tolkningen på sina håll framkommit, att riksdagen på grund av grundlagstextens ordalydelse skulle vara bunden att följa ett eventuellt regeringsförslag, även då krigsfaran icke vore av den överhängande karaktär som jag här för min del syftar på. En sådan tolkning kan ju omöjligt vara riktig. I varje fall är det för den enskilde riksdagsmannen obetaget att säga ifrån, hur han ämnar tolka denna grundlagstext, och såvitt jag förstår också söka vinna gehör för den meningen bland sina kolleger.

Vad nu beträffar konstitutionsutskottets tillstyrkande av de motioner som här föreligga, är jag för min del en smula tveksam i sak, d. v. s. jag ifrågasätter, huruvida det är lyckligt att närma sig censurens verklighet genom att söka på papperet utforma, hur denna censur skulle se ut, om man nödgades tillgripa den. Men om den synpunkt, som jag för min del främst vill framhålla, kunde framkomma i den omarbetade texten till tillämpningslagen, har jag naturligtvis ingenting häremot, utan det är tvärtom ur mina synpunkter tacknämligt.

På grund av att jag, som jag nämnde, anser konstitutionsutskottets uttryck i ett par punkter alltför vaga, har jag svårt att rösta för konstitutionsutskottets yrkande med den motivering som givits för detsamma. Jag har därför, herr talman, för närvarande intet yrkande.

Herr Svedman: Herr talman! Utskottets föreliggande betänkande synes mera vara byggt på några motionärens personliga auktoritet än vara resultat av en fri forskning. Den uppfattningen får man, när man jämför vad utskottet skriver i dag med vad det skrev för $\frac{3}{4}$ år sedan och jämväl tar hänsyn till det material, som sedan dess stått till utskottets förfogande. Anser man, att Kungl. Maj:t bör ha ett visst medel för ett visst ändamål till sitt förfogande, bör man ge Kungl. Maj:t detta medel. Men att i grundlagen inskriva bestämmelser om censur och indragningsmakt vid krigsfara och krig samt sedan omgärda själva verkställigheten och tillämpningen av dessa bestämmelser med en massa taggtråd, det är ju som att giva med ena handen och taga tillbaka med den andra, och det röjer en tveksamhet om själva lämpligheten och nyttan av det hela, som borde sträcka sig även till en tvekan, huruvida här över huvud ett positivt beslut är lämpligt. Om en anrättning är farlig att förtära, bör

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

man icke göra den mera aptitlig genom vissa tillsatser. Kan man icke beröva den dess skadliga beståndsdelar, bör man helt sätta den åsido.

För min del förklarade jag i fjol, att jag icke kunde medverka till att Kungl. Maj:t begävdades med censurmakt. Sedan dess har åtskilligt inträffat som stärkt mig i denna min uppfattning. Svenska folket har i stor omfattning givit uttryck åt sin motvilja mot censur. Även om man vet, hur sådana opinionsyttringar ofta komma till — de äro i regel produkter av en eller ett fåtal energiska personers ingripande och av våra utmärkta kommunikationsmedel, post, telefon och telegraf — bör man ändå, förefaller det mig, icke nonchalera den opinionsyttring, som under de senaste månaderna tagit sig uttryck i denna fråga.

Vi ha nyligen sett, hur det gått med ett land, där censur varit införd. Jag syftar givetvis på Frankrike. Efter katastrofen i Frankrike har det utkommit en ganska omfattande litteratur, belysande katastrofens orsaker. Det framgår bland mycket annat av denna litteratur, att i Frankrike åtminstone censuren fungerat perfekt, även om det brustit på de flesta andra håll. En av parispressens mest vederhäftiga militära experter, general Duval, gav på ett ganska tidigt stadium av kriget uttryck åt sin oro för krigets utgång, men han censurerades skarpt. Sedermera har det på ett fruktansvärt sätt visat sig, att hans oro var befogad.

I en yrkesorganisation, där tryckfrihetsfrågan för några veckor sedan debatterades, citerade en talare följande dagboksanteckning för den 1 juni 1940 av den engelska tidningen Manchester Guardians paris-korrespondent: »Om Frankrike förlorar detta krig, faller ett drygt ansvar på censuren, som påtvingat pressen en oansvarig optimism. Under månader ha tidningarna förkunnat för allmänheten, att allting var i bästa ordning och att segern var säker. Detta bidrog till att, när slaget kom, man helt och hållet tappade besinningen.»

Den svenska pressen har med få undantag visat sig lojal, men de tidningar, som icke varit lojala, ha dock sört för, att de blivit uppmärksammade. När denna fråga behandlades i fjol, tog jag mig friheten säga, att om man hos en eller annan människa påträffar tjuvgods, skall man väl icke därför visitera alla medborgare.

Censuren är en dyrbar, tung och förmodligen mycket oenhetligt verkande apparat. För några år sedan hade en tidning i Malmö och en tidning i Sollefteå publicerat en och samma artikel. Den ena tidningen blev frikänd och den andra blev fälld. Man kan tänka sig, att en censor i en del av landet släpper igenom, vad en censor i en annan del av landet stryker, och att man således får en ny illustration till den gamla satsen, att vad som är sanning i Jena är bara dåligt skämt i Heidelberg. Jag menar därmed, att oenligheten ovillkorligen kommer att bliva en framträdande egenskap hos en censur, sådan som den, som här förmodligen tänkes bli genomförd.

I samband med den förstärkning av försvarsberedskapen, som ägde rum för någon vecka sedan, uppkommo ju de mest befängda rykten. Tror någon, att ryktena icke hade blivit ännu värre och än sensationellare, om tidningarna varit censurerade, och man här och var, som fallet var i Frankrike för ett år sedan, fått se en rubrik och ett författarnamn och däremellan bara ett svart fält. Jag anser, att censur sannerligen icke är något skyddsmedel i nerkriget, men i motsats till många, som endast se censurens faror och nöja sig med att framhålla dessa, är jag av den bestämda uppfattningen, att Kungl. Maj:t bör ha ett medel i sin hand mot landsskadliga tidningars uppträdande. Att sådana tidningar finnas, är obestridligt. Man säger, att en tidningsartikel icke kan föranleda krig. Det medger jag gärna, men en massa artiklar, som upprepas i

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

främmande länders radio, kunna förorsaka mycket ohägn och framkalla folkstämningar, som i sin tur leda till krig. Framförallt kunna de ju försvåra möjligheterna att träffa handelsavtal och andra internationella mellanhavanden. Därför säger jag i år, som jag sade i fjol, att jag helst skulle se, att denna fråga löstes så, att Kungl. Maj:t finge rätt att efter föregående varning draga in tidningar, som enligt Kungl. Maj:ts mening uppträda på ett för landet farligt och skadligt sätt. Bara medvetandet om, att det existerade en indragningsmakt, skulle i mycket högre grad än censuren sporra till försiktighet, ty indragning av en daglig tidning under till exempel åtta dagar eller av en veckotidning under åtta veckor skulle för respektive tidningar vara ofantligt mycket kännbarare än ådömande av fängelsestraff på ett eller annat år för tidningens utgivare. Kritik måste tolereras, om den har ett förnuftigt syfte, om den syftar till förändring, förbättring eller bestraffning, men icke, om den endast tillkommit för att utlösa en kritikers privata olustkänslor.

Herr talman, för min ringa del anser jag, som sagt, att denna fråga bör lösas så, att regeringen får rätt att efter föregående varning indraga en tidning eller tryckt skrift i allmänhet. Den fria och ocensurerade pressen skulle, om indragningsmakt infördes, se till att denna makt icke missbrukades. Jag har således fortfarande samma åsikt som i fjol, då denna fråga behandlades i kammaren. Jag är icke nog förmäten att framställa något yrkande mot ett enhälligt konstitutionsutskott. För övrigt bli vi ju i tillfälle att behandla denna fråga ytterligare en gång i år. Jag har i dag endast velat avgiva en personlig deklARATION i denna utomordentligt viktiga fråga.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Westman**: Herr talman! De båda föregående talarna ha berört en del problem i samband med den fråga, som behandlas i konstitutionsutskottets betänkande. Jag skall tillåta mig att göra några förtydliganden beträffande några av de teser, som dessa talare framställt.

Jag ber först att få erinra därom, att, om man jämför vårt land med andra demokratiska länder, sådana som England och Schweiz, så finner man den skillnaden mellan vårt statsskick och deras, att tryckfriheten hos oss är fastslagen av grundlagen, medan däremot genom en enkel lagstiftningsåtgärd vilka inskränkningar som helst i tryckfriheten kunna genomföras i de båda andra av mig nämnda länderna. Det har också skett i dessa länder, i det att i England genomförts de s. k. *Defence Regulations*, som ge regeringen en mycket vidsträckt makt att kontrollera pressen, en makt, som sträcker sig ända därhän, att regeringen kan utfärda utgivningsförbud för tidningar, vilket också har förekommit. På samma sätt har man förfarit i Schweiz. Där har förbundsrådet erhållit en ytterst vidsträckt makt. Förbundsrådet kan utfärda utgivningsförbud. Förbundsrådet har laglig makt att införa censur, och denna lagliga makt har också av förbundsrådet helt nyligen använts på det sättet, att man utfärdat påbud om censur för vissa icke periodiska skrifter. Tidigare hade man förbjudit ytterlighetspartiernas tidningar och utövat en skarp tillsyn även över den övriga pressen. Till följd härav hade det uppblomstrat en broschyrlitteratur, i vilken propaganda bedrevs för den ena eller andra utrikespolitiska ståndpunkten. Broschyurer, som innehålla utrikespolitiska uttalanden, underkastades därför censur.

I det neutrala Schweiz har man således icke dragit den slutsats om censurens ödesdigra verkningar, som den siste ärade talaren med stöd av ett yttrande av Manchester Guardians korrespondent dragit i fråga om censurens verkningar i Frankrike. Jag vet mycket väl, att man på en del håll hunnit

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

fram till en universalhistorisk förklaring av orsakerna till staters undergång. Man har nämligen gjort gällande, att det sammanstörtande av en rad demokratiska stater, som under den senaste tiden ägt rum, skulle ha orsakats av att i dessa stater införts censur. Man har t. o. m., som herrarna kanske hörde under radiodiskussionen om tryckfriheten, velat göra gällande, att den väsentliga orsaken till Sveriges olyckor år 1809 skulle varit pressens bristande frihet. Det vore mycket bekvämt för historikerna, om man på det viset kunde fastställa den egentliga orsaken till staters olyckor, men jag betvivlar, att den framtida historiska vetenskapen kommer att begagna sig av det uppslag, som på detta sätt givits. Anledningarna till staters undergång och framgång äro av mycket olika natur. Marskalk Pétain har icke sökt orsakerna till Frankrikes undergång i censuren utan i helt andra omständigheter. Den fria pressen i Frankrike hade för övrigt haft tillfälle att verka under flera mansåldrar frånsett världskriget, och det är väl ej antagligt, att dess välsignelsebringande inflytande helt plötsligt skulle undanröjts genom några månaders censur. För övrigt ber jag att få erinra dem av herrarna, som vilja anlägga en sådan där universell syn på censurens verkningar, om att censuren varit införd i andra länder, t. ex. i Tyskland, utan att därav åstadkommits så förödande verkningar.

Alla i denna kammare äro väl ense därom, att censur bör tillgripas endast i yttersta nödfall. Det är en allmän strävan hos oss alla att på ett sådant sätt ange de förutsättningar, under vilka censur skall tillgripas, att censur icke kommer att utövas i onödan utan endast i det mest trängande nödläge. Herr Vougt erinrade om de formuleringar i detta syfte, som de sakkunniga försökt sig på. Jag skall icke nu närmare gå in på anledningarna till att jag icke kunnat acceptera dessa formuleringar. Från regeringens sida strävar man efter att nå fram till en om möjligt ännu snävare begränsning av befogenheten att utöva censur. Den sökes däri att införa av censur göres beroende av riksdagens beslut. Jag har för min del icke någon invändning emot konstitutionsutskottets förslag att för ett sådant riksdagsbeslut skall fordras $\frac{3}{4}$ majoritet.

Den siste ärade talaren sade, att sedan grundlagen i allmänna principieellt avfattade ordalag möjliggjort införande av censur icke bara vid krig utan även vid krigsfara, skulle man icke kunna i en lag närmare precisera förutsättningarna för tillämpningen av de bestämmelser, som grundlagen talar om. Här föreligger naturligtvis ett misstag. Det händer ju ofta, att man genom lag närmare binder tillämpningen av ett principieellt stadgande i grundlagen. Härpå finnas otaliga exempel. Hela vår lagstiftning består egentligen från en synpunkt sett icke av något annat än av ett utformande av grundlagens allmänna regler. Jag ber att få erinra till exempel om den utförliga lagstiftning, vi ha rörande tryckfrihetsprocessen, ett ämne, som ligger det nu diskuterade tämligen nära. Jag är således övertygad om att det icke finns någon principieell invändning att göra emot den ståndpunkt, som innebär, att man skall till förnyad prövning upptaga frågan på vad sätt man kan genom lagregler närmare ange de gränser, inom vilka censur skall kunna tillgripas. Jag skall för min del av all min förmåga medverka till, att detta problem får en allsidig belysning.

Givetvis böra bestämmelserna om censur utformas på ett sådant sätt, att man anger en ram, inom vilken en fri press får arbeta. Om det vore så här i Sverige, att man vid krig eller krigsfara hade rättighet att förbjuda ytterlighetstidningar, skulle tydligen behovet av censur vid ett omedelbart hotande krigsutbrott icke vara så stort, men den rätten ha vi icke. Det säges, att man

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

icke behöver någon censur därför att pressen är lojal. Så är dock faktiskt icke förhållandet. Hur stor vän man än må vara av tryckfriheten, kan ingen känna sig solidarisk med *hela* den svenska pressen, dess ytterlighetsriktningar däruti inbegripna. Men då så är förhållandet, kan naturligtvis censur vara erforderlig just för att hålla efter ytterlighetsriktningarna. Inom den ram, som i det syftet uppdragits, bör givetvis den lojala pressen äga full frihet att verka. Det gäller således att finna ut ett system, som fungerar på det sättet. Man har därvid en förebild att gå efter, nämligen det system, som utformats i England.

Jag förbiser icke, hur värdefullt det skulle vara att, om man nödgas tillgripa censur, ha ett sådant system, så att den stora mängden av de svenska tidningarna verkligen kände, att de verkade fritt, att de av fri övertygelse hölle sig inom den ram, som uppdragits för tidningspressens verksamhet, och att deras uttalanden icke tillkommit på grund av tvång. Det är av största vikt, att tidningarna själva ha denna känsla. Det är naturligtvis mycket olyckligt, om en press, som i verkligheten är fri, genom onödiga klagorop ingiver allmänheten föreställningen, att landet förlorat den tillgång, som utgöres av en fri press.

Jag tror, att det skall lyckas för regeringen att för riksdagen framlägga en proposition, som belyser det sätt, på vilket dessa ingrepp i pressfriheten ha utformats uti andra demokratiska länder, giver en konturteckning av den ram, som skall uppdragas för censurmyndighetens verksamhet, och angiver huvudlinjerna för censurens organisation på ett sådant sätt, att allmänheten får klart för sig, att det icke är fråga om att skapa ett maktmedel för regeringen, varigenom regeringen skulle vilja undertrycka åsikter, utan att få till stånd en organisation, inom vilken ges möjlighet för den svenska pressen, i den mån den står på svensk botten, till en endrätligt samverkan, till stöd för vårt folks motståndskraft.

Herr Fast: Herr talman! Herr Vougt började sitt anförande med att beklaga konstitutionsutskottet för dess utlåtande. Jag anser, att man i stället med fog kan säga, att detta utlåtande fått en ganska god press, ja kanske t. o. m. för god, ty på sina håll har man nog tolkat in mer i utlåtandet än som faktiskt finns där. Å andra sidan giver jag naturligtvis herr Vougt alldeles rätt i, att justitieministern, som framlagt propositionen, och konstitutionsutskottet, som granskat densamma, befunnit sig i ett föga avundsvärt läge, när det gällt att reglerande och begränsande gå in på ett område, där vi tidigare icke haft något verkligt behov av en begränsning. På livets alla andra områden ha vi beredskapslagar utav mycket restriktiv karaktär, och andra beredskapslagar ligga färdiga att när som helst av Kungl. Maj:t sättas i kraft. När vårt lands läge är sådant, måste man fråga sig: Är det möjligt att på detta område, hur ömtåligt det än är, klara sig utan beredskapsåtgärder? Det är icke blott på den ekonomiska lagstiftningen, som här måst ske ingripanden. Även i andra avseenden — kanske lika ömtåliga som det föreliggande — ha medborgarnas annars fullständigt erkända fria rättigheter måst begränsas.

Jag tror också för mitt vidkommande, att det är bättre, att den begränsning, som måste ske, sker i överensstämmelse med gällande lag och att människorna se och veta, vilka det är, som ha ansvaret för kontrollen av de vidtagna åtgärderna. Men skapar man icke de nödiga beredskapsmedlen, tvingas man fram till åtgärder, som sannerligen icke äro mindre frihetsbeskärande än de, som äro i lag uppdragna.

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

Vi ha väl nästan alla — när jag säger alla så tänker jag därvidlag på vad justitieministern nyss sade, nämligen dem som stå på svensk grund — en gemensam utgångspunkt för vårt ställningstagande. Konstitutionsutskottet har icke ändrat ståndpunkt, såsom en talare här fann anledning yttra, utan konstitutionsutskottet har inlett sitt betänkande med ett citat av vad som anfördes under fjolåret, nämligen: »att tryckfriheten — i vars hägn vårt svenska samhällsskick nått sin nuvarande utveckling — var en för ett fritt och självständigt folk ovärderlig och oförytterlig tillgång. Varje strävan att söka göra den offentliga meningen i landet likriktad eller ensartad borde därför motarbetas. Även i tider av krig och allmän osäkerhet borde pressens fria prövningsrätt så långt möjligt lämnas oförkränkt.» Utskottet ansluter sig till detta principiella uttalande, som icke bara är konstitutionsutskottets uttalande utan till vilket också Kungl. Maj:t och justitieministern i sitt yttrande nyss anslutit sig. Det förefaller också, som om de, som övat kritik, också känna behov av att falla tillbaka på denna gemensamma utgångspunkt. Men då blir det icke någon så överväldigande stor klyfta som skiljer oss åt.

Det är fråga om metoderna; det är fråga om hur långt man skall gå. Jag vill i detta sammanhang passa på att säga, att de anvisningar, som givits i ett särskilt yttrande, vilket fogats till utskottets utlåtande, att dela upp lagen på sätt som föreslagits i två olika avdelningar, varav den ena skall tillämpas i ett skede och den andra i ett annat skede, icke innebära en framkomlig väg.

Därmed kommer jag in på att säga ett par ord också om den av herr Vougt och utredningsmännen företrädde ståndpunkten. Det är ju ändå på det sättet, att denna ståndpunkt om »överhängande krigsfara» har av utskottet måst underkännas. Den har av Kungl. Maj:t också underkänts. Så vitt jag vet har riksdagen ej heller kunnat ansluta sig till densamma. Jag tror ej, att man skall behöva kosta på så värst många ord för att i nuvarande läge förstå, hur omöjligt det är att skilja ut, vad som är »krigsfara» och vad som är »överhängande krigsfara», när till och med krigsfaran och själva kriget smält samman, så att man icke kan draga gränsskillnaden mellan dessa olika ståndpunkter. Så mycket mindre kan man då göra det i fråga om vad som är »krigsfara» och »överhängande krigsfara».

Jag vill i det hänseendet hänvisa till icke minst vad som skett de senaste månaderna i Mellaneuropa. Man kan således icke acceptera denna ståndpunkt.

När jag sålunda ser bort från denna ståndpunkt har jag svårt att finna, vad det egentligen var, herr Vougt hade att särskilt öva kritik mot i fråga om utskottets utlåtande. Ty strängt taget hade han ju ingenting annat att framföra än personliga funderingar över huruvida det var lämpligt att i lag, såsom här föreslagits, föra in detaljer om censurbestämmelser och beskrivning av själva organisationen. Ja, detta har jag varit rätt tveksam om, och en viss tveksamhet röjes ju också i utskottets eget utlåtande. Strängt taget tar icke utskottet ståndpunkt till detta, men det anser detta dock så värdefullt, att det bör ske en närmare undersökning om möjligheterna att komma fram därtill.

Jag vill till detta säga, att denna väg, om den nu är framkomlig, innehåller vissa värden. Jag vill erinra om, att vår tryckfrihet är på en del områden parad med lagstiftning med riksdagen. Så är ju fallet så väl med de av justitieministern uppräknade lagarna som t. ex. med en sådan lag som lagen angående allmänna handlingars offentlighet o. s. v. Det måste ändå kännas som en viss trygghet, om på detta sätt grundlagen är parad med en lag, där reglerna äro givna. Själva lagen måste i alla fall beslutas med riksdagen och

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

det till den grad, att man gått den mycket uppseendeväckande vägen att kräva majoritet av tre fjärdedelar av riksdagens ledamöter i vardera kammaren för att lagen skall träda i kraft.

Det finnes ju ingen anledning att här i dag gå in på att diskutera själva den vilande grundlagstexten. Det är ju en sak, som väl får anstå och som vi få taga en dust med, när den tidpunkten kommer, då den skall slutgiltigt antagas. Jag tror också, att det är mycket litet praktiskt bärande att taga upp en förhandsdiskussion, om den bör tills vidare vila eller om den bör antagas av årets riksdag. I det fallet torde man kunna läsa ut, vad utskottets ståndpunkt är. Detta är beroende av, huruvida Kungl. Maj:t kan — därom är jag för min del övertygad — komma fram i behörig tid till denna riksdag och få denna särskilda lag så utformad, att den kan av riksdagen antagas. Då kan samtidigt grundlagsfästandet ske. Det finnes sålunda ingen anledning att nu diskutera härom.

Vad vi här skulle hava anledning att diskutera är ju, huruvida utöver vad utskottet här framfört såsom frågor som böra undersökas vid utformandet av denna lag, man har några ytterligare ting, som man anser värdefulla och möjliga att beakta inom ramen av vad utskottet här har uppdragit, nämligen att man i görligaste mån bör bibehålla tryckfriheten men också se till, att de vidtagna åtgärderna fylla angivet syfte.

Hitills ha icke vare sig i pressen eller under denna kammardebatt kommit fram några sådana förslag, som i högre grad kunna gagna utredningen ty de båda talare, som varit uppe och kritiserat utskottsutlåtandet, ha ingenting annat haft att skicka med än den ståndpunkt, som tidigare företrätts och prövats och till vilken riksdagen icke kunnat giva sin anslutning.

Jag vill i detta sammanhang säga ett ord om förslaget att man icke skall hava någon censur, men att man skall ganska restriktivt använda sig av indragningsförfarandet: man skall först varna och sedan skall man draga in tidningar, där man anser att behov föreligger. Detta kan måhända leda fram till större begränsning av tryckfriheten än som kan befinnas nödvändig. Ty det kan ju mycket väl hända, att, om någon av våra större tidningar blivit indragen en vecka, fjorton dagar eller kanske till och med en månad för någon ur tidningens synpunkt till synes ringa sak, man i svenska pressen blir mera konungsk än Konungen själv. Man söker anpassa sig så, att man icke utsättes för detta instrument, eftersom dess verkan är så pass kraftig, som herr Svedman angav.

Jag tror, att man skall tänka sig för mer än en gång, innan man beträder den vägen och sålunda kommer fram till en långt starkare begränsning av tryckfriheten än vad jag hoppas och tror skall bli fallet genom den lagstiftning, till vilken utskottet knutit vissa riktlinjer.

Det kan ju räcka med vad jag nu anfört. Ingenting annat har i själva verket inträffat, som skulle förändra ståndpunktstagandet från i fjol, än detta, att utskottet liksom riksdagen har begåvats med ytterligare tid till överväganden, vilket av riksdagen, den allmänna opinionen och utskottet utnyttjats. Att så kunnat ske äro vi väl alla gemensamt glada över. Vi ha sålunda kanske i litet större lugn och ro fått gå till ett övervägande.

Jag uttalar förhoppningen att så må ske även i fortsättningen och att man icke gör dessa saker större än de äro samt i onödan sprider olust bland folket. Ha vi den gemensamma grund, som jag här nämnde, och äro utskottets ord gemensamma för oss alla, måste vi se till att vi med uppgivande av personliga uppfattningar i detaljer komma fram till någonting, som för oss alla är väsentligt, nämligen en lagstiftning, som ger tillräckligt utrymme för sådana

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

ingripanden, som äro högst påkallade, men där ett ingripande icke bör ske på bekostnad av demokratisk frihet och det fria ordet, om detta kan undvikas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Mosesson: Herr talman! Det är icke ovanligt, att det inom ett utskott kan vara olika chatteringar hos dem, som stå för utskottets och andra förslag. Jag må säga, att så är fallet jämväl i konstitutionsutskottet.

De betänkligheter — eller kanske jag skulle använda ett ännu starkare ord — som jag i fjol vid behandlingen av grundlagsförslaget tillät mig giva uttryck för här, visa, att jag i detta avseende hör till dem i konstitutionsutskottet, som nog i olikhet med herr Fast helst hade sett, att vi hade sluppit ifrån alltihop och att denna kalk hade gått ifrån oss.

Här var det någon — det var herr Svedman — som undrade, hur det hade gått, om herr Österströms m. fl. motion, som vi hade till behandling i fjol, nu hade förelegat. Jag skall icke yttra någonting därom. Vad jag vill, herr talman, tillåta mig att fästa uppmärksamheten på, är det jag hörde i ett privat sällskap, att en av regeringens medlemmar, en av våra socialdemokrater, sade att enligt hans mening hade Sverige icke på 200 år befunnit sig i ett så allvarligt läge som Sverige befann sig i i fjol. Vad som säkert för många av kamrarnas medlemmar i fjol var avgörande för att giva sin röst åt detta förslag till införande i grundlagen under utomordentliga förhållanden av censur, torde vara det yttrande, som statsministern här fällde, att förhållandena då voro sådana, att enligt hans mening det icke skulle kunna vara fråga om att sätta denna censurlag i kraft, om det hade varit så, att den då hade förelegat. Om det sålunda är på det sättet, och om detta är ett uttryck för vad regeringen tänker, då kan jag icke, herr statsråd och chef för justitiedepartementet, riktigt underlåta att uttala min förvåning, jag vill säga mitt beklagande av att i dag justitieministern här hänvisar till, att i Tyskland finnes en censurlag, som icke har varit så där skadlig. Statsrådet kan säga, att Tyskland befinner sig i krig, och detta veta vi. Men jag skulle hoppas, att även om det ohyggliga skulle inträffa, att Sverige icke skulle få leva i fred, i ändå icke skola ha en rikriktad press, som får order om vad den skall skriva.

Ett annat, som jag också, vill jag säga, med beklagande antecknat på mitt papper, var att statsrådet fäste uppmärksamheten därpå, att våra tidningar icke förete enhetlighet utan att det är sådana, som ha varit, låt mig säga, mindre lojala. Jag har därvid fattat det så, att statsrådet icke avsåg sådana tidningar allenast, som vi allesammans skulle önska, att de icke finge tala fritt, därför att de enligt vår mening icke tala ett svenskt tungomål. Vi kunna enligt min mening, herr statsråd, icke hämta några exempel från den svenska pressens förhållande i dag, när vi gå att resonera om de förhållandena, då en sådan här censurlag skulle komma till användning.

Jag förmodar, att den olustkänsla, som jag har och som jag tror, att konstitutionsutskottets medlemmar ha, icke kan vara djupare än den, som statsrådet har inför de eventualiteter, som här kunna möta oss. Vi äro sålunda ense, hoppas jag, i detta avseende.

Men jag har för min personliga del icke vågat taga på mitt ansvar att yrka på, att det vilande grundförslaget icke skulle antagas av riksdagen. Ty jag tänker mig, att sådana förhållanden kunna komma, då det är absolut nödvändigt, att statsmakterna ha något instrument, som kan vara nödvändigt att bruka för sådana ytterligt svåra förhållanden, som överhängande krigsfara — om jag använder det uttrycket — och krig innebär. Men det be-

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

ror på tillämpningen. Fördenskull har konstitutionsutskottet också önskat att få se på utformningen av denna lag, och statsrådet har ju välvilligt lovat, att ett sådant förslag skall föreläggas riksdagen.

Jag skulle önska, att de betänkligheter, som jag tillåtit mig giva ett uttryck för, dock verkligen få »adresseras med» vid utformningen av denna lag.

Herr Fast sade, att vi skola icke i förväg tala om, hur vi skola förfara med det vilande grundlagsförslaget. Jag vill för min del säga, att jag allra helst skulle se, att vi kunde genom ett beslut, gemensamt av regering och riksdag, skjuta på genomförandet av det vilande förslaget, till dess att en överenskommelse utan någon tvekan — jag ville säga icke bara med tre fjärdedels majoritet — hade träffats mellan regering och riksdag.

Nu äro förhållandena sådana, att vi måste ha detta instrument. Då menar jag, att tidpunkten först vore inne, då överhängande krigsfara föreläge. Och jag tror, att det då skulle vara möjligt för oss att på en dag klara upp detta. Vi få tala om den saken sedan.

Jag har med dessa ord, herr talman, velat yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Jag vill bara erinra därom, att utskottet i detta sitt utlåtande i princip är enigt om, att en justering eller, låt oss säga, ett förtydligande av ifrågavarande kompletterande lagbestämmelser bör äga rum. Det är ju själva tillämpningsförfarandet det här är fråga om. Själva censurlagen som sådan får ju riksdagen senare taga ställning till. Under sådana förhållanden har jag ingen anledning att nu ingå på något realbedömande av herr Vougts anmärkningar i detta sammanhang. Vad utskottet här begär är ingenting annat än en sådan överarbetning av denna lag, att den utan att förfela sitt ändamål dock i görligaste mån skapar garantier för tryckfrihetens bevarande även under utomordentliga förhållanden.

Herr Vougt var missnöjd med utskottets formulering — det uttalar sig så utomordentligt vagt, sade han. Ja, för all del, man kan ju säga att det är vagt, men hur skall man överhuvud taget när det gäller en begäran om utredning kunna i detalj precisera alla bestämmelser, som här kunna tänkas men inte kunna förutses, innan den begärda utredningen av frågan påbörjats? Här får regeringen föreslå vad den anser vara nödvändigt, och sedan blir det riksdagens sak att pröva de förslag som Kungl. Maj:t kan komma att lägga fram.

Apropå vaga bestämmelser vill jag fråga: Kan man inte anse att herr Vougts term »överhängande fara för krig» också är ett mycket vagt uttrycksätt? Jag misstänker att om Kungl. Maj:t skulle utse herr Vougt att avgöra, när »överhängande fara» är för handen komme han nog ganska snart att trampa i klaveret och bleve efter bestämmandet av tidpunkten i fråga knappast någon vidare populär man.

Herr Svedman uttalade sitt missnöje med att man här skapar lagbestämmelser »med taggtråd». Det skall man inte göra, sade han, det bästa är att vara dem förutan. Min bästa herr Svedman! Därest våra lagar i gemen skulle vara så enkelt funtade som herr Svedman vill, misstänker jag att de lagarna snart skulle lämna rum för ett godtycke och en löslighet, som till sina verkningar skulle leda till rent kaotiska förhållanden. Litet regler om tillämpningsförfarande kunna väl inte annat än bringa reda och ordning i lagarnas efterlevnad. Detta är just vad utskottet genom sitt utredningskrav avser, och vi få som sagt i sinom tid reda på vad Kungl. Maj:t kan komma med i denna sak.

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

Med detta, herr talman, vill jag kort och gott yrka bifall till utskottets hemställan.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Westman**: Herr talman! Jag har begärt ordet därför att de möjligheter till ett missförstånd, som nu senast skyttade fram i herr Mosessons anförande angående vad jag hade sagt, inte skulle få stå utan belysning i kammarens protokoll.

Herr Mosesson berörde det yttrande jag fällde angående censurens dödsbringande verkan. Mitt yttrande innebar endast ett påpekande, att i detta fall hade två makter drabbat ihop med varandra, vilka båda vid tillfället i fråga hade en ofri press. Då kan man väl knappast påstå, att den uteslutande anledningen till att den ena staten led nederlag skulle ha berott på att pressen var ofri. Det var endast gentemot en sådan överdriven framställning av de skadliga verkningarna av en censur som jag vände mig. Jag gjorde det för övrigt i en exposé, vari jag framhöll, att man inte kan använda tillvaron av censur i ett land som en universallhistorisk förklaring till att landet går under.

Men det är mig naturligtvis alldeles fjärran att med vad jag sagt vilja göra något uttalande om att censur icke skulle innebära en olägenhet. Jag har vid många tillfällen framhållit, att en fri press är en beståndsdel uti en demokratisk stat, som är nödvändig för en sådan stat under normala förhållanden, och att man endast i yttersta nödfall bör vidtaga några som helst inskränkningar i pressens frihet. Jag framhöll också, när jag nyss hade ordet, att man bör eftersträva ett system som är sådant, att pressen inom en uppdragen gräns kan känna sig fri och arbeta i övertygelsen om att fritt kunna säga sin mening även i utrikespolitiska frågor — det är ju bara fråga om sådana i detta sammanhang — om pressen endast står på svensk botten. När jag talade om ytterlighetspressen, åsyftade jag med denna beteckning tydligen endast de tidningar, som icke stå på svensk botten, och herr Mosesson behöver och bör inte lägga in uti detta uttryck något annat än vad jag redan tidigare själv lagt in i det, vilket jag nu understryker. Jag tror att jag med dessa ord har lugnat den oro som den ärade talaren kan ha hyst med anledning av ett par yttranden uti mitt förra anförande.

Själva anledningen till att vi nu befinna oss i en så svår situation är den, att vi på förhand skola söka precisera hur den situation skall se ut, då man skall kunna gripa till censur och utgivningsförbud. I andra länder, där man inte har de tunga former vi ha för en grundlagsändring, kommer man aldrig i detta svåra läge. Där får man aldrig denna delikata uppgift sig förelagd, utan där är det så att när regering och riksdag i ett konkret läge finna, att nu måste man tillgripa åtgärden att införa censur, då gör man det. Men eftersom vi ha en grundlag, som det tar årtal att ändra, måste vi försöka utforma bestämmingar av en tänkt situation. Det är sättet härför vi nu diskutera. Det är naturligtvis en ytterst kinkig uppgift, ej minst därför att man måste tänka på att utlandet står iakttagande. Ifall man preciserar saken i lagtexten så, att åtgärden skall tillgripas endast då ett krigsutbrott är omedelbart förestående, då får naturligtvis utlandet, genom att åtgärden vidtages, veta att svensk regering och riksdag bedöma läget på det sättet, och det har ju sin olägenhet med sig.

Men å andra sidan är det en stor fördel för vårt land, att vi ha detta grundlagsfästa skydd för vår tryckfrihet, och för denna fördel få vi underkasta oss de svårigheter, varom jag nu talar. Med vårt system följer emellertid naturligtvis att vi här i landet inte kunna, när det gäller grundlagsändringar, rätta

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

vårt omdöme om deras nödvändighet eller icke efter tillfälliga förändringar i den utrikespolitiska konjunkturen. Vi måste ha en grundlag som är sådan, att den gör det möjligt för det svenska folket att samla sina krafter för att möta även den allra svåraste situation, vari riket kan komma, och vi måste ha denna bestämmelse i grundlagen utformad i förväg.

Det är det problemet som varit besvärligt för oss alla och jag understryker, i enlighet med vad herr Fast yttrade, att vad vi nu närmast ha att göra är att försöka genom regler av mera rörlig natur komma överens om i vilket fall dessa ytterliggående åtgärder i fråga om det fria ordet skola kunna tillgripas i vårt land och därvid ge alla garantier emot missbruk av regeringens och riksdagens makt, som kunna lämnas i laga form.

Herr **Vougt** erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag får be konstitutionsutskottets ärade vice ordförande uppmärksamma, att när den kommitté som bestod av professor Bergendal, revisionssekreterare Thulin och mig själv i fjol sökte en formulering, som begränsade fullmakten i fråga om censur uteslutande till krigstillfälle, så låg tyngdpunkten icke på adjektivet överhängande, utan på den passus, vari det sades att censur skall tillgripas då riket befinner sig i krig eller rikets krigsmakt enligt beslut av Konungen i statsråd i anledning av överhängande krigsfara är ställd på krigsfot. Detta var tyngdpunkten, och följaktligen saknar den invändning herr Andersson i Ovanmyra nyss gjorde mot mig all vikt.

Nu har emellertid denna formulering underkänts och grundlagstexten blivit en annan. Då tillåter jag mig hävda den meningen att man skall försöka fasthålla, att det är för krig som grundlagsändringen ger oss en fullmakt, och den åsikten ämnar jag hävda vid de tillfällen som stå mig till buds. Och jag är glad över att jag i dag liksom tidigare fått stöd i denna mening ifrån statsrådsbänken. Jag anmärker således alltjämt på att konstitutionsutskottet använder det synnerligen vaga uttrycket »under utomordentliga förhållanden». Det säger för litet enligt min mening.

Härefter yttrade:

Herr **Edberg**: Herr talman! Den tryckfrihetsdebatt som nu uppstått i kammaren får väl närmast betraktas som en generalrepetition för eller — om man så vill — förpostfäktning till den diskussion, som väl kommer att ackompanjera censurlagens framläggande för riksdagen, och den har väl närmast till syfte att här poängtera vissa önskemål som kammaren vill bifoga då skrivelsen går till Kungl. Maj:t.

Om jag fattat herr Vougt rätt, så hade han sålunda uttryckt den förhoppningen, att regeringen skulle tala något klarare än konstitutionsutskottet, som tycks ha en viss benägenhet, en olycklig benägenhet, att åtminstone i denna fråga komma med mycket vaga och svävande formuleringar. Studerar man tillämpningslagen sådan den förelåg förra året, är ju formuleringen också där mycket vag och svävande. I själva verket tror jag man kan säga att med en sådan lag i sin hand skulle en svensk Quisling kunna fullkomligt undertrycka det fria ordet utan att begå något som helst grundlagsbrott.

Från regeringsbänken ha vid flera tillfällen avgivits deklARATIONER om att censurlagen endast kommer att begagnas i en mycket allvarlig situation. Jag tror inte det finns någon i kammaren som förutsatt något annat, men man bör komma ihåg att dessa deklARATIONER binda endast den nu sittande regeringen, de binda icke den regering man kan få en gång i framtiden. Finns det då ingen

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

skarp avgränsning för de möjligheter en censurlag ger, står man tämligen oskyddad. Det är dessutom så, att det kan vara relativt lätt att genomföra en censurlag men mycket svårare att sedan bringa den ur världen. Det är alltid svårt att åstadkomma en grundlagsändring. Man behöver ju bara erinra sig vilka svårigheter det var en gång i tiden att få bort den s. k. Åkarpslagen, som ju dock bara var en helt vanlig lag, för att förstå, att har man fått censurförfarandet inskrivet i grundlagen, så är det sannerligen inte lätt att eliminera det. Jag tror det är en förhoppning hos kammarens ledamöter i gemen, att formuleringen av tillämpningslagen skall bli koncisare än den var förra året, och i det fallet vill jag således understryka de synpunkter herr Vougt här framfört.

Jag vill emellertid också för min del bidra med att ge skrivelsen ett litet ord med på vägen till regeringen. Jag har valt ett ganska auktoritativt uttalande, nämligen ett uttalande av justitieministern som gjordes i ett anförande förra året. Han sade däri bland annat: »Det är nu en gång så, att man i utlandet uppfattar ett lands press som ett politiskt instrument, som handhas av landets ansvariga utrikespolitiska ledning. Självklart är, att svenska regeringen söker undanröja ett sådant missförstånd i fråga om våra svenska förhållanden. Den tröttnar aldrig att framhålla, att vi i Sverige ha en fri press enligt tryckfrihetsförordningens bestämmelser». Man vill bara hoppas, att regeringen inte heller i framtiden skall förtröttnas att betona, att vi här i landet ha en fri press, och att den inte låter sitt hjärta vekna inför främmande sändebuds mer eller mindre väl arrangerade teatersnyftningar i Arvfurstens palats. Sker detta, behöver man väl inte heller ha någon speciell brådska med censurlagen, som onekligen skulle försvara regeringens ställning i det avseende, som justitieministern i det citerade yttrandet berört. Eftersom vi inte befinna oss i en dynamisk stat förutsätter jag nämligen, att vad som var sanning för justitieministern förra året också är det i dag.

Jag vill med dessa ord endast uttrycka den förhoppningen, att regeringen inte skall villfara konstitutionsutskottets heta längtan om ett framläggande vid innevarande års riksdag av förslag i ämnet. Jag tror inte det skulle möta några konstitutionella hinder att uppskjuta frågan om lagens antagande tills situationen blir sådan, att regeringen absolut önskar få den i sin hand. Regeringen har nu möjlighet att när som helst inkalla riksdagen för att den skall få träffa sitt avgörande, och då behöver det som sagt inte vara så stor brådska i detta fall som konstitutionsutskottet vill göra gällande.

Herr Fast: Herr talman! Om jag hade trott att det låg någon mera stark opinion bakom vad som yttrades av föregående talare, skulle jag ge skäl, varför man inte kan förfara på det sätt, som han föreslagit, men jag tror det är ganska överflödigt och att man i stort sett är ganska ense om att man vid innevarande års lagtima riksdag, under vad som betraktas som dess första del, måste klara ut denna sak. Och då torde det vara lämpligt att såväl den särskilda lagen som grundlagen antagas på samma gång.

Det är ju rätt betecknande att man i denna debatt på sina håll många gånger varit mera konungslig än Konungen själv. Man är synnerligen angelägen att nu intaga en försiktig ståndpunkt, ty annars kan olägenhet uppkomma, speciellt för vår utrikesledning och justitieministern. Jag skulle tro att man från regeringens sida har övervägt vad som kan leda till olägenheter och risker innan man lägger fram ett förslag till så allvarligt ingripande som det här är fråga om.

Vidare vill jag säga till herr Vougt, att när han citerade, citerade han endast en del av utskottets utlåtande, som kanske ger ett annat intryck än om man

Revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara. (Forts.)

också tar med fortsättningen av utskottsutlåtandet. Utskottet säger där, att »utskottet ansåg det dock vara uppenbart, att statsmakterna under utomordentliga förhållanden kunde behöva utrustas med möjligheter till kontroll av och ingripande mot sådant missbruk av tryckfriheten, genom vilka landets säkerhet kunde äventyras. Dylika ingripanden måste emellertid ske med största varsamhet och borde endast få förekomma då så befunnos oundgängligen nödvändigt.»

När man först läser detta om »utomordentliga förhållanden», vilket är ett ganska sällsynt uttryck i svensk skrift, och jämför det med vad jag senast läste upp, måste man säga att det är inte på den punkten som utskottet uttryckt sig mer eller mindre varsamt, ty där har man uttryckt sig mycket bestämt och klart. Det är i fråga om anvisningarna i de olika förslagen som utskottet till följd av omständigheterna — eftersom det är en utredning som påfordras — har måst uttrycka sig med en viss försiktighet. Men på denna punkt anser jag — och jag tror att det är önskvärt, att detta klargöres också för Kungl. Maj:t — att uttalandet är så pass klart och tydligt, att någon vantolkning är omöjlig och att någon annan censur än den som framtvingas av dessa utomordentliga förhållanden icke skall kunna genomföras. Då utskottet sedan tillägger, att dylika ingripanden måste ske med största varsamhet och endast böra förekomma, då så anses oundgängligen nödvändigt, tror jag man måste vara överens om att detta är ett bestämt uttalande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 7.

Anmäldes konstitutionsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 119, till Konungen i anledning av väckta motioner om revision av lagen med vissa bestämmelser om tryckta skrifter vid krig eller krigsfara.

Skrivelseförslaget godkändes under förutsättning att utskottets hemställan i dess utlåtande nr 8 godkändes även av första kammaren.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av förhandlingarna.

§ 8.

Underlättande i visst hänseende för svenskfödda personer, som förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma. Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 9, i anledning av väckta motioner om underlättande i visst hänseende för svenskfödda personer, som förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma.

Därvid yttrade

Fröken Andersson: Herr talman! Jag skall i denna fråga endast säga några få ord.

Att jag och några andra ledamöter av denna kammare framlagt förslag om underlättandet för svenskfödda kvinnor, som genom giftermål med utlänning förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma, beror helt naturligt på det exceptionella läge, i vilket vi och världen befinna oss. Det kan icke hjälpas, att man gör vissa reflexioner just i detta sammanhang, när man nu och då läser om, hurusom utländska kvinnor på ett ganska enkelt sätt, på grund av att de ha möjligheter att, jag höll på att säga, köpa en svensk man, kunna få svenskt medborgarskap. Den bestämmelsen i § 5 i medborgarskapslagen, som säger, att man för att återvinna medborgarskap, skall styrka bl. a. att

Underlättande i visst hänseende för svenskfödda personer, som förlorat sitt svenska medborgarskap, att återvinna detsamma. (Forts.)

man kan försörja sig och sin familj har då för oss framstått i något underligg dagar. Sammanställer man detta med att riksdagen vid flera tillfällen anslagit stora summor till hjälp åt härvarande flyktingar, framstår detta förhållande i ännu mera gräll dager. Härmed har jag på intet sätt velat reagera mot att riksdagen givit anslag åt dessa flyktingar. Jag bara omnämner det för att giva relief åt den sak, jag här talar om.

Nu säger visserligen utskottet, att det är ytterst sällan som denna paragraf tillämpas i hela sin stränghet i vad det rör denna del. Ja, jag vet också att så är fallet, men jag vill betona, att utskottet vet ingenting om alla dessa, som på grund av förefintligheten av denna bestämmelse underlåtit att ansöka om svenskt medborgarskap. Nu hör jag ingalunda till dem, som vilja draga tillbaka till landet en massa människor, som icke vilja försörja sig. Men vi få komma ihåg, att i extraordinära tider krävas — det ha vi erfarenhet av från en massa andra områden — utomordentliga åtgärder, och det gäller också på detta område.

Nu säger utskottet, att denna fråga läser komma att beaktas vid den utredning rörande utlandssvenskarnas ställning, varom föranstaltats i anledning av 1938 års riksdagsskrivelse. Jag vill i detta »läser» intolka den meningen, att utskottet har sig bekant att denna fråga verkligen kommer upp till behandling i denna utredning.

Även om det inte här rör sig om så förfärligt många människor, är saken av den beskaffenheten, att jag vet att många — jag själv icke minst — reagera mot att en sådan här bestämmelse skall finnas. Även om den tillämpas aldrig så mjukt, anser jag i alla fall att denna bestämmelse om försörjningsmöjligheterna i dessa tider helst borde helt bortfalla.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

I detta anförande instämde fröken *Hesselgren*.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

§ 9.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 10, i anledning av väckta motioner om underlättande av valdeltagandet vid kommunalval; och blev utskottets däri gjorda hemställan av kammaren bifallen.

§ 10.

Föredrogs konstitutionsutskottets utlåtande, nr 11, i anledning av väckt motion, nr 167, av herr *Lundell* hade hemställts, »att riksdagen för sin del ville besluta om sådana ändringar i gällande lagar och föreskrifter att person som mera än en gång sakfällts för fylleriförseelse fräntages rösträtt under tid som omfattas av de fyra röstlängder, vilka upprättas närmast efter domens ikraftträdande».

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.

Uti en inom andra kammaren väckt, till konstitutionsutskottet hänvisad motion, nr 167, av herr *Lundell* hade hemställts, »att riksdagen för sin del ville besluta om sådana ändringar i gällande lagar och föreskrifter att person som mera än en gång sakfällts för fylleriförseelse fräntages rösträtt under tid som omfattas av de fyra röstlängder, vilka upprättas närmast efter domens ikraftträdande».

Utskottet hemställde, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.
(Forts.)

Sedan utskottets hemställan föredragits, anförde:

Herr **Lundell**: Herr talman! En del av kammarens ledamöter tycka nog, att jag givit mig in på främmande jaktmarker, när jag väckt en nykterhetsmotion. Jag tillhör icke de organiserade nykteristerna, varken utom eller inom riksdagen. Jag brukar ju, som kammarens ledamöter känna till, i regel hålla mig till frågor på det ekonomiska området, till frågor om statsfinanser och skatter och sådant som därmed har sammanhang.

Vill man emellertid tänka igenom förhållandena, skall man säkert finna, att nykterhetsfrågorna ha en inte så liten statsfinansiell och nationalekonomisk betydelse. Man behöver icke mer än se på anslagen under femte huvudtiteln för att konstatera, hur stora utgifter staten förorsakas genom olika åtgärder föranledda av missbruk av rusdrycker. Där finns ju en otalig mängd utgiftstitlar. Det anslås sålunda medel till alkoholistanstalter, till kostnader för nykterhetsnämnder, till fattigvårdsutgifter för de alkoholiserades familjer. Även kommunerna ha ju mycket utgifter för liknande ändamål. Vidare ha vi utgifter till kropps- och sinnessjukhus, till anstalter för sinnesslöa och slutligen ha vi utgifter för polisväsendet, föranledda bl. a. av nödvändigheten att hålla reda på dem, som icke kunna tära rusdrycker i lagom stora doser. Gå vi till åttonde huvudtiteln ha vi där ett rätt stort anslag, som vi senare i dag komma att taga befattning med. Jag syftar på förslaget om anslag på bortåt $\frac{1}{4}$ miljon kronor till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande, som det heter. Man har anledning fråga sig, om de där föreläsningarna ha någon avgörande nytta med sig. Jag hade härom dagen i min hand en katalog över alla de olika ämnen, som där förekomma. Jag har tyvärr icke katalogen med mig i dag, annars skulle jag ha läst upp några av föreläsningssämnena och frågat, om någon i kammaren tror att sådana föreläsningssämnena i någon vidare mån kunna anses vara ett effektivt led i verksamheten för inskränkning av fylleriet.

Vid sidan av de direkta statsutgifter, som jag här talat om, har säkert folknykterheten en mycket stor ekonomisk betydelse i samhället. Jag skulle vilja säga, att den i själva verket är en av de mäktigaste hävstångarna för uppnåendet av en stegrad nationalinkomst, alltså en höjd levnadsstandard. De metoder, som hittills använts och för närvarande användas för folknykterhetens befrämjande, kan man knappast finna vara tillräckliga. Ser man på fylleristatistiken — jag har hänvisat till den i min motion — finner man, att tillståndet är stationärt och att detta stationära tillstånd ligger på en mycket hög nivå i fråga om fyllerifallen. Man kan räkna 30—32 tusen sakfällda fall om året. Det är alldeles för mycket för en sådan befolkning som den svenska. Jag är dessutom icke alldeles övertygad om att den statistiken fullt pålitligt återgiver det verkliga läget.

När man observerat dessa förhållanden så där i största allmänhet under åtskilliga år, får man nog den uppfattningen, att nykterhetstillståndet snarare försämrats än förbättrats, åtminstone bland ungdomen. Vi hörde inte förr i tiden talas om sådana här fotbollståg, som nu förekomma en och annan gång, då idrottens svans far från en stad till en annan för att se hur fotbollsstjärnorna kunna klara sig på bortaplan och under fram- och återresorna svina ner på det mest otroliga sätt i järnvägsvagnarna. Vi ha en stor mängd svenska medborgare, som icke tyckas kunna fara från ett ställe till ett annat, vare sig med tåg, båt eller motorfordon utan att före denna ansträngande uppgift stärka sig med betydande kvantiteter öl och brännvin och åtskilliga andra starka droppar.

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.

(Forts.)

Det tycks också finnas en mycket stor del medborgare i vårt samhälle, som icke kunna bära en ökad inkomst i pengar utan att en mycket betydande del av denna merinkomst skall läggas ner på ett stadigt rus både en, två och flera gånger i månaden. Jag har under hösten haft tillfälle att i en viss del av landet se arbetare utföra befästningsarbeten. Dessa arbetare hade mycket höga löner, ja, jag skulle vilja säga olämpligt höga löner. Detta hade till följd, att de bokstavligen söpo så att ögonen blödde. Jag hade också under den tid, då sjöfarten ännu gick fram från vår västra kust Nordsjön, alltså före den 10 april i fjol, tillfälle att ett par gånger se hur på biografer i Stockholm berusade sjömän vacklade fram till biljettluckan och revo upp en näve tillknycklade hundrakronorssedlar ur fickan, då de skulle lösa biljett till kvällens föreställning. Sådana där förhållanden äro icke tilltalande och böra ändras. Dessa missförhållanden äro för övrigt icke lokaliserade till städerna. Mången vet nog, hur pass mycket det kan supas en kväll ute på landet vid en dansbana bakom buskarna.

Jag kommer tillbaka till vad jag redan sagt, att de nuvarande metoderna till bekämpande av detta fylleri icke äro tillfredsställande, icke tillräckliga. Icke gör det så mycket om någon blir bötfälld och får betala en eller annan femma i böter och blir av med motboken på några månader. Motbok kan vederbörande få låna av kamrater, som haft större tur. Icke gör det så mycket heller, om vederbörande får en skrivelse från nykterhetsnämnden. — Jag har den uppfattningen, att man måste åstadkomma en uppräckning på detta område och söka komma fram med andra metoder.

Den motion, som jag har väckt, är bara att betrakta som ett uppslag. Det är ett sätt, som nog kan vara värt att försöka. Jag tror, att medlet i åtskilliga fall skulle kunna ha god verkan. Det är en bestraffningsmetod, som i viss mån kan kännas neslig och nedsättande för dem, som drabbats av den. Detta förslag, som jag framkastat, har avvisats av konstitutionsutskottet på skäl, som jag icke tycker verka alltför övertygande. Utskottet talar om, att när man nu har avskaffat påföljden, förlust av rösträtten, efter vissa straff, kan man nu icke införa dem igen på ett annat område. Men det är att märka, att förlusten av rösträtten då drabbade personerna först sedan de ådömts straffarbete eller fängelse i minst 6 månader. Det är ju klart att personer, som varit dömda till sådant straff, icke kunde tänkas bli på något sätt förbättrade av den i förhållande till frihetsstraffet obetydliga påföljden att under viss tid mista rösträtten vid riksdags- och kommunala val. Däremot tror jag, att en sådan följd av fylleriet som förlusten av rösträtten skulle ha en viss möjlighet att förbättra den ungdom, som träder in i rösträttsåldern. Under den första tiden, som de ha rösträtten, skulle de åtminstone en gång om året få en påminnelse från valnämndens ordförande om att de på grund av att de fällts för fylleri icke ha rösträtt. En enda sådan där påminnelse gör kanske ingenting, men kommer den fyra år i rad och är det allmänt bekant, att vederbörande av den orsaken icke har rösträtt, undrar jag, om det icke skulle komma att kännas litet förargligt, så att vederbörande ta sig bättre tillvara en annan gång litern kommer i handen.

Utskottet säger, att motionens i och för sig beaktansvärda syfte att befordra folknykterheten bör främjas på andra vägar än den i motionen anvisade. Ja, det har jag naturligtvis ingenting emot, om man bara föreslår andra vägar, men det måste vara nya vägar och andra än de, som nu anlitas, ty de ha på sin höjd lett till det ganska stationära tillstånd, som vi nu ha, och tyckas icke leda till förbättring. Jag emotser med största intresse de uppslag, som kunna komma från annat håll. Jag kan naturligtvis icke begära att

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.
(Forts.)

konstitutionsutskottet, när det nu avvisar mitt uppslag, skall lägga fram ett annat förslag. Det vore emellertid önskvärt, om de organiserade nykterhetsvännerna kunde förmås gå utanför de cirklar inom vilka de för närvarande röra sig för att söka få fram mera drastiska metoder. Ty det behövs, om det skall kunna åstadkommas någon avgörande förbättring på detta område.

Herr talman! I avvaktan på sådana bättre förslag ber jag att få yrka bifall till min motion.

Herr Andersson i Ovanmyra: Herr talman! Jag tror, att jag förs betyga att andra kammarens »nykterister» äro mycket tilltalade av »fylleristens» — med citationstecken, herr talman — vänliga inställning i nykterhetsfrågan. (När jag använder denna benämning, är det för att det är den vanliga, vulgära benämningen de olika partierna emellan i kamratligt glada samspråk!)

Jag vill först säga, att konstitutionsutskottet icke har till uppgift att befordra nykterheten i allmänhet, utan har andra uppgifter sig förelagda. Förmodligen har herr Lundell, som jag mycket uppskattar, avsett att slå två flugor i en smäll, men beträffande själva nykterhetsfrämjandet tror jag icke, att han är ute på de lämpligaste vägarna. Antag att herr Lundell får sin vilja igenom. Pondera då, herr Lundell, att en supare gör illa både hemma och borta, men slinker undan lagens arm — det finnes många sådana fall. Han blir icke straffad och har följaktligen kvar sin rösträtt. Sedan ha vi en annan person, som vid något tillfälle råkar förgå sig, så att han kommer i polisens klor. Han blir straffad och kommer följaktligen i det predikamentet, att han, enligt herr Lundells förslag, mister sin rösträtt. Inte kan det väl vara lämpligt med en lagstiftning, som kommer att skapa dylika rigorösa orättvisor. Lagbestämelsen berövar i ena fallet en person hans rösträtt, under det en annan får behålla sin, änskönt denne kanske begått mycket större synder än den förstnämnde. Nog tror jag, att man kan befordra nykterheten på bättre vägar än enligt detta förslag. Det är endast detta bedömnings sätt, som ligger till grund för utskottets ställningstagande i detta fall, och just på denna grund kan utskottet icke tillmötesgå herr Lundell i hans avsikt.

Herr talman! På denna grund ber jag, kort och gott, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lundell: Herr talman! Vice ordförandens i konstitutionsutskottet invändningar voro ju korta, det måste jag ju säga, men att de voro goda, det vill jag knappast intyga.

Jag konstaterar, att jag i hans terminologi är inrangerad bland fylleristerna. Det är intressant att veta, att man använder den terminologien i fråga om dem, som icke äro organiserade nykterhetsvänner. Det vittnar om en viss självtillräcklighet på det hållet, som nog icke är befrämjande för en god utveckling på området.

Nu säger den ärade talaren, att konstitutionsutskottet icke har till uppgift att befrämja nykterheten. Vi ha icke något särskilt utskott i riksdagen, som har den uppgiften. Alla utskott ha till uppgift att befrämja ett bättre uppträdande bland folket och sådant som i ena eller andra avseendet är nyttigt för vår befolkning, för statens finanser o. s. v. Inte har statsutskottet heller till uppgift att befrämja nykterheten. Det är ingen specialuppgift för statsutskottet, även om det är statsutskottet som får stå för beviljandet av en hel mängd anslag till befrämjande av folknykterheten och bekämpande av följderna av fylleriet.

Sedan anförde den ärade talaren, att en bestraffningsåtgärd som den före-

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.

(Forts.)

slagna skulle leda till ojämnheter i så måtto, att den ene bleve upptäckt och drabbad av straffet, den andre inte. Ja, men så är det väl vid bekämpandet av alla brott. Skall man avstå från lagstiftning därför att inte alla brott bli upptäckta? Jag har aldrig hört ett så egendomligt resonemang — från en person i ett lagstiftande utskott därtill! Inte tror väl den ärade talaren, att alla fyllerister drabbas av indragning av motbok? Det är naturligtvis bara de, som bli upptäckta, som göra det. Och de som ådömas fylleriböter äro endast sådana som bli tagna av polisen och åtalade. De som sitta hemma och supa och plåga sina familjer drabbas inte av något straff. — Man kan inte begära, att de åtgärder, som nu föreslås, skola vara fullkomligare i det avseendet än de andra åtgärder, som man redan har vidtagit.

Jag vidhåller, herr talman, mitt yrkande.

Herr **Andersson** i Ovanmyra: Herr talman! Jag hade verkligen tänkt, att den intelligente herr Lundell liksom kammarledamöterna i övrigt skulle vara i besittning av så pass mycket humor, att han kunde uppfatta min passus om det fula ordet fyllerist i *detta* sammanhang. Men om herr Lundell tror, att det var sagt som ett slags invektiv, ber jag ödmjukligen om ursäkt. Ty jag är karl att göra det. Men nog tror jag, att kammarens ledamöter förstå, att detta aldrig var min avsikt, utan endast innefattade en skämtsam uppdelning, med glimten i ögonvrån.

I övrigt vill jag bara säga, att jag var synnerligen tilltalad av herr Lundells uppläggning av hela detta ämne, ja så tilltalad att jag satt och allvarligt övervägde, om jag skulle söka engagera herr Lundell som talare på nykterhetsfolkets dag hemma i Ovanmyra i maj månad. Det må vara tillräckligt bevis för min uppskattning av herr Lundell i detta fall.

Herr Lundells resonemang och alla hans goda avsikter vill jag ingalunda bestrida. Men jag har velat hävda oegentligheten i ett förfaringssätt, som, hur man än bjuder till, inte på något sätt kan skipa rättvisa de olika kategorierna emellan: de slarviga, som slinka undan, och de andra, som råka åka fast. Man kan vara övertygad om att här kommer skillnaden att bli så remarkabel, att en lagstiftning endast skulle göra saken värre än den är.

Herr **Persson** i Falla: Herr talman! Eftersom herr Andersson i Ovanmyra var så glad, att en s. k. »fyllerist» uppträdde med nykterhetsvänliga förslag, hoppas jag, att han blir ännu gladare, när en »fyllerist» nr 2 anmäler sig på samma linje. Jag måste säga, att den motion, som herr Lundell har väckt, är av alldeles särskilt intresse. Den är, synes det mig, en av de mest originella, roliga och läsvärda motioner, som jag i år har studerat. Det är roligt, när man ser människor komma med egna tankar och nya uppslag för att lösa frågor och besvärliga problem, som man inte med förut brukade medel kommit till rätta med.

Det är otvivelaktigt så, att onykterheten och spritmissbruket kunna sägas vara ett av vårt samhälles allra besvärligaste företeelser. Men lika säkert är det också, att även om nykterhetspropagandan i de spår, där den för närvarande rör sig och under många årtionden har rört sig, är alltjämt nödvändig, blir dock inte resultatet därav sådant, som man skulle önska. Man har, som motionären säger, blivit kvar i ett visst stationärt tillstånd. Här har emellertid motionären kommit med nya uppslag, och jag tror, att det ligger en hel del i dem. Den medborgerliga degradering, som det skulle medföra att mista rösträtten på grund av fortlöpande spritmissbruk, förefaller mig vara en mycket rimlig anordning för att brännmärka ett uppträdande, som är både ur enskild

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.
(Forts.)

och samhällelig synpunkt värt att brännmärka. Hur långt ett sådant uppslag kan leda, om det kan realiseras, är omöjligt för oss att säga, men att det förtjänar att övervägas är jag övertygad om.

Överhuvud taget tror jag, att vad man kan få fram av praktiska och goda uppslag på detta område är värt att mötas och övervägas med intresse. De gamla spåren äro nötta och inkörda, och, som vi sett, de kunna i varje fall inte ensamt leda fram till målet. Jag är motionären mycket tacksam för hans uppslag, och jag vill visa min erkänsla genom att instämma i hans yrkande.

Herr Fast: Herr talman! När man här säger, att det inte är bra som det är i fråga om nykterheten, tror jag det är på sin plats att understryka, att man inte heller bör göra skildringen sådan, att den förtager modet hos det svenska folket att arbeta vidare för nykterhetens höjande. Det kan lätt ske, om man skjuter över målet. Vi äro nog litet var så funtade, att vi gärna gå tillbaka till våra barndoms- och ungdomsminnen, och man klandrar ju alltid i regel sena tiders barn och anser dem för att vara sämre än man själv har varit. Men om jag jämför tillståndet nu och under den tid, då jag var ung, måste jag säga, att jämförelsen berättigar inte till åtskilliga av de uttalanden, som här gjorts. I varje fall bestyrkes den uppfattningen, att nykterhetsarbetet har lönat sig och kommer att löna sig. Numera tager man en människa för fylleri, som man för 25 å 30 år sedan inte ett ögonblick skulle ha reflekterat på ett sätta fast. Det är helt andra krav, som man nu uppställer. Det gör, att den statistik, som vi ha i dag, inte är helt jämförlig med den vi hade för 30 år sedan. Jag har haft behov av att säga detta, herr talman, därför att jag tror, att man annars lätt kan få det intrycket, att det hela är ganska hopplöst med hänsyn till framtiden. Så ser emellertid inte jag läget.

Sedan ber jag att till detta bara få foga ett par ord. Frågan angående moraliska streck för rösträttens utövande ha vi ju mött många gånger här i riksdagen. Jag har mött den och tagit till orda mot den åtskilliga gånger under de mer än 20 år jag suttit i riksdagen. Vi ha nog i regel kommit överens om att sådana streck äro ganska olämpliga. Skulle man nu gå därhän, att t. ex. en ung man, som på grund av obetänksamhet har råkat komma i polisens klor för fylleri en gång, därför skulle mista sin rösträtt, medan hustrupläggare, djurplågare och alla dessa andra, som överhuvud taget inte ha någon moralisk känsla för den mänskliga sammanlevnaden, skulle få ha kvar sin rösträtt, skulle man komma fram till det fullständigt orimliga. Det är min uppfattning, att om vi vilja arbeta i fortsättningen på befrämjande av nykterheten, böra vi gå fram på andra linjer än att blanda in rösträtten i den saken och tro, att man därmed skall vinna framgång. — För övrigt: dessa personer, som motionären vill brännmärka, nämligen de notoriska drinkarna — tro ni att de sätta något större värde på den medborgerliga rätten att få deltaga i val? De skulle sannolikt skratta åt saken helt enkelt. Nej, sådana metoder som här föreslås äro inte tillräckliga. Det hela får tagas på ett annat sätt.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Hansson i Skediga: Herr talman! Som gammal organiserad nykterhetsman känner jag mig pliktig att yttra några ord med anledning av vad som nämndes om att ungdomen i våra dagar i nykterhetskänseende skulle vara sämre än ungdomen förr. Jag har många år bakom mig, och jag vill säga, att i min ungdom hade nykterhetsförelsen ett mycket rikare verksamhetsfält beroende på att sprit förtärdes betydligt mera än det göres nu. Såsom en talare här nämnde, fanns det inte heller en så stark ordningsmakt på den tiden, utan

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.

(Forts.)

de druckna fingo ragla fram på gator och vägar. Som ett bevis för att en förbättring inträtt vill jag nämna ett exempel. Jag har nu några år varit med i en inskrivningsnämnd. Av de mellan 500 och 600 pojkar årligen, som mönstrat de båda sista åren, har det inte varit en enda, som uppträtt onykter. En enda gång hände det, att en pojke vid ett mönstringsställe kom onykter, men, såsom översten vid inskrivningen sade, han var en »överliggare» och hörde inte till de egentliga årsklasserna. Ett måste sägas, att man inte får uttala för hårda omdömen om ungdomen i detta hänseende.

När det gäller nykterheten bör det också framhållas, att de s. k. högre klasserna böra gå före med gott exempel. Det är så mycket onykterhet på det hållet, och detta är kanske orsaken till att förhållandena äro sådana de äro på vissa håll. Emellertid tror jag, att nykterhetsarbetet har gjort en ofanligt stor nytta, och jag hoppas, att det i fortsättningen liksom hittills skall bidra till att nykterhetstillståndet förbättras.

Jag ber, herr talman, att för min del få yrka bifall till utskottets förslag. Jag begärde ordet därför att jag inte ville, att det skulle stå oemotsagt i riksdagens protokoll, att nutida ungdom begagnar sig av spritdrycker i större utsträckning än forna tiders. Min erfarenhet är den rakt motsatta. Jag tror, att om vi arbeta vidare, skola vi också komma till ett ändå bättre tillstånd på detta område.

Herr **Olsson** i Gävle: Herr talman! Man kan naturligtvis på åtskilliga punkter ge herr Lundell rätt. Läget kan nog i många avseenden ge anledning till bekymmer, särskilt när det gäller en del av de här omdebatterade detaljerna. Kammaren torde också under den närmaste tiden bli i tillfälle att diskutera dessa ting, när ett yttrande i saken föreligger från bevillningsutskottet.

I mångt och mycket kan jag alltså instämma med herr Lundell. Jag kan t. o. m. ge honom rätt i att, ehuru man inte får utdöma resultatet av de metoder, som hittills använts för att främja nykterheten i vårt land, det visst inte kan skada att taga dem under allvarlig prövning och se till, om man inte kan finna andra metoder, som ge ett bättre resultat. Men, herr talman, jag har ett bestämt behov av att säga ifrån, att jag inte kan biträda den uppfattning, som herr Lundell här gjorde sig till tolk för, att man skulle på grund av fylleriförseelse berövas sin medborgarrätt. Jag har en bestämd känsla av att man måste ha förgått sig vida allvarligare mot samhället för att ett sådant straff skall tillripas.

Herr **Ericsson** i Åtvidaberg: Herr talman! När herr Lundell höll sitt första anförande och i detta exemplifierade, hur rusdrycksmissbruket var särskilt utbrett inom den och den gruppen av människor, så berörde han den s. k. idrottens svans och behagade kasta ett öga åt undertecknad. Det är på grund av detta som jag i idrottsfolkets intresse och till deras rättvisa bestämt måste tillbakavisa varje sorts likhetstecken mellan idrottens organisationer och den understundom klandervärd uppträdande svansen. »Idrottens svans» har blivit ett tråkigt uttryck. Det betyder helt enkelt att en grupp människor, som blivit entusiaster för en viss rörelse, reser till en folkfest, denna må heta fotbollsmatch eller annat idrottsevenemang, den må lika naturligt vara vilken annan folkfest som helst. Vi idrottsfolk råda inte över denna församling. Det är oftast så att järnvägarna själva ordna extratåg, eller också att bussresor ordnas. Men vi ha, därför att vårt fostrararbete icke begränsas till fysisk fostran utan jämväl innebär skyldighet att medverka beträffande vilken som helst annan fostran, tagit oss an denna grupp därhän, att, när det gäller

Förlust av rösträtt för den, som mer än en gång sakfällts för fylleriförseelse.
(Forts.)

idrottsfester, vi göra våra organisationer och ledare ansvariga för ett klandervärt uppförande även av icke idrottsmän, såvda våra organisationer haft ett dugg med arrangerandet av resan att göra. Detta vårt mycket bestämda arbete har också burit glädjande frukt. Jag skall be att härutinnan få hänvisa herr Lundell till både statens järnvägar och andra kommunikationsförvaltningar. Dessa, liksom idrottsorganisationerna själva, kunna med glädje konstatera, att förbättringen varit väsentlig. Arbetet på att nå ännu längre skall emellertid icke upphöra. Vi hoppas så småningom komma därefter, att denna »svans», som vi icke älska ett spår, skall tvingas uppträda på bortemot samma sätt som en god idrottsman, vilken ju, dels för att komma någon vart, dels därför att han ofta står i rampljuset, helt enkelt är skyldig att på *alla* områden uppträda väl.

Överläggningen var härmed slutad. Herr förste vice talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets hemställan dels ock på avslag därå samt bifall i stället till den i ämnet väckta motionen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

§ 11.

*Utgifterna
under riks-
statens åttonde
huvudtitel.*

Föredrogs statsutskottets utlåtande, nr 8, angående regleringen för budgetåret 1941/42 av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

På förslag av herr förste vice talmannen beslöt kammaren, att förevarande utlåtande skulle föredragas punktvis samt att vid föredragningen av de särskilda punkterna endast rubrikerna skulle uppläsas.

Punkterna 1—31.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Bidrag till
svenska
skolmuseet.*

Punkten 32, angående bidrag till svenska skolmuseet.

Efter föredragning av punkten anförde

Herr **Malmberg**: Herr talman! Tillsammans med en kamrat har jag framställt förslag om ett anslag på 1,000 kronor till svenska skolmuseet.

Detta museum arbetar på två avdelningar, en historisk och en modern. Den historiska avdelningen inrymmer en mångfald föremål, inventarier och materiel, som belyser skolans utveckling och som erbjuder ett rikt fält för vetenskaplig forskning. Den moderna avdelningen är en ständigt växlande utställning av modern undervisningsmateriel, där lärarna kunna få vägledning och kännedom om materielen och dess användning. Vid skilda tillfällen anordnas också särskilda utställningar i form av instruktiva föredrag, avsedda att belysa vissa avsnitt på undervisningens område. Överhuvud taget är detta museum den enda institution, där man kan få en samlad överblick över undervisningsmaterielen. Även den som inte är yrkesundervisare kanske vill erkänna och förstå att en god materiel, väl använd, är mycket värdefull för att effektivisera undervisningen.

Nu har detta museum åtnjutit statsanslag sedan 1912. Under tiden 1933—1940 utgick det med 3,500 kronor men har för innevarande år beskurits till 1,000 kronor och är nu avsett att utgå. Man har så långt möjligt sökt reducera utgiftsposterna. Vi ha hittills bestritt dessa utgifter genom statsanslaget

Bidrag till svenska skolmuseet. (Forts.)

och genom anslag från Stockholms stad och från museets huvudman, som är Sveriges allmänna folkskollära rförening. Den omständigheten, att denna förening står som huvudman för detta museum, innebär icke på något sätt att det är en föreningens speciella angelägenhet. Det vitsordar också statsutskottet i sitt utlåtande, där det heter: »Det svenska skolmuseet tjänar otvivelaktigt allmänna pedagogiska intressen och är av värde för olika lärarkategorier och skolor i vårt land. Med hänsyn härtill har museet också under en följd av år åtnjutit understöd av statsmedel.» Tyvärr finner sig utskottet nödsakat att avstyrka bifall till motionen med hänsyn till de statsfinansiella förhållandena. Hur det nu skall gå med museets verksamhet i fortsättningen undandrar sig mitt bedömande, men situationen är onekligen ganska mörk.

Med hänsyn till det läge, vari frågan ligger, finner jag mig icke böra yrka bifall till motionen utan nöjer mig med, herr talman, att uttala en bestämd förhoppning, att denna indragning av statsanslaget skall vara temporär och att det framdeles måtte komma att utgå.

Vidare yttrades ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 33.

Lades till handlingarna.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Punkterna 34—59.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 60.

Lades till handlingarna.

Punkterna 61—63.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 64.

Lades till handlingarna.

Punkterna 65—67.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 68.

Lades till handlingarna.

Punkterna 69—71.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 72.

Lades till handlingarna.

Punkterna 73—82.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Gemensamma
universitets-
ändamål:
stipendier åt
studerande
m. m.*

Punkten 83, angående gemensamma universitetsändamål: stipendier åt studerande vid universiteten i Uppsala och Lund samt karolinska mediko-kirurgiska institutet; gemensamma universitetsändamål: stipendier för främjande av högre juridiska studier vid universiteten i Uppsala och Lund.

Sedan punkten föredragits, anförde

Herr **Skoglund** i Umeå: Jag har, herr talman, ingalunda för avsikt att åstadkomma någon debatt i den föreliggande frågan, detta så mycket mindre som jag personligen är ganska tillfredsställd med det sätt, varpå statsutskottet behandlat motionen och formulerat sitt utlåtande över densamma. Jag vill emellertid, innan kammaren nu går att fatta beslut understryka, hur aktuellt det föreliggande spørsmålet är, nämligen detta att skapa ökade möjligheter för fattiga men begåvade ungdomar från arbetar- och bondeklassen till studier vid universitet och högskolor. Problemet är måhända särskilt brännande i Norrland, den landsdel, som blivit något av en gästgivargård, där de administrativa krafterna och tjänstemännen i olika ställningar inte stanna längre än som är behövt för att de skola ha tillräckligt med meriter för en förflyttning söderut. Därför synes det mig angeläget att, såsom utskottet också uttrycker saken, åt Norrland tillförsäkra och bevara sådana personliga krafter, som på olika områden kunna förväntas visa förståelse för och känna samhörighet med de bygder, inom vilka de verka, och härigenom föra utvecklingen framåt i olika avseenden. Man kan ju också föra över utskottets resonemang till motionärens språk och säga, att man bör bereda den ungdom i Norrland, vars föräldrar ha gamla rötter i de norrländska bygderna, möjlighet att efter avlagd studentexamen fortsätta sina studier. Ur statsnyttans synpunkt kan det nuvarande tillståndet med denna omflyttning och förflyttning icke vara tillfredsställande.

Jag vill emellertid inte, herr talman, göra gällande, att den utväg, som jag i min motion påpekar, är den enda riktiga och framkomliga. Här finnas förvisso även andra vägar och förslag, men de ha alla det gemensamt att de snarligen böra prövas och beträdas. Då jag ser herr statsrådet Bagge vara närvarande vid behandlingen av denna punkt, ber jag att till honom få rikta en allvarlig vädjan att så snart sig göra låter taga denna fråga under omprövning.

Med dessa ord, herr talman, som format sig dels till ett understrykande dels till en vädjan, ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 84.

Lades till handlingarna.

Punkterna 85—110.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 111.

Lades till handlingarna.

Punkterna 112—114.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 115, angående allmänna läroverken: avlöningar.

*Allmänna
läroverken:
avlöningar.*

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 114 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att dels godkänna av departementschefen förordade ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1941/42, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattningen skulle kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning, dels bemyndiga Kungl. Maj:t att i anslutning till vad av departementschefen i statsrådsprotokollet över ecklesiastikärenden för den 3 januari 1941 anförts meddela ändrade bestämmelser rörande de vid provårsläroverken utgående särskilda arvodena, dels godkänna av departementschefen angiven avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42, dels ock till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 28,311,000 kronor.

I samband därmed hade utskottet till behandling förehäft tre inom andra kammaren väckta motioner.

Utskottet hemställde,

I. att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och motionen II: 82 samt med avslag å motionen II: 57, i vad den avsåge anvisande av medel för beredande av ökade arvoden åt biträdena å provårsläroverkens rektorsexpeditioner,

a) godkänna av utskottet angivna ändringar i personalförteckningen för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

b) bemyndiga Kungl. Maj:t att — utan hinder av sagda personalförteckning — tills vidare under budgetåret 1941/42, då för realskolestadiet avsedd ordinarie ämneslärarbefattning vid samläroverk skulle tillsättas, besluta, huruvida befattningen skulle kungöras ledig såsom adjunktsbefattning eller ämneslärarinnebefattning;

c) bemyndiga Kungl. Maj:t att i anslutning till vad utskottet i sin motive-ring anförte meddela ändrade bestämmelser rörande de vid provårsläroverken utgående särskilda arvodena;

d) godkänna i utskottets hemställan intagen avlöningsstat för de allmänna läroverken, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1941/42;

e) till Allmänna läroverken: Avlöningar för budgetåret 1941/42 anvisa ett förslagsanslag av 28,286,000 kronor;

II. att motionerna II: 57 och II: 176, förstnämnda motion i vad den avsåge sänkning av undervisningsskyldigheten för rektor, som tillika är föreståndare vid provårsläroverk, måtte anses besvarade med vad utskottet i sin motivering anförte.

Utskottet hade i sin motivering under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t» förklarat sig icke kunna för närvarande biträda av Kungl. Maj:t framlagt förslag om inrättande av ett nytt provårsläroverk.

Vid punkten hade fogats reservationer:

1) av herr *Bergman*, som ansett, att ur utskottets yttrande å sid. 59 i det tryckta utlåtandet under rubriken »Särskilda besparingsåtgärder» bort utslutas följande mening: »Utskottet vill jämväl — utan att till denna fråga nu taga ställning — framhålla, att inom utskottet framförts tanken på att

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

genom uttagande av högre termins- och andra avgifter till läroverket av sådana elever, som upprepade gånger bliva kvarsittare, söka ernå en viss spår på detta område.»;

2) av herr *Danielsson*, utan angivet yrkande.

Efter föredragning av punkten anförde:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Under denna punkt har utskottet i huvudsak biträtt Kungl. Maj:ts förslag. Det finns emellertid två undantag ifrån detta, som förefalla mig vara av den betydelse, att jag måste besvärta kammaren med att något närmare få utlägga min ståndpunkt i saken. Det gäller dels att utskottet har avstyrkt inrättandet av ytterligare ett provårsläroverk, dels att utskottet har ansett att Kungl. Maj:t alltför starkt har sänkt de nu till rektorer och lärare vid provårsläroverk utgående särskilda arvoden.

Vad beträffar den första frågan, den om provårsläroverket, så vill jag framhålla, att det är ett verkligt odrägligt förhållande för närvarande i så måtto, att kön av sökande till provårsplatserna vid provårsläroverken blir allt längre. Det gäller alltså personer, som äro kompetenta att genomgå provår för att därigenom skaffa sig full lärarkompetens men som icke kunna göra detta på grund av att platserna äro för få. I september förra året var det inte mindre än 600 personer, som på det sättet stodo i kö för att komma in och få fullgöra sin provårstjänstgöring. De nuvarande tio provårsanstalterna ha en examinationskapacitet av omkring 125 lärare per år. Då härjämte tillkommer ytterligare ett antal läraraspiranter varje år, förstår var och en att situationen är ganska bedrövlig, för att säga det minsta, och att man måste göra allt vad man överhuvud taget kan för att klara upp denna sak.

En annan omständighet av vikt är att det råder för närvarande en ganska stor arbetslöshet bland extralärarna, och för dem skulle det innebära en väsentlig lättnad, om man kunde få ett ökat antal provårsplatser. Härigenom skulle ett antal arbetslösa lärare få möjligheter att antingen använda den tid, under vilken de gå utan arbete, till provårsutbildning eller också att få förordnande som vikarier på de tjänster, som bli lediga genom att mera meriterade genomgå provår. Det är således en mycket angelägen sak ur båda dessa synpunkter att försöka ordna.

Enligt Kungl. Maj:ts förslag skulle man nu få en vidgad provårsutbildning på två vägar, nämligen dels genom att öka antalet provårskandidater vid varje provårsanstalt, dels genom att inrätta ytterligare ett provårsläroverk. Jag vill inte säga, att därmed situationen blir på något sätt idealisk, men det är i alla fall ett sätt att komma fram till bättre förhållanden.

Utskottet har nu vitsordat behovet av en utökning av antalet provårsplatser, och där ha vi inte några olika meningar. Emellertid har utskottet endast tillstyrkt det första förslaget, nämligen ett ökat antal platser vid varje provårsläroverk, men har inte biträtt förslaget om upprättande av ett nytt provårsläroverk. De motiv, som utskottet har angivit för detta, ge mig anledning att fråga mig, huruvida inte här föreligger någon sorts misstag eller missförstånd. Utskottet omtalar nämligen, att jag i huvudtiteln har förordat en utredning om möjligheterna att förlägga det nya provårsläroverket till Norrland, och vill avvakta denna utredning innan det fattas beslut, om överhuvud taget det skall bli ett nytt provårsläroverk. Själva förlägningsfrågan som sådau ligger ju emellertid under Kungl. Maj:ts bestämmanderätt, en sak sålunda som det ankommer på Kungl. Maj:t att ensam avgöra.

Anledningen till att jag överhuvud taget talat om den här förlägningsfrågan

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

har helt enkelt varit den, att skolöverstyrelsen i sin utredning föreslagit, att det eventuella nya provårsläroverket skulle förläggas till Bromma. Jag har emellertid för min del den uppfattningen, att det vore av stor vikt om man kunde förlägga en sådan anstalt till Norrland, där man ju av olika skäl så väl behöver en anstalt av detta slag. Jag har varit tvungen att anmäla detta med hänsyn till skolöverstyrelsens förslag om Bromma. Denna utredning från skolöverstyrelsens sida torde också, efter vad jag under hand fått veta, snart kunna vara färdig. Om denna utredning skulle vara färdig om några veckor eller, låt mig säga, en bit in i april månad, så skulle det föreliggande avstyrkandet från statsutskottets sida av det nya provårsläroverket endast betyda, att hela saken fördröjdes ett helt år, och detta, efter vad det förefaller mig, utan egentligt skäl. Om emellertid riksdagen nu skulle fatta beslut om ett nytt provårsläroverk, skulle detta betyda, att det hela skulle kunna sättas i gång omedelbart och det nya läroverket vara klart till den 1 juli. I annat fall få vi som sagt i bästa fall vänta till nästa år.

Nu vet jag emellertid icke om utskottet menar, att ett nytt sådant här provårsläroverk skall tillskapas eller icke. I det förra fallet blir det ju icke fråga om någon egentlig besparing utan endast om en förskjutning framåt i tiden av en i och för sig mycket angelägen åtgärd. Jag har litet svårt att förstå anledningen till att utskottet slagit in på denna bog. Ett ögonblick har den tanken föresvävat mig, att anledningen möjligen skulle kunna vara den att utskottet, och särskilt då dess andra avdelning, har den i och för sig mycket lofvärda vanan att icke gärna vilja höja ett av Kungl. Maj:ts föreslaget anslag utan att på ett annat håll kunna visa upp en motsvarande nedsättning. Jag vet som sagt icke alls om detta varit utskottets motiv, men om utskottet verkligen tänkt sig, att om något år det här läroverket ändå skall komma till stånd, så blir det ju ändå ingen balanserande besparing på detta sätt. Jag frågar mig sålunda förgäves efter anledningen till utskottets ståndpunktstagande i denna fråga, och jag beklagar om frågans lösning, såsom det förefaller mig, i onödan skulle skjutas ett år framåt i tiden.

Vad sedan beträffar frågan om storleken av de vid provårsläroverken utgående arvodena så innebär Kungl. Maj:ts förslag en tillfällig, av statsfinansiella skäl motiverad sänkning med omkring 30 %. Den sänkningen skulle spara åt statskassan 50,000 kronor. Utskottet har beträffande föreständararvodena icke ansett att man bör vidta någon sänkning i de nu utgående arvodena och har begränsat sänkningen av arvodena till de ordinarie och extraordinarie lärarna till omkring 20 %. Beträffande arvodet till handledarna åter föreslår utskottet en något kraftigare sänkning än den av Kungl. Maj:ts föreslagna. På detta sätt kommer utskottets förslag att innebära en minskning med 15,000 kronor i besparingar i jämförelse med vad ett bifall till Kungl. Maj:ts förslag skulle ge. Jag vill understryka, att jag väl förstår utskottets inställning härvidlag. Det måste alltid bli en omdömesfråga, hur man skall förfara i sådana här fall. Det är icke alls på det sättet att jag skulle anse dessa arvoden i och för sig för höga och att de skulle behöva nedsättas även för framtiden. I all enkelhet förhåller det sig här på samma sätt som ofta inom åttonde huvudtiteln, nämligen att man står inför den situationen att anslagen på grund av statsfinansiella skäl måste pressas ned med ett visst belopp. Jag har då måst se mig omkring för att finna hur jag skulle bära mig åt i det avseendet. Vi ha faktiskt kommit så långt i fråga om besparingar på åttonde huvudtiteln, att jag nog kan säga, att nästan varje ytterligare besparing kommer att medföra viss skada. I det nuvarande läget har min uppfattning varit den att den här föreslagna nedsättningen av arvodena till lärarna vid provårsläroverken visserligen var tråkig men ändå rimlig. Dessa lärare ha nu utom sin lön som rektor, lektor, adjunkt

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

o. s. v. särskilda arvoden, vilka kommit till av två skäl. Det ena skälet har varit behovet av rekrytering av lärarna till provårsanstalterna och det andra det ökade arbete, som provårsinstitutionen onekligen för med sig för dess lärare. Arvodena äro nu för provårsföreståndaren 1,500 kronor, för ordinarie och icke-ordinarie lärare 360 kronor, för handledare av enterminkandidater 300 kronor och för handledare av tvåterminkandidater 180 kronor. Varje lärare vid ett provårsläroverk får alltså 360 kronor, vare sig han handleder kandidater eller icke, och de lärare, som handleda kandidaterna, få utöver sina arvoden på 360 kronor även handledarearvoden. Rektor får dock endast föreståndararvode.

Nu vill jag framhålla, att dessa arvoden i motsats till flertalet andra arvoden icke hittills minskats. Det föreföll mig då vara rimligt att man här vidtog en tillfällig reduktion av de nu utgående arvodena, låt vara att jag mycket väl förstod, att befattningshavarna i fråga kunna känna detta hårt och besvärligt och tråkigt. För min del anser jag, som sagt, de nu utgående arvodena i och för sig fullkomligt berättigade, men jag tror icke att det kommer att medföra någon skada för effektiviteten, om man nu tillfälligtvis under dessa svåra år sätter ned dem något. Jag är övertygad om att föreståndare och lärare i alla fall komma att sköta sitt arbete med samma intresse och samma nit som hittills. Vad det här gäller är sålunda att man begär, att dessa människor tillfälligtvis som så många andra under dessa år skola vidkännas en nedprutning av sina inkomster. Jag tycker för min del att det är bättre att man, när man nu är tvungen att spara, gör detta på sådana här tilläggsarvoden till vissa inkomster i stället för att beröva folk hela deras lön och levebröd. Jag har överhuvud taget då det gällt besparingar försökt att se till att dessa gjordes på punkter, där besparingarna medförde att vederbörande icke berövades sitt levebröd helt och hållet utan i stället på håll, där man skulle kunna knappa in en smula på inkomsten och ändå kunna klara sig.

Då nu utskottet gått den vägen att det icke velat biträda förslaget om ett provårsläroverk, vilket skulle ha bidragit till att minska antalet arbetslösa extralärare och att ge de väntande provårskompetens, och i stället icke gått med på hela den sänkning av provårsarvodena, som Kungl. Maj:t föreslagit, tycker jag för min del att detta måhända icke är den klokaste linjen för bedrivandet av sparsamhetspolitik. Det är i vart fall icke den linje, som jag så långt det varit mig möjligt försökt att följa. Jag rekommenderar kammarerna att såväl beträffande beviljandet av medel till det nya provårsläroverket som ock beträffande nedsättningen av dessa arvoden vid provårsläroverken följa Kungl. Maj:ts förslag.

Herr Danielsson: Herr talman! Som synes av betänkandet är utskottet enhälligt i sin hemställan på denna punkt. Den föreliggande reservationen gäller endast en viss del av motiveringen. Denna av herr Bergman avgivna reservation har jag icke kommit att biträda, men jag skulle kunna göra det nu, då jag ju nämligen här antecknat en blank reservation eller en reservation utan angivet yrkande.

Utskottet har på sid. 58 och 59 anfört en rätt lång motivering angående ett rätt så aktuellt ämne i sammanhang med behandlingen av denna punkt. Det gäller trängseln vid läroverken, vilka på många ställen äro mycket överbelagda. Man är ense därom att åtgärder på något sätt måste vidtagas för att minska denna trängsel, och man pekar på att lärjungar, som icke kunna följa med i undervisningen, litet snabbare borde kunna avstängas från denna. Man vill sålunda undersöka om det icke finns möjlighet att genom en något strängare bedömning kunna gallra vid läroverken så att de, som för närva-

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

rande icke kunna beredas plats, skulle kunna komma in. Det finns många som gå i läroverk, utan att detta i längden gagnar vare sig dem eller andra. Här pekas nu på några exempel, såsom att ingen skulle få sitta mer än två år i varje klass eller att ingen skulle få ha underbetyg i mer än ett visst antal ämnen. »Givetvis», heter det i utskottsutlåtandet, »synes dock åt vederbörande lärarkollegium, såsom även nu är fallet, böra inrymmas viss befogenhet att i särskilda fall meddela dispens.» Häri ligger väl, indirekt åtminstone, att det ankommer på Kungl. Maj:t att låta närmare utreda det här berörda spörsmålet och att vidta de åtgärder i ämnet, som kunna befinnas påkallade. Härvidlag äro som sagt alla eniga, men så kommer en passus på sid. 59, där utskottet säger: »Utskottet vill jämväl — utan att till denna fråga nu taga ställning — framhålla, att inom utskottet framförts tanken på att genom uttagande av högre termins- och andra avgifter till läroverket av sådana elever, som upprepade gånger bliva kvarsittare, söka ernå en viss spärr på detta område.» Detta är en sats, som vi reservanter icke vilja vara med om. Vi anse att det icke skulle vara lyckligt, om det stipulerades som villkor för den som vill sitta kvar, att han skall betala högre terminsavgift. Det blir därigenom möjligt för rika föräldrar att köpa sådana barn kvar vid läroverken. Det hela blir en spärr endast för de fattigaste, vilka ha många svårigheter nog ändå att kämpa med. Dessa äro ju alltid handikappade, en sak som ju inte kan undvikas.

Nu har utskottet visserligen sagt, att det icke tar ställning till denna fråga, och det är väl detta som gjort att utskottet blivit så pass enhälligt. Men vi reservanter anse ändå, att det är litet onödigt med detta nya uppslag, som jag för min del icke tror kommer att verka lyckligt. Man kan ju gentemot detta resonemang invända, att redan nu för elever, som åtnjuta nedsättning i sina terminsavgifter eller andra förmåner, dessa förmåner bortfalla, om de få sitta kvar. Principiellt sett kan sålunda sägas, att det härvidlag är fråga om en och samma linje, men jag tycker för min del, att man icke bör gå för långt i detta fall.

När alla nu äro så pass på det klara med, att det icke skulle vara lyckligt med en sådan här undantagsbestämmelse, kan man ju tycka, att denna passus borde utgå ur utskottets motivering. Detta är också vad professor Bergman föreslagit, och jag tillåter mig, herr talman, yrka bifall till denna reservation.

Herr Sefve: Herr talman! Under denna punkt av utskottets utlåtande har sammanförts en hel rad av olika ärenden, vilka röra de allmänna läroverken. Under sådana förhållanden är det ganska naturligt att statsutskottet just på denna punkt gjort en rad olika uttalanden. Bland dessa fäster man sig särskilt vid uttalandet om kvarsittandet i läroverken.

Jag finner det mycket glädjande, att statsutskottet tagit upp detta problem till diskussion, ty dessa kvarsittare belasta ju ofta läroverken både ur pedagogisk och ur ekonomisk synpunkt, sig själva till skada och sina föräldrar till onödiga bekymmer. Jag tror att alla de synpunkter, som statsutskottet här framfört, äro värda att tagas upp till undersökning, låt vara att jag själv ställer mig mycket skeptisk till frågan om de förhöjda terminsavgifterna. Min åsikt är, att man kan åstadkomma goda resultat med förhållandevis mycket enkla åtgärder, och jag tror, att både föräldrar och lärjungar i en framtid skulle ha anledning vara tack samma i de fall, då barnen hindrats från att nöta bort sina ungdomsår i en skola, som icke passat dem, utan i stället fått en utbildning, som bättre lämpat sig för deras anlag och förutsättningar.

En annan fråga, som diskuterats här liksom i propositionen, är problemet om

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

lärnarnas extratimmar vid andra undervisningsanstalter. Detta är något, som upprepade gånger diskuterats av statsutskottet och jag tror också av riksdagen. Det är en fråga, som i viss mån irriterat lärarna av den anledningen, att man bland dem med rätt eller orätt tyckt sig ha blivit annorlunda behandlad än andra statstjänstemän, som haft möjlighet att skaffa sig extrainkomster.

Den här gången tas emellertid frågan upp icke ur denna synpunkt utan från samma synpunkt, som anfördes 1940, nämligen att om man gör inskränkning i dessa lärares extratimmar, skulle man få möjlighet att bereda arbete åt sådana lärare, som nu äro arbetslösa. Detta är således en mycket behjärtansvärd synpunkt, och jag är övertygad om, att lärarna icke alls ha någonting emot densamma.

Det ankommer ju på skolöverstyrelsen att bestämma det sätt varpå dessa bestämmelser skola utformas. Man kan emellertid diskutera, om sådana där beskränningar verkligen ge det önskade resultatet. Det förhåller sig nämligen så, som herrarna säkerligen också veta, att det mesta av denna undervisning är förlagt till Stockholm och några få andra städer. Det hela spelar för landet i dess helhet synnerligen liten roll. Om man nu skär bort dessa timmar, kommer målet att i viss mån nås här i Stockholm. I andra städer kommer resultatet icke att bli detsamma. Där kommer följden av en lindrig beskränning att utslutande bli den, att de extratimmar, som härigenom vinnas, komma att fördelas på andra fast anställda lärare, alltså ordinarie eller eventuellt extra-ordinarie. Man kommer däremot icke att få några nya platser för de arbetslösa. Medan skolorna för närvarande kunna välja mellan de enligt deras mening bästa lärarna, så komma de att få sprida ut dessa timmar även på lärare av andra kvaliteter. Jag vill emellertid framhålla, att utskottet i detta avseende varit mycket finkänsligt. Det har sålunda uttalat, att man i främsta rummet eller i mycket hög grad skall ta hänsyn till förhållandena vid de enskilda skolor, som beröras härav. Detta är naturligtvis en fullt riktig ståndpunkt.

Sedan komma vi till frågan om provårsanstalterna. Jag måste därvidlag i likhet med ecklesiastikministern beklaga, att icke något nytt provårsläroverk nu kan inrättas. Det finns nämligen en mängd lärare, som skaffat sig den teoretiska utbildningen men icke kunna bli fullt kompetenta för läraryrket därför, att det icke finns plats för dem vid provårsanstalterna, ty där bestämmer staten, huru många som få komma in. Följden blir den, att dessa lärare på grund av gällande praxis icke kunna erhålla de förordnanden, som de eljest skulle fått. Särskilt i dessa tider av inkallelser till beredskapstjänstgöring ha de det mycket sämre än vad de eljest skulle varit. Alla medborgare, som inkallas till dylik tjänstgöring, få ju avstå sin inkomst, och således även dessa lärare. Men för dem tillkommer, att de ha sina studieskulder, vilkas räntor icke alls bekymra sig om, huruvida lärarna ha några inkomster eller icke. Lånen växa undan för undan med räntorna. Det skulle varit mycket önskvärt, om ett nytt provårsläroverk kunnat inrättas. Då det nu förefaller, som om detta icke kunde ske, ber jag vederbörande taga upp frågan på nytt till nästa år. Det finns så mycket större skäl därför, som provårsanstalternas kapacitet under tiden kommer att i viss mån minskas. Det går rykten om att en hel del av våra seminarier skola beskäras, även sådana, där det finns provårsanstalter. Under sådana förhållanden kommer antalet provårsplatser att minskas. Det förefaller mig därför nödvändigt att man icke bara tar upp frågan om ett nytt provårsläroverk utan även spörsmålet huruvida det icke skulle vara lämpligt att överflytta någon provårsanstalt från ett seminarium med liten kapacitet till ett läroverk, som har stor kapacitet.

Med denna fråga har ju i viss mån sammankopplats spörsmålet om arvoden

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

för provårslärarna. Dessa arvoden utgöras för närvarande av 360 kronor. För en del år sedan, före löneregleringen, var arvodet 300 kronor, och då utgick på detta arvode dyrtidstillägg såsom för oreglerade verk. När de blevo reglerade tog man bort dyrtidstillägget, och i stället inarbetades en viss del av detta i arvodet; enligt gängse regler blev tillägget 20 %, varför arvodet fixerades till 360 kronor. Nu har emellertid departementschefen föreslagit en avsevärd sänkning av dessa arvoden, och utskottet har för sin del stannat vid att taga bort de där 60 kronorna. Jag tror, att det är få saker som väckt så mycken oro som just denna skenbart ganska obetydliga sänkning. Orsaken till att detta väckt så mycken grämlse bland lärarna är den, att det förefallit dem, som om de skulle bli annorlunda behandlade än andra. De förstå mycket väl, att i dessa tider all möjlig sparsamhet måste iakttagas. Följaktligen måste medborgarna finna sig i att leva mera enkelt än under vanliga förhållanden. Men de tycka, att detta bör vara en regel, som skall tillämpas på alla i motsvarande ställning, alltså på samtliga statstjänstemän, som uppbara arvoden i en eller annan form. De ha tittat på departementschefens förslag och funnit, att där på sidan 69 beträffande universiteten föreslagits, att befintliga arvoden skulle uppräknas. Man ifrågasätter där, att huvudsysslearvoden skola höjas med 26 % och bisysslearvoden med en lägre procentsats, dock icke mindre än 20 %, d. v. s. just den siffra, som man tidigare tillämpat, då man räknat upp dessa arvoden. Men för läroverkslärarna föreslås i stället en sänkning med dessa 20 %. Departementschefen hade föreslagit en ännu kraftigare sänkning. Det är icke så märkvärdigt, att lärarna under sådana förhållanden bli oroliga.

Nu är det dessutom ett faktum, att denna sänkning av arvodena ingalunda motsvaras av någon minskning i arbetet. Tvärtom. Departementschefen och utskottet — liksom undertecknad själv i motion — ha föreslagit, att deras arbete skall ökas. Det är således endast arvodet som skall sänkas. Dessa arvoden utgöra ersättning för provårslärarnas extra arbete, men skola dessutom utgöra en lockelse för lärarna att söka platser vid provårsanstalterna. Det har varit en mängd utredningar och utlåtanden om provårsanstalterna i vårt land, men alla ha de varit enhälliga på en punkt, nämligen att det är ytterligt angeläget, att just till provårsanstalterna skola lockas de bästa lärarna, därför att detta har så stor betydelse för utbildningen och sålunda för läroverkslärarna i gemen. Man har vid upprepade tillfällen framhållit, att arvodena äro alldeles för små för att utgöra en tillräcklig lockelse jämfört med de påfrestningar av rent psykisk art, som just denna typ av arbete medför.

För min del skulle jag sålunda vilja yrka på att arvodet bibehålles i dess ursprungliga skick, 360 kronor, men jag förstår samtidigt, att det icke alls skulle löna sig. I valet mellan utskottets och Kungl. Maj:ts förslag måste jag välja utskottets och ber därför, herr talman, att få yrka bifall till detta.

Herr Hagberg i Malmö: Herr talman! Som kammarens ärade ledamöter finna äro ju utskottet och Kungl. Maj:t ense därom, att förhållandena beträffande provårsläroverken ingalunda äro tillfredsställande. Utskottet är också ense med departementschefen därom, att åtgärder böra vidtagas i syfte att, som det heter, »utvidga provårskapaciteten». För detta ändamål tillstyrker utskottet, »att under nu föreliggande speciella förhållanden åtgärder vidtagas i syfte att tillfälligtvis utöka antalet provårskandidater vid de olika anstalterna». Däremot föreligger, såsom redan utvecklat från statsrådsbanken, öoverensstämmelse mellan Kungl. Maj:t och utskottet bland annat rörande inrättandet av ytterligare ett provårsläroverk. Kungl. Maj:t önskar ett sådant, men utskottet anser för sin del, att »frågan om inrättandet av ett nytt provårsläroverk icke nu kan anses mogen för en lösning».

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

Jag skall icke här närmare utveckla de skäl, som enligt min mening synas tala för bifall till den kungl. propositionen. De äro ju ganska utförligt angivna i propositionen och ha ytterligare för en stund sedan här utvecklats av ecklesiastikministern. Om man vill se objektivt på detta spörsmål, måste man nog vara ense med Kungl. Maj:t därom, att läget för närvarande är ganska besvärligt. Den kö, som här är för handen, blir längre och längre för varje år, och jag tycker, att den siffra som statsrådet här meddelade kammaren, nämligen att det är 600 personer, som vänta på möjlighet att få genomgå provår, säger oss ganska mycket och ger till känna, att ett verkligt initiativ nu erfordras och måste tagas för att få en bättre ordning till stånd på detta område. En åtgärd sådan som den Kungl. Maj:t föreslagit skulle ju också få sin goda verkan ur arbetslöshetssynpunkt. Om man nu icke skulle fatta beslut, skjutes hela denna sak ytterligare ett år framåt i tiden, varigenom förhållandena givetvis alltmer förvärras.

Det var emellertid, herr talman, icke direkt för att göra dessa ytterligare understrykanden till vad som från statsrådsbanken framhållits jag begärde ordet, utan det var för att ställa ett yrkande. Därest kammaren önskar biträda vad Kungl. Maj:t föreslagit, kan detta givetvis icke ske med den motivering, som finnes i utskottets utlåtande. Det kan endast ske medelst användande av den motivering, som förekommer i den kungl. propositionen. För sådant ändamål hemställer jag, herr talman, om avslag på utskottets motivering och bifall till den motivering, som är förebragt i den kungl. propositionen. Ett dylikt yrkande har tidigare i dag ställts i första kammaren och där vunnit kammarens bifall med en mycket betydande majoritet.

Herr Mosesson: Herr talman! Statsrådet har i propositionen uttalat, att enligt hans åsikt läroverkslärarna icke böra få taga anställning såsom timlärare vid statsunderstödda enskilda läroanstalter och därigenom skaffa sig en dubbel inkomst, detta motiverat med att de arbetslösa extralärarna eller sådana, som äro kvalificerade därför, böra beredas tillfälle att få någon inkomst. Mot själva denna princip är givetvis ingenting att erinra. Det är ju tvärtom rättvist, att den som har ett stort brödstycke delar med sig, om jag så får uttrycka mig, åt den som ingenting har. Men ur skolornas synpunkt kan en tillämpning av denna riktiga princip bliva ödesdiger. Jag känner ett läroverk, som, om det som här föreslagits restlöst skulle komma att tillämpas, skulle få lov att slå igen. Och då skulle följderna bliva ökad arbetslöshet i stället för minskad sådan.

Jag har för den skull väckt en motion om att riksdagen skulle uttala sig för att vad statsrådet här föreslagit icke skulle tillämpas på sådant sätt, att skolorna måste stängas. Jag känner också andra fall, där samma förhållanden råda som i den skola jag nyss åsyftade. Nu vill jag vädja till vederbörande, att vad statsutskottet med anledning av denna motion föreslår verkligen måtte vinna beaktande, så att skolornas existens icke äventyras genom en alltför rigorös tillämpning av en riktig princip.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Statsutskottet bestrider ingalunda, att det kan föreligga behov av ett nytt provårsläroverk. Men statsutskottet är ganska intresserat av var detta läroverk slutligen kommer att ligga. Utskottet understryker också Kungl. Maj:ts antydning om behovet av ett provårsläroverk i Norrland, och detta understrykande får nog lov att anses vara en accentuering av den tanke, som statsrådet givit uttryck åt. Den utredning, som det i propositionen talas om, borde nog egentligen kunnat vara klar redan nu, så att riksdagen hade kunnat bilda sig en mening om var läroverket skall ligga.

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

Det är visserligen sant att Kungl. Maj:t avgör den saken själv, men när man diskussionen om alternativa platser har lagts fram inför riksdagen, så kan det icke vara obilligt, att riksdagen också i fortsättningen vill göra en mening gällande. För egen del är jag utomordentligt intresserad av att det nya provårsläroverket blir förlagt till Norrland, och åtminstone för min privata del inlägger jag i statsutskottets utlåtande den uppfattning som jag har, men det kan ju hända, att det finns andra, som mena raka motsatsen.

Jag misstänker mycket starkt, att om ärendet skall avgöras nu så snabbt, att man beslutar upprätta ett provårsläroverk, som skall vara klart att träda i funktion från den 1 juli i år eller i varje fall från början av nästa termin, så torde läroverket knappast komma att förläggas till Norrland. Jag misstänker starkt, att skolöverstyrelsen kommer att vidhålla den uppfattning som överstyrelsen givit tillkännat förut, då frågan om provårsläroverk diskuterats. Den kommer nog att kunna bevisa — jag tror icke det blir så värst svårt — att ännu så länge har intet Norrlandsläroverk sådan utrustning och den kapacitet det behöves för att från nästa läsårs början kunna göra tjänst såsom provårsläroverk. Norrland behöver sin chans, men just därför behöver man besluta om ett uppskov med ärendets slutliga avgörande, så att man får tid på sig för att i olika avseenden utrusta ett av de större Norrlandsläroverken för den nya uppgiften.

Vad arvodena beträffar har utskottet också föreslagit en sänkning av dessa, fastän ingalunda så mycket som Kungl. Maj:t föreslagit. Statsutskottet har, med undantag för ett par punkter av jämförelsevis liten betydelse, i det väsentliga följt statskontoret som yttrat sig i denna sak. Och när man känner till att statskontoret sannerligen icke brukar vara välvilligt, när det är fråga om anslag av olika slag, utan tvärtom brukar pruta på nästan alla punkter så mycket, som överhuvud kan tänkas vara möjligt, så har utskottet känt sig stå på den säkra sidan, när det tagit ståndpunkt i denna sak. Herr statsrådet försmår ingalunda så mycket små besparingar av statsfinansiella skäl. Det ha vi redan under behandlingen av den del av utlåtandet, som klubbats, fått en viss erfarenhet av, och vi få det även i fortsättningen. Men här förefaller det rent av, som om denna besparingsvilja skulle ha gått väl långt, då man prutat ned arvodet med jämnt en tredjedel så gott som över hela linjen, sålunda med $33\frac{1}{3}$ % av nu utgående arvoden. Och samtidigt som detta sker ställer man i utsikt, att lärare och föreståndare, som skola tjänstgöra vid provårsläroverken, kunna få ökat arbete, därför att det är meningen att i någon mån avhjälpa lärarbristen genom att taga emot flera lärarkandidater vid provårsläroverken än vad man tidigare gjort. Det talas mycket om att motverka arbetslösheten bland läroverkslärarna genom denna åtgärd. Ja, för min personliga del förefaller mig metoden knappast rekommendabel, därför att man på det sättet leder in flera studerande på en lärarbana, där de knappast ha någon utsikt att få vara kvar. Arbetslösheten bland läroverkslärarna anses ju vara stor. Den är kanske för tillfället lindrigare därigenom att inkallelserna hjälpa de arbetslösa, som icke behövt bli inkallade. Men eljest är det här en metod, som går stiek i stäv mot den, som man använder, då det är fråga om utbildning av folkskollärare, där också arbetslösheten är stor. Där vidtar man restriktioner i allra högsta grad för att inga skola lockas in på lärarbanan. Här går man, om också i mindre mån, den rakt motsatta vägen.

Jag vet mycket väl, att första kammaren har biträtt Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt. Såvitt jag vet har det icke funnits någon i första kammaren, som motiverat statsutskottets ståndpunkt; i varje fall torde det ha skett mycket bristfälligt, såvitt jag kan förstå. Om nu andra kammaren följer statsutskottet i denna sak och sålunda i någon liten mån hjälper till att bevara

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

arvodena åt dem, som tjänstgöra vid provårsläroverken, och dessutom genom sitt beslut stryker under vikten av att det nya provårsläroverket förläggas till Norrland vilken mening jag anser ligga i statsutskottets utlåtande, så får utskottet sedan försöka åstadkomma en sammanjämkning, där man tillmötesgår Kungl. Maj:t litet längre än vad statsutskottet har gjort i sitt utlåtande men samtidigt också i någon mån tänker på de lärare, som skola tjänstgöra vid provårsläroverken.

Herr Danielsson talade för herr Bergmans reservation rörande spärren vid läroverken beträffande eleverna och nämnde, att han icke tyckte om den del av utlåtandet vari man talade om att högre terminsavgifter möjligen skulle kunna vara ett diskussionsuppslag vid den fortsatta behandlingen av detta ärende. Jag vill fästa uppmärksamheten vid att statsutskottet såsom det första och viktigaste alternativet hävdar, att om en elev blir kvar sittare, skall han utan vidare skiljas från läroverket. Vid sidan av detta alternativ har man mycket löst och utan att rekommendera det kastat fram ett annat alternativ, där man talar om att elever, som få sitta kvar två år i varje klass, skulle åläggas att betala väsentligt högre avgifter. Man skulle till exempel låta dem betala vad en läroverksplats kostar det allmänna. Nu säger herr Danielsson, och det har sagts också i utskottet, att detta skulle bli en spärr mot de fattigare och därför vore det osympatiskt. Det kan man kanske säga rent teoretiskt, men praktiskt förhåller det sig icke på det sättet, ty de fattigare föräldrarna ha faktiskt icke råd att skicka sina barn till läroverk, såvida dessa barn icke ha visat, att de äro studiebegåvade och kunna klara sig genom läroverket utan att sitta kvar. Inom dessa klasser anses det icke vara en fullt naturlig sak, att alla barn skola gå i läroverk, hur obegåvade de än må vara. Det är endast de studiebegåvade, som man skickar till läroverk, medan man icke har råd att låta de andra gå i sådana läroverk. Tanken, mot vilken herr Danielsson vände sig, har emellertid endast framkastats som ett diskussionsuppslag. Befinnes den vara olämplig, så kan den naturligtvis under ärendets fortsatta behandling utan vidare skjutas åt sidan.

Vad herr Mosessons yttrande beträffar vill jag endast säga, att ordalydelsen i utskottets utlåtande avser just att främja det syfte, som motionären har velat nå.

Med detta ber jag att få yrka bifall till utskottets förslag.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Herr Conrad Jonssons anförande var som alltid synnerligen skickligt upplagt och väl tillrättalagt, men jag tror, att vi i detta som i andra fall ha anledning att en liten smula titta något också bakom skickligheten. Han ville nu få alla dem, som äro intresserade för Norrland, med sig på sin och statsutskottets ståndpunkt i fråga om provårsläroverket genom att framhålla, att om man får något år på sig, skulle det vara mycket lättare att förlägga provårsläroverket till Norrland än fallet skulle vara i år. Skolöverstyrelsens skäl emot en Norrlandsförläggning skulle med andra ord vara svagare nästa år än de äro i år. Så är emellertid, mina damer och herrar, icke alls fallet. Det kommer nästa år att föreligga precis samma skäl som i år för och emot frågan, huruvida läroverket skall förläggas till Bromma eller till någon av Norrlandsstäderna. De omständigheter, som man här har att tänka på, komma mänskligt att döma icke på något sätt att ändra sig.

Jag vill emellertid stryka under att jag är synnerligen intresserad av en förläggning till Norrland av olika skäl, som jag icke här behöver draga upp. Å andra sidan begriper jag väl skolöverstyrelsens skäl emot en sådan förläggning. Jag vill för min del säga, att finns det någon saklig rimlig möjlighet

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

att förlägga provårsläroverket till Norrland, böra vi enligt min mening göra det, och den ståndpunkten kommer jag att hålla på både i år och nästa år. Jag hoppas att det skall finnas ganska stora utsikter för en sådan förläggning, om vi nu kunna få riksdagen med på att få ett nytt provårsläroverk i år. Hur det kommer att gå nästa år vet man ingenting om.

Herr Conrad Jonsson sade, att det var en underlig form av arbetslöshetspolitik att nu öppna flera provårsläroverk, varigenom man skulle åstadkomma en ökad tillströmning av läraraspiranter, medan man beträffande folkskolorna gick den motsatta vägen. Det förhåller sig nog icke alldeles på det sätt, som han ville göra gällande. De aspiranter, som det här gäller, äro nämligen redan »inlockade» på denna bana. De äro redan förledda att ägna sitt liv åt lärarverksamheten, och för dem gäller det endast att få det allra sista klarerat, d. v. s. att genom provåret få den slutliga lärarkompetensen klarerad. Herr Conrad Jonsson vet mycket väl, att det redan nu förekommer många fall, då man dispenserar från provårstjänstgöring, när det av olika anledningar har befunnits möjligt att göra det. Det gäller således här sådana, som redan äro inne på lärarbanan och alltså få anses som arbetslösa på denna bana, om de bl. a. på grund av bristande kompetens ej få anställning där. Att ge dem möjlighet att få full kompetens kan icke, såvitt jag kan begripa, betyda, att flera skulle lockas in på denna bana.

I övrigt kan jag icke se, att det är någon skillnad på den motivering, som i denna kammare har framlagts av statsutskottets representanter, och den motivering, som framlades i första kammaren och inför vilken första kammaren ansåg sig böra ställa sig på Kungl. Maj:ts ståndpunkt.

Eftersom jag ändå har ordet, skall jag också be att få säga några ord om kvarsittningen. Jag vill därvidlag endast framhålla, att jag har den uppfattningen, att det här gäller en fråga, som man måste taga upp på allvar och som för övrigt delvis redan har tagits upp i samband med skolutredningen. I någon form kommer den säkerligen också att tagas upp av Kungl. Maj:t till vidare utredning. Innan jag har fått se utredningsresultatet, vill jag givetvis icke ange någon ståndpunkt till frågan.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag kanske först skall be att få framföra en ursäkt, fastän den icke går till denna kammare utan till första kammaren. Jag har sedan fått reda på att herr Pauli i två långa anföranden företrätt statsutskottets synpunkter i denna sak. Det visste jag icke om.

Därefter vill jag säga till herr statsrådet, att de extralärare, som det nu kan vara fråga om och som äro arbetslösa, visserligen få sysselsättning vid detta provårsläroverk men att arbetslösheten inom läroverken därigenom ju icke försvinner. Denna arbetslöshet kommer kanske att bli ännu värre i framtiden. Om man måste vidtaga de restriktioner, som statsutskottet hänvisar till, kan det vara av vikt, att man från början gör klart, att läroverkslärarbanan kanske är lika bekymmersam och utsiktslös som folkskollärarbanan.

Vidare yttrade:

Herr **Sefve**: Herr talman! Jag är för min del övertygad om behövligheten av ett nytt provårsläroverk, men jag kan däremot icke gå med på att det skall ske på de villkor och under de förutsättningar, som här ha blivit föreslagna. Om jag uppfattat det yrkande rätt, som ställdes i första kammaren och som där vann bifall, var det helt enkelt Kungl. Maj:ts förslag, vilket ju innebär, att man upprättar ett nytt provårsläroverk, som lärarna vid de andra provårsanstalterna få betala. Man har nämligen icke alls ställt något yrkande om höj-

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

ning av den anslagssumma, som statsutskottet har föreslagit, eller höjning utöver det anslag, som Kungl. Maj:t tidigare föreslagit. Det blir ungefär samma förhållande, som om man ur försvarssynpunkt ville inrätta ett nytt regemente och mot invändningen, att det bleve så dyrt, genmålde, att så icke alls skulle bli förhållandet, därför att man bara behöfve låta de anställda vid andra regementen betala det nya regementet. Det är precis på samma sätt i detta fall. Man föreslår upprättandet av ett nytt provårsläroverk och föreslår samtidigt, att man helt enkelt skall sänka arvodena vid de andra provårsläroverken så pass mycket, att det motsvarar vad den nya provårsanstalten kostar.

Detta kan jag för min del icke biträda, och jag ber därför, ehuru med svidande hjärta, att få tillstyrka statsutskottets förslag.

Häruti instämde herr *Arne*mark.

Herr *Lindberg* i Umeå: Herr talman! Det kanske kan vara lämpligt att även någon norrlänning yttrar sig i denna fråga, som ju rör ett Norrlandsintresse, och det är anledningen till att jag har begärt ordet. Jag ber då först att såsom representant för en del av Norrland få uttala mitt tack till herr statsrådet för att han ansett frågan om ett provårsläroverk i Norrland böra närmare utredas. Det beror nu på denna utredning, om ett mycket gammalt och starkt motiverat önskemål i Norrland skall kunna bli förverkligat. Vi veta i Norrland, att vi ha skolöverstyrelsen emot oss. Med tanke på det inflytande, som skolöverstyrelsen har, ha vi här på Norrlandsbänkarna varit tveksamma om vi i dag böra stödja statsrådet eller om vi böra rösta för utskottets förslag. I valet mellan de båda ståndpunkterna har jag dock för min del haft och har sympatier för den ståndpunkt, som herr statsrådet här företräder. Jag menar nämligen, såsom statsrådet också nyss här framhöll, att om skälen för en provårsanstalt vid ett läroverk i Norrland icke äro tillräckligt starka nu, så bli de icke starkare nästa år.

Statsrådet Bagge har med sin deklaration såväl i propositionen som i dag och även i andra sammanhang visat sig ha förståelse för att kulturlivet i Norrland bättre än hittills skett bör tillgodoses av statsmakterna. Nu deklarerade statsutskottets vice ordförande och andra avdelningens ordförande alldeles nyss, att han med sitt yrkande på ett uppskov med det positiva beslutet egentligen avsett att gagna de norrländska intressena. Jag tvivlar icke på att herr Jonsson i Eskilstuna därvidlag ger uttryck för sin egen mening, men jag tvivlar starkt på att han ger uttryck för majoritetens mening i statsutskottets andra avdelning. Det råkar nämligen förhålla sig på det sättet, att även skolöverstyrelsens chef, generaldirektör Holmdahl, befinner sig bland dem i statsutskottet, som mena, att man skall undanskjuta det positiva beslutet. När vi veta, att herr Holmdahl har den inställningen, att en ny provårsanstalt bör förläggas till Bromma, något som statsrådet icke velat vara med om utan att först få frågan utredd, är det svårt för mig att godkänna den tolkningen av statsutskottets utlåtande, att det underförstått skulle innebära ett förord för att de norrländska intressena skola i all möjlig utsträckning beaktas.

Jag finner också, att läroverkslärare befinna sig bland utskottets majoritet. Vi veta uppe i Norrland, att läroverkslärarna egentligen icke finna Norrland särdeles trivsamt. Det finns givetvis undantag, men i allmänhet stanna de mycket kort tid där uppe och vi ha stora svårigheter att få dit läroverkslärare. Jag föreställer mig därför, att de läroverkslärare, som ha varit med om att utforma utskottets förslag, nog i själ och hjärta mena, att det även ur läroverkslärarnas synpunkt är bättre att få en provårsanstalt i Bromma än att få den i Norrland.

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

Efter de överbäganden, som jag har haft med mig själv i denna fråga, har jag närmast blivit inställd på att rösta för propositionen. Jag måste emellertid medge, att det var en synpunkt i herr Jonssons anförande, som gjorde, att jag visserligen icke ansåg mig ha anledning att ändra ståndpunkt men likväl kände mig tveksam, huruvida man genom att nu träffa ett positivt beslut bäst gagnade Norrland. Herr Jonsson i Eskilstuna förklarade nämligen, att något läroverk i Norrland för närvarande icke var så rustat, att man tämligen omedelbart där skulle kunna förlägga en provårsanstalt. Skulle det förhålla sig på det sättet, ja, då måste man ju anse saken vara ganska hopplös. Därför skulle det intressera mig att få höra vad statsrådet har att säga om den saken. I vilket avseende äro Norrlandsläroverken icke så rustade, att man till dem kan knyta en provårsanstalt? Vad är det, som fattas? Vilka brister är det således, som man måste fylla? Innan jag framställer något yrkande, skulle jag gärna önska att få närmare klarhet i de av mig nu antydda punkterna.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Ja, det var en kvistig fråga, som ställdes till mig. Jag kan egentligen icke säga så mycket mera än jag sade förra gången, nämligen att de omständigheter, som kunna göra en tveksam beträffande provårsanstaltens förläggning till något Norrlandsläroverk, komma att föreligga precis på samma sätt nästa år. Avgörandet kommer egentligen att gälla, huruvida man vågar sig på saken trots de brister, som kunna föreligga. Det ställningstagandet kan jag emellertid taga lika bra i år som nästa år.

Herr **Hagberg** i Malmö: Herr talman! På förekommen anledning och för att vinna full anslutning till det yrkande, som framställts i första kammaren och som vunnit kammarens bifall, anhåller jag att få begränsa och förtydliga mitt yrkande till att avse bifall till Kungl. Maj:ts motivering i vad den avser frågan om provårsläroverket.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Jag må uppriktigt säga, att jag blev ganska förvånad, när jag fick reda på första kammarens beslut i fråga om provårsläroverket. Vi hade den uppfattningen på andra avdelningen i statsutskottet, att vi i nuvarande situation från olika synpunkter kommit till det bästa resultatet. Vi hade överbävt olika förslag för och emot och försökt komma fram till en linje, där vi utan att mot någon göra orätt skipade största möjliga rättvisa åt alla håll. Därmed kommo vi också fram till det resultatet, att ingen egentligen helt och hållet fick fullständigt rätt.

När det gäller Kungl. Maj:ts förslag om inrättande av ett provårsläroverk och önskemålet om dess förläggning till Norrland, uttalade herr Lindberg i Umeå sin tvekan, huruvida herr Jonssons i Eskilstuna uttalande, att han hade lika stort intresse för saken som herr statsrådet, även delades av de övriga på avdelningen. Jag för min personliga del hade den uppfattningen, då vi behandlade denna fråga, att alla som yttrade sig hade samma intresse av att, när förutsättningar föreligga, förlägga provårsläroverket till Norrland. Det var ingen på andra avdelningen, som hade något däremot, utan alla önskade, att så skulle bli fallet. Därför tror jag icke, att man kan nonchalera den tanken.

När nu herr statsrådet säger, att frågan nästa år kommer att ligga till på samma sätt som nu, kan jag icke tolka hans uttalande annorlunda än att frågan ligger så till, att man varken nu eller nästa år kommer att förlägga provårsläroverket till Norrland. Om jag har rätt i denna min misstanke, skulle

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

det väl bli så, att man komme att förlägga ännu ett provårsläroverk i Stockholm — i Bromma. Ett sådant resultat kan väl knappast på något håll anses vara det lämpligaste i detta sammanhang. Det måste jag särskilt understryka.

När man nu också tagit upp frågan om arvodena, vilken fråga även tog mycken tid vid den förberedande behandlingen på avdelningen, får jag säga, att när vi undersökt förhållandena, ha vi kommit till den uppfattningen, som redan underströks av rektor Sefve, att man icke samtidigt som man begär ökade arbetsprestationer av lärarna kan tänka på att minska deras arvoden. Detta är en inkonsekvens, som jag tycker icke riktigt går ihop. Nu säger statsrådet, att på denna punkt ha vi kommit så långt, när det gäller besparingar under åttonde huvudtiteln, att varje besparing, som nu kan göras, innebär i viss mån en skada, men att på denna punkt gör man den minsta möjliga skada med en tillfällig sänkning av anslaget. Jag skall icke uttala mig därom, eftersom jag inte har någon möjlighet att bedöma den frågan, men jag tror, att om man överhuvud taget gör skada genom en besparing av en sådan dimension, skall man verkligen noga överväga, innan man företar en sådan åtgärd. Kan man, såsom rektor Sefve sade, göra gällande, att man inrättar ett provårsläroverk på bekostnad av lärarnas löner, blir situationen icke den mest önskvärda.

Vad i övrigt beträffar den fråga, som vi nu behandla under denna punkt, har jag för min del ingenting annat att säga, än att jag har samma uppfattning som den, statsutskottet gjort sig till tolk för. Jag tror icke, att man skall uppge förhoppningarna om att få ett provårsläroverk förlagt till Norrland. Jag tror för min personliga del, att man har den största utsikten för att få sin önskan härutinnan uppfylld, om man bifaller utskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag vill blott säga herr Svensson i Grönvik, att han givit en fullkomligt felaktig tolkning av mitt uttalande, då han sade, att det skulle innebära, att det vore avgjort att provårsläroverket skulle komma att förläggas till Bromma, om riksdagen skulle gå på Kungl. Maj:ts förslag. Detta är så långt ifrån fallet, att det icke alls är avgjort, var provårsläroverket kommer att förläggas. För min personliga del vill jag ännu en gång deklarerera, att finns det en enda rimlig möjlighet för att förlägga provårsläroverket till Norrland, och får jag något med saken att göra, kommer det också att förläggas till Norrland och detta bl. a. av det skälet, att det ingår i hela den skolpolitiska plan i fråga om Norrland, som jag försökt arbeta för. Därmed är icke sagt, att det blir på det sättet. Jag har icke sett utredningen ännu och kan naturligtvis icke binda mig för att gå in för något, som skulle vara fullkomligt osakligt och ogenomförbart, men finns det någon saklig möjlighet, kommer det att förläggas till Norrland.

Herr **Lindberg** i Umeå: Herr talman! Efter statsrådets sista deklARATION tvekar jag icke längre, utan jag kommer att rösta för bifall till det yrkande, som framstälts av herr Hagberg i Malmö.

I detta anförande instämde herrar andre vice talmannen *Österström, Sandberg, Hansson* i Vännäsby, *Jacobson, Åkerström, Nilsson* i Norrlångträsk, *Skoglund* i Umeå, *Gavelin* och *Lindmark*.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Med anledning av det sista yttrandet vill jag blott säga, att om det endast är fråga om en bestämd mening

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

hos departementschefen att oavsett vad skolöverstyrelsen säger beträffande kapaciteten hos ett Norrlandsläroverk i alla fall försöka förlägga provårsläroverket till Norrland, kan jag förstå den ståndpunkt, som man från Norrlandsrepresentanterna intager. Men ärendet ligger nu hos skolöverstyrelsen för utredning, och det är naturligtvis resultatet av denna utredning, som i ganska hög grad kommer att få bli bestämmande för Kungl. Maj:ts ståndpunkt.

Anledningen till att jag begärde ordet var för att säga, att jag icke kan förstå, hur herr Hagbergs i Malmö yrkande skall kunna framställas, därför att det betyder, att man dels godtager statsutskottets uppfattning i fråga om ett nytt provårsläroverk och dels godtager de arvodesbelopp, som statsutskottet i olika avseenden föreslagit. Det är mycket tveksamt, huruvida man kan ställa ett sådant yrkande — jag skulle nästan vilja påstå, att det går icke — utan då är det bäst, att ärendet får gå tillbaka till utskottet, som får försöka göra en sammanjämkning, där man tillgodoser departementschefens önskan att få börja med detta provårsläroverk i Norrland redan den 1 juli i år — något som jag skulle hälsa med glädje — och dessutom se till om man icke på denna punkt ändå kunde tillmötesgå statsutskottets mening i fråga om en liten höjning av arvodet till provårsläroverkets föreståndare eller kanske framför allt dess lärare.

Jag vidhåller sålunda mitt yrkande.

Härmed var överläggningen slutad. På därå framställd proposition blev till en början utskottets i punkten gjorda hemställan av kammaren bifallen.

Beträffande motiveringen gav herr talmannen först propositioner i fråga om den vid punkten fogade, av herr Bergman avgivna reservationen, nämligen dels på bifall till nämnda reservation dels ock på avslag därå; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den senare propositionen. Herr Danielsson begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren avslår den vid punkt 115:o) av statsutskottets förevarande utlåtande nr 8 fogade, av herr Bergman avgivna reservationen, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit berörda reservation.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren avslagit nämnda reservation.

Härefter gav herr talmannen propositioner beträffande utskottets motivering under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t», nämligen dels på godkännande av utskottets motivering i angiven del dels ock på godkännande av nämnda del av utskottets motivering med den ändring, som föranleddes av bifall till det av herr Hagberg i Malmö under överläggningen framställda yrkandet; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Hagberg i Malmö begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Allmänna läroverken: avlöningar. (Forts.)

Den, som vill, att kammaren beträffande motiveringen i punkt 115:o) av statsutskottets utlåtande nr 8 godkänner utskottets motivering under rubriken »Arvoden och särskilda ersättningar, bestämda av Kungl. Maj:t», röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren godkänt nämnda del av utskottets motivering med den ändring, som föranledes av bifall till det av herr Hagberg i Malmö under överläggningen framställda yrkandet.

Sedan kammarens ledamöter härefter ånyo intagit sina platser och nyss-nämnda voteringsproposition blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom uppresning.

Herr talmannen tillkännagav, att han funne flertalet hava röstat för ja-propositionen. Rösträkning begärdes likväl av herr Hagberg i Malmö, vadan votering medelst omröstningsapparat verkställdes. Därvid avgåvos 99 ja och 77 nej, varjämte 6 av kammarens ledamöter förklarade sig avstå från att rösta.

Kammaren hade alltså godkänt utskottets motivering i nu ifrågavarande del.

Slutligen blev på därå framställd proposition utskottets motivering i övriga delar av kammaren godkänd.

Punkterna 116—124.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 125.

Lades till handlingarna.

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan i Stockholm; privatläroverk: bidrag till Olofskolan i Stockholm.

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan i Stockholm. *Olofskolan i Stockholm.* Punkten 126, angående privatläroverk: bidrag till Högländsskolan i Stockholm; privatläroverk: bidrag till Olofskolan i Stockholm. Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 125 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att till Privatläroverk: Bidrag till Högländsskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 5,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herr R. Lindström väckt motion (I:143), vari hemställts, att riksdagen måtte besluta att för budgetåret 1941/42 bevilja Olofskolan i Stockholm ett anslag av 70,000 kronor.

Utskottet hemställde,

- a) att riksdagen måtte avslå Kungl. Maj:ts ifrågavarande förslag;
- b) att motionen I:143 icke måtte av riksdagen bifallas.

Vid punkten hade fogats reservationer:

1) av herrar Johan Bernhard Johansson, Persson i Falla och Holmdahl, vilka ansett, att utskottet bort hemställa,

a) att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag till Privatläroverk: Bidrag till Högländsskolan i Stockholm för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 5,000 kronor;

b) att motionen I:143 icke måtte av riksdagen bifallas;

2) av herrar Oscar Olsson, Pauli, Lindström och Ekströmer.

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Här föreligger en fråga om statsbidrag till två olika privatläroverk, som båda ha en viss karaktär av försöksskola. Emellertid skulle jag vilja säga, att det kanske på sätt och vis icke är riktigt lyckligt, att dessa frågor kopplats ihop på det viset, därför att saken ligger mycket olika till i de båda fallen. Vad Höglandsskolan i Bromma beträffar är det en privat läroanstalt av samskoletyp, och den har tillkommit i *två* syften, dels för att fylla undervisningsbehovet ute i Bromma, som är mycket stort, och dels för att göra tjänst såsom pedagogisk försöksskola. Denna skola har funnits i tio år och står under skolöverstyrelsens inseende. Enligt beslut förra året har Kungl. Maj:t medgivit, att avgångsbetyg från Höglandsskolan skulle under läsåren 1940—1942 medföra normalskolekompetens. Skolan har egna lokaler, och den har gått bra framåt och skötts på ett utmärkt sätt, vilket vitsordats av skolöverstyrelsen, och är överhuvud taget, såvitt jag kan bedöma, en skola i framåtskridande. Den har haft besvärligheter i ekonomiskt hänseende på det sättet, att det har uppstått ett underskott på 18,000 kronor, och därför bett om statsbidrag med detta belopp. Skolöverstyrelsen har prutat ned beloppet till 10,000 kronor, och jag har föreslagit Kungl. Maj:t att framlägga proposition om ett anslag på 5,000 kronor såsom bidrag till skolan, så att den skall kunna få möjlighet att klara sig någon tid framåt.

Utskottsmajoriteten har för sin del icke velat biträda det av mig förordade förslaget. Såvitt jag förstår, har utskottet därvid utgått ifrån en allmän uppläggning av frågan om pedagogiska försöksanstalter. Däremot har utskottet icke fäst avseende vid ortens behov av undervisning av detta slag.

Nu ligger det till på det viset, såsom alla veta, att Bromma läroverk är det största läroverket i riket, och det kan väl nästan ifrågasättas, om icke läroverket nått ett sådant omfång, att det börjar överskrida den lämpliga storleksordningen för ett läroverk. I varje fall är det synnerligen önskvärt, att man icke skall behöva öka ytterligare på omfånget av Bromma läroverk, och Höglandsskolan med sina tvåhundra elever utgör därför en mycket välkommen avlastning av behovet av läroverksundervisning i Bromma. Jag vill också säga, att det ur finansiell synpunkt skulle vara fördelaktigt att ge anslaget. Det anslag, som förordas av mig för Höglandsskolan, motsvarar ungefär lönen till en extralärare vid ett statens läroverk, och jag tror därför, att det även ur finansiell synpunkt kan försvaras att under nuvarande förhållanden lämna ett sådant statsbidrag.

Vad beträffar frågan om den pedagogiska försöksverksamheten och hur den överhuvud taget skall anordnas, tycker jag, att den frågan har rätt litet att skaffa med frågan om ett anslag på 5,000 kronor till Höglandsskolan. Den utredning, som redan pågår inom skolutredningen, kommer givetvis att fortsätta alldeles oberoende av detta anslag, och jag tycker icke, att det är vidare förnuftigt att säga, att därför att man skall närmare undersöka, hur man för framtiden skall ordna med den pedagogiska försöksverksamheten, skall man taga kål på en pedagogisk försöksskola, som visat sig bra skött och går framåt. Detta kan väl icke vara någon riktig ståndpunkt, och jag skulle därför vilja förorda, att kammaren går på Kungl. Maj:ts förslag och lämnar ett anslag på 5,000 kronor.

Vad sedan beträffar Olofskolan skall jag blott säga ett par ord. Jag skulle vilja framhålla, att jag för min del är mycket livligt intresserad för sådana här skolor, som arbeta i fria former, även om de ibland kunna komma över på for-

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

mer, som jag kan tycka vara en liten smula besynnerliga. Jag tror, att det är mycket viktigt, att vårt skolväsen tillföres friska och nya initiativ från olika håll, och jag vill gärna hjälpa till med den saken. Vad nu emellertid Olofskolan beträffar har det visat sig, att den haft en nästan katastrofal tillbakagång. Hösten 1937 hade den 188 elever, och hösten 1940 hade den 114 elever. Jag talade med styrelsen för skolan — jag tror, det var förra våren, då den befann sig i en bekymmersam belägenhet — och det visade sig då, att det skulle behövas ett betydande bidrag från det allmänna, om man överhuvud taget skulle kunna klara sig. I sin senaste framställning preciserade styrelsen statsbidraget till icke mindre än 70,000 kronor. Det skulle betyda 600 kronor per elev. Vid de allmänna läroverken utgör kostnaden per elev ungefär 500 kronor. När jag såg detta och visste, att man inom riksdagen var mycket tveksam inför Olofskolan — statsutskottet uttalade nämligen förra året sin stora tveksamhet och önskade en undersökning för att utröna, om skolan överhuvud kunde ha någon framtid och skulle få något ytterligare bidrag från staten — språkade jag med styrelsen om saken och utverkade sedan, att skolan fick ett extra anslag utöver de 10,000 kronorna på icke mindre än 50,000 kronor av lotterimedel, så att vederbörande skulle kunna klara sig över detta år, när inspektion skulle komma att ske, och eventuellt, om styrelsen så fann lämpligt, avveckla verksamheten med hjälp av dessa pengar. Året förut hade skolan utöver de 10,000 kronorna fått 30- à 40,000 kronor, som utgått från allmänna arvsfonden. Skolan har alltså inte blivit styvmoderligt behandlad, utan man har tvärtom gjort allt vad man överhuvud taget kunnat för att hjälpa den.

Nu förhåller det sig så, att skolöverstyrelsen har inspekterat skolan och därvid funnit, att den icke kan förorda ytterligare bidrag till skolan, enär denna icke i rimlig utsträckning nått de för dess verksamhet uppställda målen. Att under sådana förhållanden tänka på att satsa ytterligare 70,000 kronor eller mera av statsmedel för skolan förefaller mig omöjligt, även om jag uppskattar den hänförelse och den energi, som vederbörande lagt i dagen i sin verksamhet i denna skola, som legat dem varmt om hjärtat. Under de senare åren har skolan gått tillbaka på ett sådant sätt, att man för närvarande inte kan förorda statsbidrag till skolan. Att bevilja ett bidrag på 10,000 kronor är meningslöst. På detta belopp kan skolan absolut inte klara sig, ty det finns inte några större möjligheter till att skolan skulle kunna få några mera betydande bidrag från enskilda, sedan Wallenbergsska fonden inte längre understöder skolan. Det förefaller mig under dessa förhållanden rimligt, att kammaren går med på Kungl. Maj:ts och utskottsmajoritetens förslag att inte lämna något statsbidrag till skolan. Detta kommer att ha till följd, att skolan, vars verksamhet i synnerhet tidigare haft mycket av intresse att bjuda, måste nedläggas. Men vi få se den saken i ögonen som den är och handla en smula realistiskt. Man kan icke hålla en verksamhet uppe, därför att saken kan synas rolig och trevlig, utan när den tydligt icke längre går, måste vi lägga ned den.

Herr Holmdahl: Herr talman! Jag begärde ordet vid denna punkt för att yttra några ord om den av mig biträdda reservation, som är fogad vid punkten. Denna reservation går ut på bifall till Kungl. Maj:ts förslag om ett anslag till den s. k. Högländsskolan. Nu är jag emellertid förekommen av herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, och jag skulle efter hans anförande egentligen inte ha någon annan uppgift än att yrka bifall till reservationen. Men jag skall i alla fall tillåta mig att i anslutning till detta yrkande säga några ord.

Utskottets motivering för avslag på Kungl. Maj:ts förslag om bidrag till

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

Högländsskolan är inte särskilt stark. Utskottsmajoriteten säger sig inte vara i princip ovillig att giva bidrag till enskilda försöksskolor. Tvärtom anser majoriteten, att de böra få statsunderstöd på ett bättre och mera betryggande sätt än hittills. Men enligt majoritetens mening bör frågan göras till föremål för utredning, och bidrag till försöksskolor bör inte beviljas, innan denna utredning kommit till stånd. Detta är i korthet utskottsmajoritetens motivering för avslag på Kungl. Maj:ts förslag. Som jag nyss sade, anser jag, att denna motivering inte är särskilt stark. Betraktar man spørgsmålet som en fråga om understöd till en försöksskola — och Högländsskolan är otvivelaktigt en god och löftesrik försöksskola — bör det uppmärksammas, att ett bidrag för nästa budgetår inte på något sätt skulle betyda ett föregripande av den kommande utredningen. Ty ett mindre statsbidrag än här är förslaget kan överhuvud taget inte ifrågakomma, när det gäller en försöksskola av denna storleksordning. Men den stora svagheten i utskottets resonemang är just att utskottet betraktat Högländsskolan utslutande som en försöksskola. Det förhåller sig dock så, att denna skola, som varit i full verksamhet i 10 år, fyller en vanlig offentlig skolas uppgift på den plats, där den är belägen. Den är i allra högsta grad behövlig, enär de statliga och kommunala skolorna i Bromma äro fyllda till bristningsgränsen. Det är under sådana förhållanden inte mer än billigt, att staten på något sätt understöder skolan i ekonomiskt avseende. Om skolan av ekonomiska skäl måste nedläggas eller man skulle nödgas försvåra tillträdet till skolan genom att höja terminavgifterna, skulle detta bli ekonomiskt kännbart för staten. Om eleverna i stället skulle söka sig över till läroverket i Bromma, skulle statens utgifter för dessa elevers undervisning bli vida högre än om vi bevilja det av Kungl. Maj:t föreslagna anslaget till Högländsskolan.

Jag skall, herr talman, inskränka mig till det nu sagda. Jag ber ännu en gång att få yrka bifall till den av herr J. B. Johansson m. fl. avgivna reservationen, d. v. s. bifall till Kungl. Maj:ts förslag oförändrat.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Utskottet erkänner — och detta gäller hela utskottet, även de ledamöter som gått emot Kungl. Maj:ts förslag — betydelsen av försöksanstalter inom skolväsendet. Men just därför har majoriteten ansett, att saken bör läggas under den utredning av hela vårt undervisningsväsen, som igångsatts under herr ecklesiastikministerns ordförandeskap. Staten har en gång misslyckats då det gällt att understödja en försöksskola, och försöket att återigen lyfta upp Olofskolan till rang, heder och värdighet av statsunderstödd skola skall säkerligen inte lyckas. Men när man nu en gång på detta sätt kapitalt misslyckats, anser utskottet, enligt min uppfattning inte utan skäl, att om man skall börja understödja en ny försöksskola av väsentligt samma karaktär som Olofskolan, bör man ha garanti för att statens medverkan får den avsedda effekten. Jag kan medge, att Högländsskolan i så måtto är bättre utrustad än Olofskolan, att den har bra lokaler. Kanhända är den också — därom vet jag ingenting — bättre utrustad i fråga om lärarkrafter. Det har syns utskottsmajoriteten angeläget, att om man skall understödja försöksanstalter på undervisningsväsendets område, bör det tillses, att lärarna få ett allsidigt elevmaterial att behandla. Försöksskolorna böra inte ha karaktär av ytterst exklusiva anstalter, som ta emot elever från vissa sociala skikt men inte från andra.

Då man nu sökt beveka kammaren att bifalla Kungl. Maj:ts förslag på denna punkt, har man påpekat, att hänsyn måste tagas till ortens behov. Man skjuter alltså tillfälligtvis synpunkten om skolans betydelse som försöksskola

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan och Olofskolan i Stockholm.

(Forts.)

åt sidan och för fram ett annat argument, som man hoppas skall verka mera kraftigt på kammarens ledamöter. Man påstår alltså, att det finnes ett trängande behov av detta läroverk i Stockholm och framför allt i Bromma. Vidare säger man, att om inte denna skola understödjes, komma eleverna att tränga sig in i andra läroverk i Stockholm och särskilt i Bromma, vilket medför att man måste anställa nya lärarkrafter. Men vem har sagt, att detta är nödvändigt? Man kan ju iakttaga en strängare gallring och inte taga in i läroverken flera än man har rum för med nuvarande organisation.

När man för fram argumentet om ortens behov, kan det kanske vara nödvändigt att upplysa kammaren om, att det är ingen läroverksort i landet, som har så få innevånare per statsunderstött läroverk som Stockholm. Stockholm är redan förut den ort, som är mest gynnad. Jag anser därför, att det åtminstone tills vidare inte finns någon anledning att ytterligare understödja de högre skolorna i Stockholm. Det skulle kunna vara riktigt att understödja Högländsskolan, om det verkligen kunde sägas, att det inte finns någon plats för dess elever i samhällets undervisningsväsen. Det sägs ju, att eleverna inte kunna få plats vare sig i Bromma läroverk eller i andra läroverk i Stockholm. Jag vet inte hur det förhåller sig med de kommunala mellanskolorna och kommunala flickskolorna i Stockholm. Det är möjligt, att det är trångt även där. Men är det trångt i alla statliga och statsunderstödda läroverk, kan jag tala om för kammaren, att det är inte trångt i Bromma folkskolor. Där finns åtskilligt utrymme att taga i anspråk. Om eleverna inte passa i läroverk, är det inte absolut nödvändigt att de gå i läroverk, utan då finns det plats för dem i Stockholms folkskolor.

Departementschefen har tvungits att iakttaga en ytterst sträng sparsamhet. Och jag kan säga till hans beröm, att såvitt jag kunnat se har han varit den noggrannaste av alla departementscheferna, då det gällt att följa finansministerns uppmaning till sparsamhet. Han har inte försmått att göra besparingar på några tusen eller några hundra kronor på olika håll för att på så sätt få ned utgifterna. Han har varit tvungen att minska anslagen till löner, inte bara till arvoden som äro biförtjänster utan även till arvoden på heltidsbefattningar. Detta gäller i varje fall universiteten. Det är en sak som vi senare få ta ställning till. Överhuvud taget har han alltså varit tvungen att taga bort eller skära ned anslag, som vi förut varit vana att anse som mycket viktiga. Han har petat bort än här och än där, och utskottet har försökt följa honom i det avseendet så noggrant som möjligt. Jag för min del har på en punkt nästan svikit min uppfattning för att kunna hålla utgifterna nere. På den nu föreliggande punkten bör man fullfölja herr statsrådets verksamhet i sparsamhetens tecken genom att avstå från de 5,000 kronor som det är fråga om. Man bör vänta tills man får klart besked om hur staten skall bete sig och under vilka former staten skall understödja försöksskoleväsendet. Detta är en av de frågor som den av herr statsrådet tillsatta skolutredningen skall undersöka. Vi böra vänta tills resultatet av denna undersökning föreligger.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Den siste ärade talaren tycktes vilja göra skolutredningen inte bara, som herr Engberg i första kammaren, till en kyrkogård utan också till någon slags slaktbänk, på vilken man skulle avliva även företag, som i och för sig äro bra och livskraftiga, i avvaktan på utredningens resultat. Jag måste opponera mig mot en dylik inställning. Som jag sade i mitt första anförande förhåller det sig så, att en utredning angående försöksverksamheten inte på något sätt

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

behöver kopplas ihop med den här föreliggande frågan. Om man tycker, att skolan är bra och lämplig, är det ju inte rimligt, att man slår ihjäl den under den tid utredningen pågår för att sedan kanske taga upp en liknande verksamhet på ett annat håll. Det förefaller mig vara ett föga logiskt sätt att se på saken.

Herr Jonsson i Eskilstuna säger, att eftersom Olofskolan misslyckats, böra vi nu inte heller giva Höglandsskolan något bidrag. Jag vill emellertid understryka, att det ligger helt annorlunda till i fråga om Höglandsskolan än i fråga om Olofskolan. Höglandsskolan är nämligen — jag framhöll detta i inledningen till mitt första anförande — en livskraftig skola, som uppenbarligen går framåt och fyller ett behov. Beträffande Olofskolan förhåller det sig på ett helt annat sätt. Därför bör man mycket väl kunna taga på sig att lämna bidrag till Höglandsskolan. Det har påpekats här, att denna skola även fyller ett starkt behov i orten. I Bromma har ju befolkningsutvecklingen varit synnerligen kraftig. Det har varit en befolkningsökning av enastående mått. Jag vet inte, hur befolkningen därute skulle reagera, om man kom till den med herr Conrad Jonssons recept: för all del, ni få låta bli att ge edra barn läroverksutbildning, även om ni anse dem lämpade därför, ni få låta deras utbildning stanna vid folkskolans. Jag tror inte, att Brommabefolkningen skulle sätta något större värde på en sådan lösning av problemet. Det är alldeles otänkbart, att vi skulle kunna lösa frågan på ett sådant sätt. Och därmed faller också herr Conrad Jonssons sista argument för avslag på Kungl. Maj:ts förslag, nämligen att anslaget ur ren sparsamhetssynpunkt icke borde beviljas. Tvärtom tror jag, att staten i längden kommer att spara pengar, om riksdagen beviljar anslaget. Det är därför jag tillåtit mig att framlägga detta förslag.

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Jag kan inte hjälpa, att jag ryste litet, då herr statsrådet sade, att herr Jonsson i Eskilstuna ville göra skolutredningen inte bara till en kyrkogård utan också till en slaktbänk, där den nu diskuterade försöksverksamheten skulle slaktas. Jag tycker inte man skall använda sådana epitet om skolutredningen. Den försöksverksamhet det här gäller är en planta, som kanske kan växa sig stark. Att skolutredningen tar hand om den behöver ju inte innebära, att den föres till kyrkogården eller slaktbänken. Det är tvärtom i högsta grad önskvärt, att skolutredningen får undersöka och pröva saken grundligt.

Vad själva sakfrågan beträffar, tror jag inte man bör göra den vare sig till en stor sparsamhetsfråga eller till en fråga om Höglandsskolans vara eller inte vara. När jag har tagit ståndpunkt till frågan, har jag helt enkelt sagt mig: skola vi över huvud taget fortsätta att understödja försöksverksamheten, böra vi ha en plan, som ger oss möjlighet att bedöma verksamheten inte bara är från år utan i hela dess vidd. Vi veta, att Höglandsskolan är en skola, som tål att jämföras med de allra bästa skolor och gör skäl för ett mycket högt betyg. Jag har personligen besökt skolan, och jag måste säga, att det fanns ingenting som gav anledning till något klander. Men när det förhåller sig på detta sätt, skola vi väl ändå se till att inte skolan får sitt bidrag från fall till fall och på nåd och onåd. Vi måste ha en ordentlig plan, så att man vet efter vilka grunder skolan skall ha sitt bidrag. Det är denna synpunkt, som för mig varit utslagsgivande, då jag gått med på statsutskottets förslag. Jag tror, att man i längden gör denna försöksverksamhet den största tjänsten, om man följer utskottets förslag. Vi böra inte hålla på och så här kvacksalvarmässigt, om jag får använda det uttrycket, bevilja bidrag, som äro så små, att de egent-

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

ligen inte spela någon roll för verksamheten. Utskottet vill inte på något sätt komma skolan till livs. Jag är säker på, att den har livskraft nog att överleva den tid, som åtgår för att skolutredningen skall hinna komma fram med förslag om efter vilka grunder bidrag bör utgå. Jag tror alltså inte, att det är någon fara på den punkten.

Vad sedan Olofskolan beträffar, hade vi ju stora förhoppningar om dess utveckling, när vi första gången beviljade statsbidrag till den. Utvecklingen har emellertid gått i den riktningen, att jag till fullo kan instämma med statsrådet i att vi nu icke ha möjligheter att bevilja statsbidrag till denna skola. Ty om den skulle få statsbidrag i den utsträckning som behövs för att kunna driva sin verksamhet, skulle detta gå till stora belopp. Motionsvis har framlagts förslag om 70,000 kronor. Det skulle ju bli 1,000 kronor för varje elev, och det är ju orimligt. På det sättet kan det naturligtvis icke få fortgå.

Jag tror alltså, att just med riktmärke på att få en bättre plan för och den största möjlighet till att kunna tillvarata försöksverksamheten på undervisningsväsendets område bör man följa statsutskottets förslag, till vilket jag, herr talman, ber att få yrka bifall.

Herr Persson i Falla: Herr talman! Den föregående talaren lade synnerlig vikt vid att Höglandsskolan var en försöksskola, och hela den argumentering som herr Svensson i Grönvik framförde var lagd just på den linjen, att Höglandsskolan var en experimentskola och att man därför måste gå fram med alldeles särskild försiktighet och först skapa en plan för hur man skulle understödja försöksskoleverksamheten. I själva verket arbetar emellertid denna skola på ett mycket normalt sätt. Den driver visserligen samtidigt en viss pedagogisk försöksverksamhet, men den är icke på något väsentligt sätt artskild från andra skolor som meddela undervisning på motsvarande stadier. Om staten här ger Höglandsskolan ett bidrag, som är ifrågasatt att utgå med endast 5,000 kronor, så är det icke främst för att den skall driva försöksverksamhet på det pedagogiska området, utan det är för att ge skolan ett stöd, därför att den meddelar en undervisning som staten i annat fall själv måste taga på sig. Det är även ur dessa rent ekonomiska synpunkter en angelägenhet, synes det mig, för staten att ge Höglandsskolan det bidrag som det här är fråga om. Att skolan driver en viss försöksverksamhet, är ju endast ett plus, ty det äro vi alla överens om att vissa nya metoder och idéer på det pedagogiska området böra prövas, och när denna skola då gör denna tjänst, som även ur det allmänna undervisningsväsendets och ur statens egen synpunkt är en nyttig och berömvärd gärning, så bör ju detta icke vara någon anledning till att vägra att ge den det bidrag som här ifrågasatts.

Herr Jonsson i Eskilstuna ville på något sätt giva intryck av att det skulle vara fråga om en mycket exklusiv skola. Han yttrade, att det var av yttersta vikt att skolorna inte ha ett ensidigt elevmaterial och att eleverna ej komma från vissa exklusiva kretsar. Jag tror, att detta är riktigt, men jag vill fästa uppmärksamheten på att Höglandsskolan har under det senaste året avkortat eller efterskänkt elevavgifter till ett sammanlagt belopp av 3,000 kronor. Det visar, att man inte bara har elever från ekonomiskt väl ställda kretsar utan även har elever från ekonomiskt sämre ställda kretsar, ty annars hade man icke behövt göra sådana avkortningar på elevavgifterna. Om nu skolan inte skulle få något bidrag, så kan det hända, att skolan icke bara får underlåta att efterskänka elevavgifter utan dessutom måste höja de elevavgifter som nu utgå. Då blir skolan helt naturligt mera exklusiv, än vad den nu är, och då kan det just bli det tillstånd som herr Jonsson hyste farhågor för och som

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

han menade att man skulle akta sig för. Ur de synpunkter som herr Jonsson i Eskilstuna själv lägger mycken vikt vid bör det alltså vara angeläget att ge det föreslagna lilla bidraget till denna skola.

Vi ha ju några stycken, såsom herr Svensson i Grönvik också nämnde, varit ute och sett på denna skola. Som lekman — jag kan ju icke bedöma den på annat sätt än som lekman — måste jag säga, att den gjorde ett synnerligen gott intryck i alla avseenden inte bara därför att lokalerna voro lämpliga för sitt ändamål utan därför att hela verksamheten, sådan den kunde med schema och planer visas för oss, gjorde intryck av att drivas med synnerligen stor omsorg och även skicklighet. Man såg åtskilligt av elevernas slöjdarbeten och det praktiska försöksarbetet, och även det gjorde ett synnerligen gott intryck. Nu säger också herr Svensson i Grönvik, att han anser, att Höglandsskolan gör skäl för ett mycket högt betyg. När vi alltså äro överens om att det här finns en skola, igångsatt på eget initiativ och genom privata medel, som avlastar en väsentlig del från statens skolor ute i Bromma, och denna skola, som herr Svensson i Grönvik säger, gör skäl för ett mycket högt betyg, då förstår jag verkligen icke oppositionen mot det lilla bidrag som det här är fråga om.

Ja, herr Svensson i Grönvik kallar detta försök att understödja skolan genom att ge den ett bidrag på 5.000 kronor för ett kvacksalvarförsök. Han menar, att detta är ett så litet bidrag, att det blir ingenting rejält, utan att man skulle ge ett större bidrag, om det skulle vara något bevänt med det. Det har väl stått herr Svensson i Grönvik fritt att yrka på större bidrag, om han tyckte, att det var lämpligt men icke kan väl den omständigheten, att ett anslag begränsats så mycket som här skett, vara något skäl för att gå emot detsamma. Det har emellertid ställts i utsikt, att om staten lämnar bidrag, skulle Stockholms stad också lämna ett motsvarande bidrag, och därmed blir naturligtvis skolan hjälpt på ett bättre sätt än med bara dessa 5.000 kronor. Dessutom är det ju så, att bara den omständigheten, att staten stödjer skolan, ger den en större auktoritet och antagligen också en större anslutning, och detta anser jag vara av ett rätt väsentligt värde. Jag håller alltså före, att man skall bedöma denna fråga inte bara med hänsyn till den lilla summa av 5.000 kronor det här gäller utan även med hänsyn till att staten ger ett stöd åt en verksamhet som är ur statens egna synpunkter nyttig och berömvärd och som bör understödjas.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till reservationen.

Herr Jonsson i Eskilstuna: Herr talman! Herr Persson i Falla har liksom några andra av utskottets ledamöter varit ute i Höglandsskolan och studerat den för att få ett intryck av hur den bedriver sin verksamhet. Det kanske bör upplysas, att när herrarna voro därute i skolan, var den icke i verksamhet. Det fanns inga elever där och följaktligen, såvitt jag förstår, icke heller några lärare, i varje fall icke i verksamhet. En sådan inspektion kan ju möjligen ge vissa intryck, men den ger icke de intryck man behöver få. Jag undrar, om man skulle godkänna en inspektionsberättelse från en skola, om inspektören varit där, när eleverna voro hemma.

Herr Persson i Falla betonar med synnerlig styrka, att denna skola visserligen kanske är en försöksskola men i mycket ringa mån och att den icke är artskild från andra högre skolor. Om så är förhållandet, då är det ju riktigast, att skolan understödjes från anslaget under föregående punkt, nämligen anslaget till högre goss- och samskolor. Det finns intet hinder för Kungl. Maj:t att göra det om Kungl. Maj:t har lust, och då får skolan det väsentligt större bidrag som skolan behöver. Om denna skola gör en sådan utomordentlig tjänst

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.

(Forts.)

åt samhället, att den avlastar en väsentlig börda som staten eljest skulle få taga på sig och som skulle kosta staten många tiotusentals kronor, då förstår jag verkligen inte, varför man här stannar vid dessa futtiga 5,000 kronor. Då är det bäst att understödja den ordentligt, när den gör staten en sådan tjänst. Men det är detta som jag icke tror på. Man har nämligen icke kunnat bevisa, att det icke finns plats för Höglandsskolans elever i statens skolor, om där några mindre begåvade elever än dessa kunna föras åt sidan, och man har fortfarande icke kunnat bevisa, att det inte finns plats i Bromma folkskolor för dem som icke äro bekväma till att gå i statens läroverk i Bromma eller i Höglandsskolan.

Herr statsrådet säger, att det är stor skillnad mellan denna skola och Olofskolan, att det här är fråga om en livskraftig skola. Ja, jag har varit med om att behandla frågan om anslag till Olofskolan under alla år den fått sina bidrag, och jag minns, att Olofskolan i början var en mycket livskraftig skola. Men undan för undan har den sackat tillbaka. Det är att hoppas, att förhållandet icke skall bli detsamma med Höglandsskolan. Den har emellertid icke haft så lång tid på sig att verka, att man kan veta någonting därom. I alla fall har elevantalet minskats klass efter klass, ju högre upp man kommit, och vad beträffar elevantalet i sjunde klassen, som skulle bevisa skolans raison d'être inom undervisningsväsendet, så har denna sjunde klass, där man undervisar pojkar och flickor tillsammans, sju elever, varav två kommit in under innevarande läsår.

Jag vidhåller mitt yrkande.

Herr **Holmdahl**: Herr talman! Jag begärde ordet under herr Svenssons i Grönvik anförande, och nu har herr Persson i Falla i väsentliga delar förekommit mig. Jag måste dock säga ett par ord.

Herr Svenssons i Grönvik resonemang förefaller mig vara något egendomligt. Han syntes vilja göra gällande, att man egentligen befrämjade försöksskolan bäst genom att bifalla statsutskottets förslag och icke godtaga Kungl. Maj:ts förslag, genom att alltså icke lämna något som helst bidrag. Jag vill fästa uppmärksamheten vid att, när man kan fälla ett sådant yttrande, som liksom bagatelliserar risken för skolan av att kanske få vänta flera år på att få sin bidragsfråga löst, då måste man icke känna till de ekonomiska svårigheter som denna privatskola laborerar med. Det framgår av handlingarna, att skolan har under flera år tryckts av ekonomiska bekymmer. Jag vill bara peka på två omständigheter som kunna äventyra en sådan här skolas utveckling, om den har en dålig ekonomi.

Den första är, att den icke kan uppehålla den lönestandard för lärarna som är nödvändig, om den skall kunna behålla goda lärare och få goda yngre lärarkrafter till skolan. Det är ju uppenbart, att utan statsunderstöd kan skolan efter nuvarande löne regleringar icke längre uppehålla den lönestandard som är behövlig på längre sikt, om skolan skall kunna motse en lugn och god utveckling.

Den andra omständigheten som gör de ekonomiska besvärigheterna ytterligt farliga för en sådan skola är, som herr Persson i Falla nyss erinrade om, terminsavgifternas storlek. Det finns ju ingen annan utväg ur ekonomiska svårigheter för en sådan skola än att höja terminsavgifterna, men på så sätt begränsas ju underlaget för skolans rekrytering med elever. Jag ger herr Conrad Jonsson fullständigt rätt i att det är mycket önskvärt, att en sådan försöksskola och en sådan privatskola överhuvud taget har så brett underlag som möjligt. Jag anser, efter vad jag erfarit, att denna skola har en med hänsyn

Privatläroverk: bidrag till Höglandsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

till befolkningens sammansättning i Stockholms västra förstäder mycket allsidig elevsammansättning. Men om den i fortsättningen skall reda sig på sina ytterligt begränsade resurser, så förloras just dessa möjligheter att utvidga underlaget för skolan, såsom herr Persson i Falla mycket riktigt utvecklade. Jag menar med andra ord, att om man vill stödja skolan, är det naturligtvis det enda sättet, att man ger den ett, låt vara begränsat, bidrag och icke avslår ett förslag om bidrag, då detta berör väsentliga faktorer för skolans fortsatta utveckling.

Sedan skall jag, herr talman, bara med några ord fästa uppmärksamheten vid vad herr Conrad Jonsson nu senast yttrade och bemöta det. Han upprepade ett mycket egendomligt uttalande som han hade i sitt näst föregående yttrande. Han sade som så, att han icke visste, hur det var med överfylltheten i läroverken, kommunala mellanskolan och kommunala flickskolan, men vad han visste var, att det fanns plats i folkskolan, och därför böra ju eleverna i Höglandsskolan kunna gå dit. Men detta resonemang hänger ju alldeles i luften. Jag måste säga, att det är att föra debatten enligt receptet: goddag yxskaft. Detta är ju en skola som tillhör vårt högre skolväsen och som har ett studiemål, som går över folkskolans stadium. Det är fråga om elever som ha möjlighet, vilja och förmåga att tillägna sig dessa högre kurser som givas i högre skolor. Jag menar, att man icke kan hänvisa till att det finns plats i folkskolan att taga emot dessa elever. Om Höglandsskolan icke får tillräckligt ekonomiskt stöd utan måste avveckla sin verksamhet komma otvivelaktigt de överfyllda offentliga högre skolorna i Bromma att bli ytterligare överfyllda. När herr Jonsson så där allmänt hänvisar till en gallring av elevmaterialet, så är det en sådan där allmän hänvisning, som stått i alla skolrecept som lämnats från riksdagen sedan ett tjugotal år tillbaka. Det har också mycket starkt understrukits vid den sista stora skolreformen. Men när det kommer till kritan vill icke heller riksdagen vara med om att gallra så mycket, att godkända elever icke skulle få plats i läroverken. Det har hittills visat sig fullkomligt omöjligt att genomföra en sådan där sträng gallring. Kungl. Maj:t och riksdagen har ställt sig på den ståndpunkten, liksom det varit den allmänna meningen i detta land, att om eleverna fylla kunskapsmåttan, då skola de också i möjligaste mån beredas utrymme i skolorna. Det är mot denna bakgrund som man med full rätt kan föra det resonemanget, att om en sådan här privatskola löser sin undervisande och fostrande uppgift på ett riktigt sätt, då fullgör den en uppgift som eljest skulle tillkomma staten.

Nu hör jag till min glädje, att herr Conrad Jonsson säger, att om denna skola fyller ett sådant behov, bör den få bidrag från anslaget till goss- och samskolor. Ja, mina damer och herrar, jag noterar detta med tillfredsställelse. Men då skulle Höglandsskolan få ett anslag som är många gånger större än det anslag som här föreslås. Jag anser, att det är en egendomlig principiell ståndpunkt, att man hänvisar denna skola till att få understöd från anslaget till goss- och samskolor och samtidigt säger, att man tills vidare icke vill bevilja skolan det anslag på 5,000 kronor som det här är fråga om. Herr talman! Jag vidhåller yrkandet om bifall till reservationen.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna, som för kort gemäle erhöill ordet, yttrade: Herr talman! Jag skulle vilja säga ett par ord till herr Holmdahl och understryka, vad jag sade i mitt första anförande, nämligen att Stockholms stad redan nu åtnjuter förmånen av ett väsentligt större understöd från statens sida till sina allmänna läroverk och sina kommunala läroverk än någon annan ort i landet.

Privatläroverk: bidrag till Högländsskolan och Olofskolan i Stockholm.
(Forts.)

Sålunda är befolkningen i Stockholm bättre gynnad än befolkningen i någon annan del av detta land, när det är fråga om att kunna få möjlighet att skicka barnen till högre skolor. Vidare har det icke bevisats, att även om det är trångt i Bromma läroverk, det icke kan vara möjligheter för eleverna vid Högländsskolan att få plats vid andra skolor i Stockholm. I andra delar av landet får man, när man vill skicka barnen till läroverken, många gånger låta dem färdas ganska långa vägar.

Herr Holmdahl säger, att riksdagen har, då det varit fråga om gallring vid läroverken, gång efter annan avvisat proposer därom och sagt, att man icke vill vara med om att gallra. Ja, i dag har riksdagens båda kamrar enhälligt utan reservation och utan att följa herr Bergman, som har ett särskilt yttrande därvidlag, antagit ett förslag om just en sträng gallring av elevmaterialet vid läroverken. Om man fortsätter på denna väg, får man plats för de studiebegåvade, och det är inga andra som skola gå till läroverken.

Härefter anförde

Herr Svensson i Grönvik: Herr talman! Jag vill med anledning av herr Holmdahls anförande bara säga, att, när det gäller denna skola, så har ju staten inga förpliktelser. De, som ställt sig i bräsch för skolan, ha på egen risk byggt upp skolan. Man kan alltså icke säga, att det sker dem någon orätt, om riksdagen nu icke beviljar det anslag, som här av Kungl. Maj:t föreslagits. Anslaget ifråga har ju en relativt liten betydelse för skolans ekonomi. Skolöverstyrelsen har föreslagit, att anslaget skulle bestämmas till 10,000 kronor. Kungl. Maj:t har prutat hälften och föreslår 5,000 kronor. Herr Persson i Falla betecknade skolan som en försöksskola. Som jag framhöll redan i mitt förra anförande, är den en enskild skola av en ovanlig art. Jag har den uppfattningen, att det i en snar framtid bör fastslås, efter vilka grunder anslag böra beviljas. Man bör icke fortsätta att bevilja anslag från fall till fall. Vem vet, hurudan statens ekonomi är nästa år. Om vi bevilja 5,000 kronor i år, kanske vi nästa år icke kunna bevilja någonting alls. Vi böra vänta med att bevilja anslag tills grunder för anslagsbeviljande blivit utarbetade.

Överläggningen förklarades härmed avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade, av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig anse svaren hava utfallit med övervägande ja för den förra propositionen. Herr Holmdahl begärde emellertid votering, i anledning varav efter given varsel följande voteringsproposition upplästes och godkändes:

Den, som vill, att kammaren bifaller statsutskottets hemställan i punkt 126:o) av utskottets förevarande utlåtande nr 8, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, har kammaren bifallit den vid punkten fogade, av herr Johan Bernhard Johansson m. fl. avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter härefter intagit sina platser och voteringspropositionen blivit ännu en gång uppläst, verkställdes omröstning genom upprensning; och befanns därvid flertalet hava röstat för ja-propositionen, vadan kammaren bifallit utskottets hemställan i denna punkt.

Som tiden nu var långt framskriden, beslöt kammaren, på hemställan av herr talmannen, att uppskjuta den vidare behandlingen av förevarande utlå-
tande ävensom handläggningen av övriga på föredragningslistan upptagna
ärenden till kl. 7.30 e. m., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att
fortsättas.

§ 12.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till herr **Nilson** i Spånstad, som *Interpellation.*
anförde: Herr talman! De stora och omfattande militära beredskapsåtgärder,
som under fjolåret måste vidtagas i vårt land, lade tunga bördor på den inkal-
lade personalen. Icke minst i ekonomiskt avseende blev den långa tiden i be-
redskapstjänstgöringen påfrestande för den enskilde. De inkallade underkas-
tade sig emellertid villigt de besvärligheter, som voro förknippade med vakt-
hållningen kring rikets gränser, ty det stod klart för dem alla, att omsorgen om
rikets välfärd måste gå före alla hänsyn till de enskildas intressen.

Det var dock ett allmänt önskemål att en rimlig fördelning av försvarsbör-
dorna mellan de inkallade och övriga medborgare skulle komma till stånd. Jag
erinrar om de av förra årets lagtima riksdag beslutade familjebidragen samt
de av samma års urtima riksdag godkända värnpliktslånen. Genom familje-
bidragen har kompensation för de ekonomiska förluster, de utkallade fått vid-
kännas genom sin bortovaro från sin civila verksamhet, lämnats. För vissa
grupper har denna kompensation varit någorlunda god, för andra sämre, be-
roende på olika omständigheter.

Värnpliktslånen skulle lämna hjälp åt sådana inkallade, som på grund av
lång bortovaro från sin yrkesverksamhet icke kunnat på nytt få fast fot i sitt
gamla yrke eller lidit allvarligt avbräck i sin självständiga näringsverksam-
het. Emellertid har beviljandet av värnpliktslån skett mycket restriktivt, var-
för denna hjälpform knappast synes fått det värde, man hoppats, eller svarat
mot de förhoppningar den väckt.

En omprövning av hela frågan om avvägningen mellan inkallade och icke
inkallade av de bördor, den ökade beredskapen medför, synes mig därför önsk-
värd. Denna fråga blir så mycket mera aktuell just nu som nya inkallelser
skett den senaste tiden. I många för att inte säga de flesta fall rör det sig
därvid om personal, som redan tidigare fullgjort en tämligen lång beredskaps-
tjänstgöring. Ofta hade de nu på nytt inkallade nätt och jämnt övervunnit de
största svårigheterna och reparerat de värsta bristerna i en hårt belastad eko-
nomi, när den nya ordern om inkallelse kom.

Jag tror inte, att här antydda svårigheter vid återkommande inkallelser
bemästras med den förhöjning i familjebidragen, som föreslås i kungl. prop.
nr 137 till årets riksdag, som närmast tar sikte på av fortsatta prisstegringar
orsakade svårigheter. Frågan om hjälpande åtgärder även på andra områden
torde också böra prövas. Jag erinrar om förra årets riksdagsbeslut om skatt-
skyldighet för familjebidragen, ett beslut som ter sig onödigt hårt för dem
som ånyo inkallats. Jag har själv som ordförande i familjebidragsnämnden i
en medelstor kommun, vars jordbruks- och industribefolkning i mycket stor
utsträckning lever under blygsamma ekonomiska villkor, rika tillfällen se kon-
sekvenser av detta beslut, konsekvenser som för den inkallade icke äro upp-
muntrande.

Jag skall här icke anvisa några bestämda åtgärder, som framför andra kun-
na tänkas komma i fråga för att hjälpa de inkallade. Samtidigt som jag av-
ser fästa uppmärksamheten på denna angelägenhet vill jag peka på möjlig-
heten av att genom ett extra skattefritt avdrag från inkomsten för den, som
varit inkallad viss tid, skapa större jämvikt. En annan möjlighet skulle vara
ett kvittningsförfarande på så sätt, att vissa skattebelopp å till betalning för-

Interpellation. (Forts.)

fallen skatt, som nu uttagas viss tid efter den värnpliktiges hemkomst, därest inkomst finnes, och då hårt belasta de inkallade, kunde kvittas mot en bestämd tjänstgöringstid, men även andra vägar kunna tänkas.

Vare sig man väljer en lindring av beskattningen eller annan kompensation för den, som fullgjort en lång beredskapstjänstgöring, måste detta anses som en social rättfärdighetspolitik. En sådan åtgärd skulle ytterligare ha ett stort värde i arbetet att vidmakthålla och ytterligare stärka den nationella samling som kommit till stånd i vårt land och som utgör en ovärderlig tillgång i denna hårda tid med påfrestningar av olika slag. Jag är också övertygad om att de medborgare, som sluppit deltaga i den militära vakthållningen kring landets gränser, villigt skulle bära en något tyngre skattebörd, om de därigenom kunde bidra till att ge de inkallade bättre levnadsvillkor. En rättvis fördelning av försvarsbördorna måste ligga i alla medborgares intresse.

Med anledning av här ovan berörda förhållanden ber jag, herr talman, om andra kammarens medgivande att till statsrådet och chefen för finansdepartementet få framställa följande frågor:

Har herr statsrådet uppmärksammat de ökade svårigheter för de inkallade, som uppstå därigenom att samma personal får tjänstgöra i olika omgångar, medan andra ännu ej inkallats?

Är herr statsrådet villig medverka till att nu gällande bestämmelser om taxering av inkallades inkomst, avdragsrätt m. m. för inkallade prövas med aktgivande på inträdda förhållanden?

Denna anhållan blev på begäran bordlagd.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.11 e. m.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 26 mars.

Kl. 7.30 e. m.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet.

§ 1.

Herr talmannen anmälde till fortsatt handläggning statsutskottets utlåtande, nr 8, angående regleringen för budgetåret 1941/42 av utgifterna under riksstatens åttonde huvudtitel, innefattande anslagen till ecklesiastikdepartementet.

*Utgifterna
under riks-
statens
åttonde
huvudtitel.
(Forts.)*

Punkterna 127 och 128.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 129.

Lades till handlingarna.

Punkten 130, angående läroboksnämnden.

*Läroboks-
nämnden.*

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr **Lindén**: Herr talman! Jag har här i min hand en bok, betitlad Läroboksförteckning, upprättad av statens läroboksnämnd. I förordet till denna bok står bl. a.: »Enligt Kungl. Maj:ts bestämmande i kungörelse den 28 oktober 1938 angående granskning av vissa läroböcker må till användning vid undervisning vid viss anstalt i där stadgad ordning antagas av trycket utgivna läroböcker, som finnas uppförda i en läroboksförteckning. För denna förteckning tillsatte Kungl. Maj:t den 18 november 1938 en särskild nämnd, statens läroboksnämnd. Läroboksnämnden framlägger härmed sagda förteckning, vilken skall tillämpas fr. o. m. 1 januari 1941.»

Om man tittar i denna bok och jämför den med de uppgifter, som man väntade skulle åligga denna läroboksnämnd, borde väl det första man fäster avseende vid vara den gallring i läroboksfloran, som nämnden vidtagit. Det är alldeles påtagligt, att nämnden också vidtagit vissa gallringar, och jag skulle till en början också vilja framhålla, att vetenskapen om att en sådan gallring *kan komma att vidtagas* sannolikt är nyttig, när det gäller att verka återhållande på de många, som känna sig kallade att skriva läroböcker. Men frågan är, och det är den frågan jag skulle vilja ställa här i kammaren i dag: Efter vilka grunder gallras böckerna?

Svensk pedagogik av i dag ger ju en ganska vacker provkarta även på koterimeningar. Jag vill gärna betyga, att jag för min del har ganska liten förståelse för den moderna tidens »pjöskpedagoja», men jag har ännu mindre förståelse för att någonting, som kan bli ett uttryck för olika koterimeningar, föres samman i en läroboksförteckning.

I denna förteckning — jag håller mig till folkskoleavdelningen — saknar jag till en början en del böcker som således inte blivit godkända. Det finns ju ingen anledning att här ta upp till behandling alla de fall, där saken möjligen

Andra kammarens protokoll 1941. Nr 19.

Läroboksnämnden. (Forts.)

kunde diskuteras, men jag konstaterar med någon förbluffelse, att den bok som i undervisningsplanen ansågs böra ligga till grund för kristendomsundervisningen, nämligen bibeln, betraktas såsom en icke godkänd lärobok. Man har i stället en edition, kallad Bibel för barn. Om detta innebär att man ur bibeln gallrat bort saker och ting, som man ansett olämpliga för ungarna att läsa i skolan eller som man ansett att lärarna inte haft tillräckligt omdöme att själva gå förbi — om den saken vet jag intet. Jag lägger också märke till att psalmboken endast presenteras i ett urval på tre hundra psalmer. Det förefaller mig, som om man skulle ha kunnat vänta, att det varit angeläget att få ungarna att köpa en psalmbok, innehållande alla psalmerna, och som de sedan kunde haft nytta av även efter slutad skolgång. Jag lägger också märke till att i läroboksförteckningen saknas exempelvis på småskolestadiet en viss läsebok i samtalsform, som åtminstone jag under mina resor i landet funnit, att man betraktat såsom en mycket god bok.

Om jag således kan notera, att vissa böcker kanske borde ha varit upptagna i denna läroboksförteckning, måste jag å andra sidan säga mig, att det detta till trots, finns alldeles för många böcker i förteckningen. Jag förstår inte, varför denna läroboksförteckning skall behöva vara så diger som den är, på mellan 120 och 130 sidor. Det är svårt också för mig att avgöra, var felet ligger. Jag hörde emellertid här om dagen en historia, som möjligen är konstruerad. Man berättade mig, att några läroboksförfattare skulle ha lämnat in tre stycken böcker för granskning. De fingo två böcker godkända, den tredje blev icke godkänd. De överklagade då läroboksnämndens beslut och framhöllo bl. a. att de två böcker, som godkänkts, i varje fall voro sämre än den som blev underkänd, varefter den boken också skulle ha blivit godkänd. Det är ju möjligt att även andra krafter än läroboksnämnden ha inflytande på denna läroboksförteckning.

För mig framstår det dessutom såsom särskilt viktigt att de böcker, som tagits upp i förteckningen, stå i en hygglig överensstämmelse med undervisningsplanen och följaktligen också ge intryck av enhetlighet. Det kan väl ändå inte vara något underkännande av svensk lärarkårs insatser i undervisningsarbetet om jag konstaterar, att läroböckerna på ett alldeles särskilt sätt binda massor av svenska lärare i deras lärargärning. Vi må ha nära nog vilken undervisningsplan som helst, det blir dock till syvende og sidst läroboken som ger så att säga indelningen av undervisningen och skapar grunden för lärargärningen.

Syftet med läroboksförteckningen var väl ändå ytterst att skapa dels en begränsning av läroböckernas antal och innehåll, bl. a. i syfte att genom enhetlighet i läroboksbeståndet få en så enhetlig undervisning som möjligt, och dels också att genom begränsningen få fram standardupplagor eller åtminstone få böckerna sålda i så stora upplagor, att det blev billigt för föräldrarna. Nu förhåller det sig emellertid på det sättet, om jag tittar efter i denna läroboksförteckning, att i kristendom — trots att inte bibeln och inte heller psalmboken kunnat komma med och bli godkända — det ändå finns 43 böcker att välja på. I modersmålet finns det för småskolan inte mindre än 39 böcker, 33 om jag inte räknar med vissa parallellupplagor. Vidare finnas i modersmålet på folkskolestadiet, i skrivning och språklära, 120 böcker godkända, ordlistor finnas 8, i något som kallas för litteraturkunskap 4, läseböcker 48 och s. k. bredvidläsningsböcker 56. I den svenska folkskolan har man således att röra sig med ungefär 275 läroböcker endast i ämnet modersmål — trots den strävan till begränsning, som skall vara utslagsgivande för läroboksnämndens arbete. I de nya ämnena tyska och engelska, som ju som regel endast läsas i sjunde klassen och där man väl lätt skulle ha kunnat få fram en enhetlig lärobok för

Läroboksnämnden. (Forts.)

folkskolan, rör man sig redan nu med 6 tyska och 8 engelska läroböcker. I räkning har man ett 90-tal läroböcker och i geografi ett 70-tal att välja på, i naturkunnighet ett 80-tal, och t. o. m. i ett så pass enkelt ämne som välskrivning rör man sig med inte mindre än 15 olika editioner.

Det är inför denna situation jag frågar mig, om man inte skulle kunna räkna med att läroboksnämnden ytterligare kunde beskära läroboksbeståndet. Denna stora mängd läroböcker kan inte leda till det resultat, som statsrådet uppenbarligen avsåg, när läroboksnämnden blev tillsatt: att nå en begränsning, som i sin tur skapade enhetlighet och som förbilligade läroboksanskaffningen för de svenska målsmännen. Dessutom kan man ju diskutera, huruvida denna läroboksförteckning bör, som jag nyss antydde, utgöra en provkarta på olika pedagogiska funderingar och strömningar i landet. Läroboken blir ett stöd för läraren, den ger en viss ram åt undervisningen och detta skapar i sin tur, om man har ett fåtal böcker, den enhetlighet jag efterlyser.

Jag skulle förmoda att läroboksnämnden har möjlighet att nå fram till en begränsning. Jag skulle dessutom vilja tro att läroboksnämnden, när den godkänner läroböcker, inte betraktar sig såsom något slags experimentalfält, där man kan dra upp olika böcker för försöksprovning i Sveriges skolor. Skulle det emellertid vara så att nämnden inte kan nå en begränsning, förefaller det mig ganska rimligt att de, som äro yrkesmän, lärarna således, liksom alla andra yrkesmän själva skola få välja de verktyg, de behöva i sitt arbete. I så fall kunde det kanske vara lika bra att släppa loss en fri konkurrens igen, när man nu ändå inte når syftet att förbilliga böckerna. Men främst ligger mig om hjärtat att man genom införandet av fri skolmateriel kunde få en statlig kontroll över läroboksproduktionen, få en statlig kontroll över förläggningen och försäljningen av läroböcker och därmed således nå den enhetlighet och det förbilligande, som man ytterst avsåg.

Jag har naturligtvis, herr talman, intet yrkande på denna punkt. Men jag har trott mig ha ganska goda skäl för en något kritisk inställning till det verk, som vid årsskiftet avlämnades av statens läroboksnämnd.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Vad först beträffar herr Lindéns anmärkning, att i läroboksförteckningen varken bibeln eller psalmboken funnos upptagna, känner jag igen den från en tidning i Sydsverige, jag tror det var Sydsvenska Dagbladet, och som sedermera har återgivits i en annan tidning här i Stockholm. Rörande denna anmärkning vill jag då säga, att läroboksnämnden, och jag skulle föreställa mig också skolöverstyrelsen och sedermera Kungl. Maj:t, finner det så fullkomligt självklart att bibeln och psalmboken skola användas i skolan, att man inte ansett sig behöva ta in dem i förteckningen såsom tillåtna läroböcker.

Vad bestämmelserna i övrigt angår kan jag inte redogöra för dem i detalj nu ur minnet, men jag kan åtminstone anföra det väsentliga. Läroboksnämnden har skyldighet att ta upp till behandling de böcker som insändas till nämnden för provning, men icke några andra. Detta gäller naturligtvis inte de båda böcker, som jag nyss talade om, men i fråga om läroböcker har läroboksnämnden icke skyldighet att pröva några andra än dem som förläggare och utgivare sända in till granskning. Vad reglerna i övrigt beträffar skall boken först och främst följa den kurs den avser att avhandla, den kurs som är föreskriven i vederbörliga bestämmelser för folkskolorna och läroverken. Den skall vidare vara välskriven och den skall vara riktig till sitt innehåll. Det får inte förekomma några fel där, och den skall, om den är ny, utgöra en självständig insats på läroboksförfattandets område. Vidare skall priset vara skäligt, det skall inte vara för högt. Man skall således också i läroboksnämnden granska,

Läroboksnämnden. (Forts.)

huruvida inte priset kan anses vara för högt utan kan sänkas, och vidare skall utstyrseln vara god. Man får inte komma med vilka typografiskt undermåliga alster som helst.

Detta är ungefär i stora drag de bestämmelser, efter vilka läroboksnämnden har att rätta sig, och det har den också gjort. Om herr Lindén tycker att läroboksförteckningen är alldeles för vidlyftig sådan som den nu ser ut, skulle herr Lindén kanske ha blivit förvånad om han fått en förteckning över de böcker, som av läroboksnämnden blivit utrensade. Det har varit en avsevärd mängd. Jag kan inte säga hur många böcker det är, men vi ha farit fram ganska hänsynslöst, tycka många, över det läroboksbestånd som redan finns. Men jag håller med herr Lindén för min personliga del att det ändå blivit alldeles för många böcker kvar. Min privata åsikt är, att man mycket sannolikt kan komma fram till en ännu strängare gallring.

När vi emellertid genom det beslut, varom vi i de flesta fall varit eniga, ändå kommo till det resultatet att vi fått en diger förteckning, beror detta därpå att vi velat vara en smula välvilliga och hänsynfulla vid övergången. Det finns en rik flora av läroböcker och alla synas ha använts av Sveriges lärare, framför allt av Sveriges folkskollärare, som tyckas ha med livligt intresse experimenterat på detta område med alla tillgängliga läroböcker, hur dåliga de än varit. När vi ändå varit välvilliga har detta berott därpå, att vi tänkt oss att förlagen, lärarna och allmänheten så småningom skulle vänja sig vid en ny ordning, så att vi sedan stegvis kunde gå framåt till en allt strängare och strängare gallring. Vi ha också nödgats ta hänsyn till att förlag och författare ha kostat på ganska mycket för jämförelsevis nya upplagor, som vi kanske gärna skulle velat underkänna, men med hänsyn till att ett ögonblickligt slopande av böckerna skulle ha medfört förluster för förlagen av ganska avsevärd omfattning, ha vi släppt igenom dem under en övergångstid på ett år eller två, det varierar. Sedan får boken lov att försvinna eller också måste man presentera en annan och bättre än den man nu lagt fram till läroboksnämndens granskning.

Vid företagen översyn av läroboksnämndens arbete — skolöverstyrelsen skall utföra en sådan och sedermera, om läroboksnämnden finner detta nödigt, även Kungl. Maj:t — blev resultatet att man godkände ännu flera böcker än läroboksnämnden funnit sig böra godtaga, ehuruval i de flesta fall dessa beslut av skolöverstyrelsen inte hunnit inflyta i läroboksförteckningen. Emedan nämnden på grund av bestämmelserna var nödsakad att ha sin förteckning färdig den 1 januari hunno dessa beslut av skolöverstyrelsen inte föras in i läroboksförteckningen; i vissa fall hade de kunnat komma in, men vi hade dock funnit det nödvändigt att hänskjuta ärendet till Kungl. Maj:t för ytterligare prövning, då vi i många fall inte ville godtaga skolöverstyrelsens beslut.

Utvecklingen glider tydligen dithän, att granskningen blir strängare och strängare, men man måste naturligtvis å andra sidan akta sig för att på läroboksbeståndets område få en likriktning, en standardisering av böckerna till den stränga grad, att man riskerar att folk kanske inte får något intresse av att författa nya läroböcker, utan att det stelnar till alltsammans. Det är alltid en fara. Läroboksnämnden har varit skyldig att ta hänsyn till båda intressena: att gallra ut onödiga och dyra läroböcker och böcker som äro dåliga i flera avseenden, men att å andra sidan inte strypa till så hårt, att man kanske avskräcker folk från att ge sig in på experimentet att författa läroböcker, när de inte veta, hur det kan komma att gå för dem och när förlagen kanske inte våga riskera att förlägga en lärobok i känslan av att läroboksnämnden sitter och kvaddar allting i den vägen, som kommer ut.

När jag åtog mig att gå med i denna läroboksnämnd var jag fullkomligt på

Läroboksnämnden. (Forts.)

det klara med att det var den mest otacksamma sysselsättning någon kunde åta sig och att nämnden egentligen var till för att bli utskälld från alla möjliga håll, från lärare, förläggare och författare av läroböcker. Det har jag haft många erfarenheter av redan, och jag vet hur det kommer att bli i fortsättningen. Men det betyder så litet. Det är nödvändigt att någon åtar sig att också ta emot ovetet och örfilarna.

Herr Lindén: Herr talman! Jag delar fullständigt herr Jonssons uppfattning om de risker, som uppstå genom att gallra för strängt, men å andra sidan kan jag inte rimligen anse att man inte skulle kunna gallra strängare än *hittills* skett. Ty mängden av läroböcker, exempelvis ett par tre hundra i modersmålsundervisningen, måste ju ovillkorligen leda dels till att böckerna säljas i mindre upplagor än som skulle behövas och dels till att de bli dyrare. Vidare innebär det, att målsmännen vid en flyttning ofta måste köpa nya böcker till sina ungar — så länge vi nu inte ha fri skolmateriel.

Jag vill dessutom påpeka, att enligt denna förteckning äga skoldistriktet fortfarande att utnyttja de läroböcker, som icke finnas i denna förteckning, d. v. s. i den mån de redan förut äro införda vid respektive läroanstalt. De få så att säga slitas ut, vilket ytterligare ökar antalet förekommande läroböcker. Jag anser för min del att om statsmakterna ville förordna, att det åtminstone skulle finnas likartade böcker eller samma slags läroböcker inom samma skoldistrikt, vore rätt mycket vunnet. Nu har man ofta olika böcker i olika skolor, emedan lärarna ha olika syn på läroböckerna och anse dem vara av olika värde. I det sammanhanget måste jag emellertid fråga mig, om en bok, som icke är upptagen i läroboksförteckningen, ändock kan, såsom herr Jonsson uppenbarligen ville göra gällande när det gäller bibeln och psalmboken, användas och betraktas såsom en godkänd lärobok. Jag trodde själv detta och efter förfrågningar, som ingått till min ombudsmannaexpedition, har jag skrivit en hel rad brev och meddelat att det måste vara alldeles uppenbart, att en bok, som tagits upp såsom grundtext i undervisningsplanen för Sveriges folkskolor, redan från början är godkänd, hur läroboksnämnden än ser på den saken. Ett undervisningsråd, som jag håller för mycket sakkunnigt på detta område, har sagt mig, att bibeln kan betraktas såsom en godkänd bok endast i den händelse den är införd i skolan, och så gav han mig detta exempel: Om man i ett skoldistrikt till exempel bygger en ny skola, höll han för troligt att bibeln icke skulle kunna betraktas som en godkänd bok i den nya skolan. Är den tolkning av spørgsmålet, som herr Jonsson i Eskilstuna gav, riktig, då är det ju bara bra, och jag inregistrerar i så fall detta såsom en vinst av denna lilla diskussion.

Jag inregistrerar också med tacksamhet det löfte, som uppenbarligen låg i herr Jonssons i Eskilstuna anförande, att läroboksnämnden så långt det är möjligt skall söka begränsa läroboksbeståndet och söka nå fram till den enhetlighet i innehållet, som kan vara bra både för undervisningen och för förbilligandet av läroböckerna. Är det så, att man har för avsikt att så småningom vänja skoldistriktet vid en strängare restriktion i fråga om läroböckerna, så är uppenbarligen läroboksnämnden inne på riktiga vägar, och jag kan endast tacksamt notera den viljan och denna önskan hos statens läroboksnämnd.

Herr förste vice talmannen Magnusson: Herr talman! Jag hoppas verkligen, att det skall förbli så, att de av herr Lindén först nämnda böckerna, bibeln och psalmboken, alltid skola betraktas såsom så självskrivna böcker i undervisningsanstalterna, att de icke, jag höll på att säga, degraderas genom att behöva upptagas i förteckningen över tillåtna läroböcker. Som förhållandet nu är stå de dock i särklass, och skola alltid komma till användning. Jag tror

Läroboksnämnden. (Forts.)

icke herr Lindén behöver skaka på huvudet. Jag är som sagt av den bestämda uppfattningen, att det nästan skulle innebära en ringaktning att sätta in nämnda böcker i läroboksförteckningen.

Jag blev något förvånad över bristen på logik i herr Lindéns anförande. Han började sitt första anförande med att uppstämma ganska höga klagorop över att vissa böcker enligt hans förmenande med orätt uteslutits, medan andra delen av hans anförande kulminerade i att det finnes för många godkända böcker. Detta är icke riktigt överensstämmande. Det kan nu vara att någon viss bok för honom ter sig särskilt värdefull, men det kan ju inte hjälpas att en gallring, när sådan nu måste göras, drabbar en del böcker, som den ene eller den andre anser mycket värdefulla. Detta har man givetvis fått erfara vid den gallring, som genomförts.

När herr Lindén sedan beklagade sig över mångfalden läroböcker, sade han, att härtill komma alla de böcker, som redan äro införda i skolorna och som man får ha kvar, även om de äro utdömda av läroboksnämnden. Det är ju uppenbart, att när man avser att förbilliga kostnaderna, måste man också låta dessa böcker existera så länge de kunna användas. Nämnden har, såvitt jag kan förstå, icke befogenhet att förbjuda de böcker, som redan kommit till användning. De få åtminstone nötas ut. Om de icke längre få användas, måste det leda till en nyanskaffning, som skulle medföra betydande kostnader. Sedan kan jag nämna, att i talrika fall har genom läroboksnämndens ingripande för-lagen gått med på att sänka priserna på böcker i de fall anmärkning gjorts och priserna ansetts för höga.

Den av herr Lindén efterlysta enhetligheten — jag skulle vilja säga likriktningen — i samband med införandet av fria läroböcker och fri skolmateriel, skall jag inte gå in på. Det framskyntade från hans sida — om jag nu fattade honom rätt — att staten skulle gå in för att vara förläggare av skolböcker. Härtill vill jag säga, att jag, enär man då skulle få en mycket långt driven begränsning av antalet läroböcker, är rädd för att intresset för författandet av läroböcker skulle i så hög grad minska, att det kanske skulle medföra en mycket väsentlig försämring av läroboksbeståndet. Det är väl ändå icke dit man vill komma. Enhetligheten och likriktningen kunna drivas för långt.

I övrigt vill jag instämma med vad ordföranden i läroboksnämnden herr Jonsson i Eskilstuna yttrat. Det är uppenbart, att man icke kan verkställa en gallring utan att en massa personer, läroboksförfattare och förläggare av deras böcker, bli missnöjda. Av det missnöjet ha vi fått riklig del. Om herr Lindén vore medveten därom, skulle han icke fälla så hårda domar över att vi gallra för litet.

Herr Lindén: Herr talman! Jag är rädd för att herr förste vice talmannen missuppfattat mig en smula. När jag framhöll att vissa böcker, som icke upp-tagits i läroboksförteckningen, borde finnas där, var det därför, att jag ansåg dem tillräckligt goda att finnas där. Men det innebär icke enligt mitt förmenande någonting ologiskt gentemot resonemanget i övrigt, att jag ville ha en begränsning av läroboksbeståndet. Jag avsåg endast att säga, att det är ingen mening att plocka bort goda böcker ur läroboksförteckningen, medan man låter en rätt lång rad av högst diskutabla böcker komma med.

Herr förste vice talmannen **Magnusson** erhöll ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Till detta vill jag endast säga, att herr Lindén säkerligen icke är ensam om att anse, att vissa uteslutna böcker äro tillräckligt goda för att man borde ha dem kvar i läroboksförteckningen. Jag är övertygad om att flertalet lärare inom vårt land sakna i förteckningen en eller

Läroboksnämnden. (Forts.)

annan bok, som de anse tillräckligt god för att finnas kvar där. Jag är också övertygad om att varje läroboksförfattare, vars bok blivit refuserad, har den uppfattningen. Skall man lyssna till sådana invändningar, är jag rädd för, herr Lindén, att läroboksbeståndet blir långt större än enligt den nuvarande läroboksförteckningen.

Vidare yttrade:

Herr **Malmberg**: Herr talman! Jag vill endast framföra en enda liten synpunkt på detta ärende. Jag har ingen bestämd uppfattning om det urval, som läroboksnämnden gjort, då jag icke haft tillfälle bilda mig något omdöme på den punkten. Jag måste dock säga, att jag noterar med viss tillfredsställelse herr Jonssons i Eskilstuna uttalande, att man har ansett sig böra visa en viss tolerans och dra en ganska vid ram, och detta icke minst med hänsyn till det verkliga urvalet av goda läroböcker. Om ett lärarkollegium till exempel eller läroboksnämnden prövar en bok och kommer till slutsatsen, att den är ganska god och användbar, så är därmed icke saken avgjord. Det verkliga kriteriet på en god lärobok måste man finna vid dess prövning i det levande livet, i skolan. Men för att få fram verkligt goda böcker, måste man ha ett stort urval. Därför, herr talman, anser jag lyckligt, att man även i fortsättningen visar rätt stor tolerans och drar en vid ram, när det gäller att upptaga böcker i läroboksförteckningen. Jag vill också understryka förste vice talmannens synpunkter. Det kan icke vara nyttigt för undervisningen och skolan att för snävt dra gränsen därvidlag och därmed hindra ett fortsatt läroboksförfattande, ty det måste ur skolans synpunkt vara önskvärt att produktionen av läroböcker får fortsätta.

Herr **Hage**: Herr talman! Det har i denna debatt talats om, att det här finnes en hel del intressen, som måste bevakas. Ett av de viktigaste intressen är väl då *målsmännens* intresse, ty tillvaron av denna mångfald böcker, som användas i olika läroverk, i olika folkskolor och i olika klasser, resulterar i mycket hög grad däri, att målsmännen bli ekonomiskt belastade. Jag har särskild anledning framhålla detta, därför att jag känner en riksdagsman, som har en liten elev, en 12 år gammal flicka. Hon har fått följa med sin pappa till riksdagarna och har på grund därav hittills gått i 8 olika skolor. Hon disponerar för närvarande över ett mycket stort bibliotek av läroböcker. Det får nästan inte rum i en vanlig modern lägenhet — ja, herr talman, det var herr Wiklund här på Norrbottensbänken, som viskade detta i mitt öra, men jag menar nu inte precis det, men hennes skolbibliotek får i varje fall inte rum i ett vanligt bokskåp. Det har faktiskt varit så, att för varje gång denna ungdom flyttat från en skola till en annan, har hon alltid varit nödsakad skaffa sig nya läroböcker i så gott som varje ämne. Bibeln och psalmboken har hon dock kunnat använda hela tiden.

Jag har icke sysslat med dessa ting så ingående, att jag kan säga, hur man skall förfara för att förhindra något sådant. Men jag har å andra sidan den känslan, att det inte gjorts tillräckligt mycket på detta område, i varje fall icke från *målsmännens* utgångspunkt. Att belasta målsmännen med dessa utgifter för läroböcker, på sätt som sker, är orimligt.

Jag skall icke göra något yrkande, men eftersom ingen representant för målsmännen uppträtt här, har jag velat anföra denna målsmännens synpunkt.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Det är nog ett misstag från herr Hages sida att ingen representant för målsmännen uppträtt här. Jag har själv

Läroboksnämnden. (Forts.)

haft 9 barn att hålla i skolan, så det har ju varit rätt många ombyten av böcker, och detta fastän barnen icke fått följa med far till riksdagen. Men jag kan nämna, att det parti läroböcker, som mer eller mindre slitna vandrade ner i värmepannan i fjol, representerade ett icke så litet belopp.

Det är uppenbart, att även jag haft intresse för att förbilliga kostnaderna för läroböckerna och se till att icke alltför talrika ombyten skett. Vi som besöka riksdagen få nog finna oss i att våra skolpliktiga barn, om de följa med hit upp, icke få ha samma läroböcker vid folkskolan i Stockholm som vid folkskolan i Luleå eller i Skövde. Vi böra däremot sträva efter att undvika ombyte av läroböcker vid samma skola.

Vad som nu åtgjorts på området i frågan är ett litet steg på vägen. Man skall icke begära för mycket. En standardisering på en gång av läroboksbeståndet tror jag icke vore lycklig. Man får gå fram med någon måtta. Det är dock ett steg på rätt väg, som vi nu ha tagit.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Hittills har jag kanske mest talat om mina personliga erfarenheter. Men även läroboksnämnden i dess helhet har fått ovett från åtskilliga håll, därför att den kastat bort förtjänstfulla böcker och varit alldeles för hänsynslös vid gallringen av läroböckerna. Dessa böcker äro goda allesammans, om man får tro vittnena. För varje lärobok, som presenteras, skall det som bekant finnas två sakkunniga lärare, som intyga att boken är förträfflig, och sådana vittnen har man fått i varje fall. Nu möter jag en annan opinion i riksdagen, där man anser, att nämnden icke ådagalagt tillräcklig hänsynslöshet. Denna kritik är jag verkligen glad åt. Den hjälper mig åtminstone i nämnden såsom representant just för målsmännen mot förläggare- och lärarintressena. Om man nu kan tala om något lärarintresse här — det är verkligen svårt — ty jag har tyckt mig märka, att det åtminstone på folkskolans område gått dithän att varje lärare med en smula självaktning skall försöka sig som läroboksförfattare. Vi ha haft ett förfärligt besvär med att rensa upp i denna vildvuxna flora. Man skulle komma mycket långt, om vi i fortsättningen finge hjälp av lärarna och lärarpressen i detta nödvändiga rensningsarbete.

Herr Hage sade, att han icke var så mycket inne i saken, att han kunde komma tillrätta med förhållandena. Det förstår jag, ty det märktes väl. Herr Hage talade om den där kvinnliga eleven, som har en förfärlig massa skolböcker, som hon samlat under ett antal år. Ja, de böckerna måste ha samlats före den tidpunkt denna nämnd började utöva sin verksamhet, ty läroboksförteckningen skall ju gälla först från och med nästa höst, och kan således inte ha hunnit göra någon effekt ännu. Det kan hända, att läroboksbeståndet i det lilla rummet kommer att ökas mindre i fortsättningen.

Sedan talade herr Hage om, att det blivit täta ombyten på böcker. Ja, så är nog förhållandet, men det beror bl. a. därpå att läroböckerna i historia, geografi och i viss mån litteraturhistoria måste göras om på grund av den sällsamt hastiga utveckling, som världen nu undergår.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 131.

Lades till handlingarna.

Punkterna 132—134.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 135 och 136.

Lades till handlingarna.

Punkterna 137 och 138.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 139.

Lades till handlingarna.

Punkten 140.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 141.

Lades till handlingarna.

Punkten 142.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 143.

Lades till handlingarna.

Punkten 144, angående folkskolor m. m.: bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning.

*Folkskolor
m. m.:
bidrag till
anordnande
av skolbarns-
bespisning.*

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 144 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 400,000 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av fru *Västberg m. fl.* väckt motion (II: 75), vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta att till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 1,000,000 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II: 75, i den mån motionen skilde sig från nämnda förslag, till Folkskolor m. m.: Bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning för budgetåret 1941/42 anvisa ett reservationsanslag av 400,000 kronor.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Fröken **Nygren**: Herr talman! För bestridande av vissa kostnader för anordnande av skolbarnsbespisning har fr. o. m. budgetåret 1938/1939 ett reservationsanslag upptagits under åttonde huvudtiteln. Första året anslogs ett belopp av 300,000 kronor för ändamålet. Under budgetåret 1939/1940 var anslaget 500,000 kronor och innevarande år 400,000 kronor. För budgetåret 1941/1942 har departementschefen åter begärt 400,000 kronor. Han har dock därvid framhållit, att det finns reservationer från föregående år på cirka 150,000 kronor. Det skulle alltså innebära, att man har 550,000 kronor att använda för detta ändamål.

Åtskilliga av kammarens ledamöter ha i en motion föreslagit, att anslaget skulle höjas till en miljon kronor, detta med tanke på att redan för inne-

Folkskolor m. m.: bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)
varande år ansökningar om bidrag till bespisning inlämnats på över en miljon kronor. Skolöverstyrelsen framhåller kraftigt betydelsen av skolbarnsbespisningen och tillstyrker de av departementschefen äskade anslagen. Även statskontoret bekräftar, att anslaget mycket väl behöves och att en justering är ändamålsenlig. Medicinalstyrelsen säger klart och tydligt, att nu utgående anslag är otillräckligt. Styrelsen hade under övervägande, vilka åtgärder som borde vidtagas för att icke en fortgående sänkning av levnadsstandarden skulle gå ut över barnens hälsa. Vilka åtgärder här än kunde komma att föreslås, syntes det vara viktigt — säger medicinalstyrelsen — att icke redan förefintliga möjligheter att neutralisera uppenbara brister i uppfostring hos vissa barn eller i vissa trakter minskades vid den tidpunkt, då de utan tvivel komma att bli än mer behöfliga än förut. Kan man verkligen tro, att man kan undgå den faran, om anslaget icke höjes. Mig förefaller det dock i högsta grad otroligt. Det är lätt att inse, att behovet av bespisning kommer att ökas ytterligare, allteftersom de svåra tider vi nu genomleva fortsätta. Därtill komma de stegrade priserna, som göra att anslagets köpkraft i hög grad minskas. Den optimism man alltså skulle vara frestad känna inför utsikten att vi åtminstone ha 550,000 kronor att tillgå bleknar betydligt, när man tänker på att detta i realiteten icke innebär, att man kan få stort mera än med föregående årets anslag på 400,000 kronor. Dessutom veta vi, att nödvändiga besparingsåtgärder redan i viss mån gå ut över våra barn i form av försämrade skolförhållanden. Men det är ju uppoffringar, som man i jämförelse med mycket annat kan ta med jämnmood, och här kan man ju också trösta sig med att eventuella skador kunna repareras, när bättre tider komma. Men de skador, som åsamkas barnen genom bristande föda, kunna tyvärr bli av den art, att ingen reparation senare är möjlig att åstadkomma. Vissa provinsialläkares rapporter peka på det ofrånkomliga sambandet mellan kosthåll och hälsa. Härom dagen läste jag i en medicinsk tidskrift en läkares uttalande rörande förekomsten av tuberkulos, vilket tydligt påvisade att förekomsten i stor utsträckning står i samband med undernäring och låg levnadsstandard överhuvud taget. De rapporter, som provinsialläkarna ha avgivit, när det har varit fråga om den redan nu förekommande bespisningen, skall jag i korthet nämna ett par saker om. Ifrån Blekinge län t. ex. har man framhållit, att behovet av skolbarnsbespisning måste betecknas som trängande särskilt beträffande vissa skärgårdsskolor, och förste provinsialläkaren säger i sin sammanfattande rapport, att dispensärsköterskan funnit en mängd barn i högsta grad undernärd, och framhåller betydelsen av att åt bespisningen kommer att ges betydligt större omfattning än hittills.

Jag vill också nämna vad provinsialläkaren i mitt eget län har sagt. Han talar om att bespisning är anordnad i såväl länets städer som åtskilliga landskommuner sedan flera år tillbaka, dock endast i ett skoldistrikt med bidrag av statsmedel. Han säger, att bespisning bör förekomma i större omfattning än nu, särskilt i trakter, där barnen ha lång skolväg, och i skogstrakter, där födan i hemmen ej torde vara den lämpligaste. Dessa skoldistrikt, från vilka rapport avgivits, ha nu icke statsbidrag. Ett distrikt sökte för innevarande år, men fick avslag, och dock var behovet där mycket trängande. En lärarinna i Skåne har företagit en undersökning rörande behovet av skolbarnsbespisning i landet. Hennes undersökning gällde närmast att få fram skolmåltidernas sammansättning och att få ett uttryck för hur måltiderna skulle vara anordnade, men hon gjorde även en del andra frågor och fick därigenom fram uttalanden om bespisning i allmänhet och det förefintliga behovet, och det är genomgående ett svar: det behövs större anslag för att kunna utvidga den bespisning, som man funnit mycket god. Men det är beklämmande att höra, att det

Folkskolor m. m.: bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)
finns skoldistrikt som svara: vi ha haft en skolbarnsbespisning, men vi ha tyvärr måste lägga ned den på grund av bristande medel. Ett distrikt i norra delen av Gävleborgs län har svarat på det sättet och tillägger: det är synd om våra undernärda barn!

Detta anslag kan ju inte komma till användning för andra skoldistrikt än sådana som äro belägna på landsbygden och där det är fråga om långa skolvägar och stor fattigdom. De långa skolvägarna ha blivit alltmer vanliga på senare år, sedan vi fått en rationalisering till stånd, och när barnen redan på småskolestadiet kunna få ge sig iväg redan kl. 7 på morgonen för att inte komma hem förrän vid 3-tiden på eftermiddagen, och när barn på folkskolestadiet få ge sig iväg kl. 7 och inte komma hem förrän kl. 5 på eftermiddagen — det är dock tio timmar — säger det sig självt, att de behöva ett mål lagad mat, något varmt, och inte bara torra smörgåsar.

Det är en del som undra, om det verkligen är ett behov och om denna bespisning gör nytta. Det har styrkts av läkare i de distrikt, där vi ha intresserade skolläkare. Jag vill tala om resultatet av en sådan undersökning. I ett skoldistrikt i Södermanland har man statistik på åtskilliga år innan bespisningen infördes, och man kom då inte upp till högre närvaroprocent för barnen än 20, alltså 80 procent av barnen voro frånvarande någon dag eller flera dagar under skolåret på grund av sjukdom. Sedan man satt igång med skolbarnsbespisning i en del fall bara med varm mjölk, och så givit barnen skyddsläkemedel, framför allt fiskleverolja, kom man upp till 50 à 51 procent. Undersökningarna ha gjorts de tre sista åren i följd, och det har förhållit sig på det sättet. Det visar tydligt, att det gör verkligt god nytta, om man får denna bespisning.

För att belysa det stegrade behovet vill jag bara ta ett par exempel från min egen stad, där vi haft skolbarnsbespisning mycket länge. Jag kan inte säga när den började, men så länge jag haft någon kännedom om skolförhållandena där ha vi haft sådan. Vi ha i allmänhet haft bespisning i mindre omfattning på höstterminen för att öka ut den under vintermånaderna, förra delen av vårterminen, som är den svåraste tiden dels med tanke på kylan och dels med tanke på att Gävle, som är en sjöstad, har större arbetslöshet under den tid, då hamnen ligger frusen. När vi i styrelsen skulle göra upp statförelslag för 1940, ingo vi utifrån det anslag, som funnits för skolbarnsbespisning under 1939, och räknade med den höjning, som man trodde skulle behövas, efter vad man kunde förutse i oktober 1939. Det begärdes och beviljades 16,000 kronor. När vi skulle börja skolan i höstas befanns det, att så gott som hela anslaget var förbrukat. Vi fingo gå in till fullmäktige och begära ökat bidrag och fingo dels ett tilläggsanslag på 5,800 kronor och dels tillstånd att använda det reserverade skolresebidrag, som icke kommit till användning, på 3,800 kronor. Det visar, att man redan för innevarande år måste höja anslaget med 50 procent. Behovet har ökat ytterligare, och det har kommit ansökningar från familjer, som aldrig drömt om att de skulle behöva vända sig till skolan med begäran om hjälp.

Det sagda torde mer än väl räcka för att belysa behovet. Man kan ju invända, att ingen har förnekat att behovet förefinns, och utskottet har också mycket välvilligt yttrat sig i den här frågan. Man har talat om att behovet är mycket stort och säger också, att det av departementschefen äskade anslaget kanske kan anses vara i knappaste laget, men man visar på de 150,000 kronor, som finnas i reservation, och talar dessutom om att man förväntar att Kungl. Maj:t följer frågan med intresse och, om behovet synes stegrat, kommer fram till riksdagen med begäran om ökat anslag. Det låter ju mycket gott, och man skulle kunna vara nöjd med det. Men eftersom välviljan är så

Folkskolor m. m.: bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)
stor och det torde vara klarlagt att behov finns, vore det lyckligare om man redan nu kunde gå med på en höjning av anslaget. Det skulle ställa sig mycket lättare för alla de distrikt, som planera skolbarnsbespisning, om man visste att utsikterna vore bättre än vad de nu äro. Går det inte an att komma ut med den begärda halva miljon, som det är fråga om, så vore det synnerligen önskvärt att spara in pengarna på andra håll, så att det ginge ut över oss vuxna, som dock bättre förstå varför vi måste försaka. Och vad kan det vara för glädje med att vi uppbjuda det yttersta av våra krafter för att bli i stånd att försvara vår frihet och vårt oberoende, om vi inte samtidigt ha råd att låta våra barn få den föda de behöva för att behålla sin hälsa. Det är för deras skull vi i första hand känna ansvar för att rädda landet. Må vi också rädda deras hälsa, så att de ha förmåga att taga landet i besittning! Vi äro nu som bäst i färd med att samla in till andra försvarslänet, och vi våga påstå, att det går över förväntan att få ihop miljonerna även denna gång. Om vi vore i tillfälle att fråga de hundratusentals tecknarna, om de inte anse att en halv av de många miljonerna kunde få anslås till barnbespisning som en försvarsåtgärd så god som någon, skulle jag tro, att de allra flesta skulle svara ett obetingat ja.

Jag vill med dessa ord, herr talman, yrka bifall till motionen.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Som den föregående ärade talar-
nen mycket riktigt påpekade har utskottet ställt sig förstående och välvilligt till den tanke, som ligger bakom motionen. Vi ha markerat det ytterligare genom att säga, att vi inte vilja vara med om den ytterligare jämkning i fråga om skärpt behovsprövning, som Kungl. Maj:t har begärt att få. Det betyder ju icke, att vi inte riktigt förstå att, såsom förhållandena nu gestalta sig, det måhända kan vara nödvändigt att vara något mera rigorös vid utdelningen av detta anslag än vad man förut varit och pröva behovet måhända något strängare än vad man hittills har ansett sig behöva göra. Jag är ledsen över att vi, på grund av de regler vi måste följa i statsutskottet, nu mer än någonsin, att försöka hålla igen, inte kunnat tillmötesgå motionärerna så långt, att vi redan nu ha kunnat åtaga oss att föreslå en höjning av detta statsbidrag. Det är ju så, att man under nuvarande förhållanden får nedskära anspråken på alla möjliga områden långt utöver vad man egentligen vill vara med om, ty förhållandena äro sådana att man är nödsakad till det. Jag påvisar, att vi ge en adress till Kungl. Maj:t att med stöd av de erfarenheter, som kunna insamlas under det år som nu kommer, se efter om det överhuvud taget är möjligt för riksdagen i fortsättningen att höja detta anslag, så att man kan undvika åtminstone en del av de olägenheter, som den föregående talar-
nen talade om.

Så hörde jag i slutet en sats, som jag så väl känner igen från så många andra debatter både i och utanför riksdagen, nämligen att dessa pengar kan man ju ta genom att spara in dem på något annat håll. Det är en anvisning, som man alltid får, men det är bara det första ledet i rekommendationen. Det andra, som skulle visa oss var vi skola ta de olika belopp, som man skall spara in, finns det aldrig någon som hjälper oss med. Jag skulle vara tacksam, om vi finge hjälp även i detta andra led och man alltså talade om, var man skall göra ytterligare besparingar, så att man på andra områden kan verkställa höjningar. Om någon en enda gång skulle kunna hjälpa oss med det, skulle jag bli så innerligt glad, att det kan ingen tänka sig.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag har inte för avsikt att lägga mig i den här debatten, trots att jag har för avsikt att rösta för motionen.

Folkskolor m. m.: bidrag till anordnande av skolbarnsbespisning. (Forts.)
Men när herr Jonsson i Eskilstuna efterlyste någon möjlighet till besparing på någon punkt, så passar jag på tillfället att påpeka, att vi kunna spara 60,000 kronor vid punkt 191. Jag återkommer då, herr talman.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Det egendomliga förhållandet är, att Kungl. Maj:t under hand har bett att kamrarna skulle återremittera denna punkt i utlåtandet. Man har nämligen kommit underfund med att 60,000 kronor inte räcka till, utan man kommer att vilja ha mycket mera. Så det var en mycket dålig anvisning herr Olovson lämnade.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag vet allt detta, som herr Jonsson nu meddelade kammaren och det var en orsak till att jag fäste uppmärksamheten vid möjligheten att spara på den punkten.

Härmed var överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till motionen II: 75; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkten 145.

Lades till handlingarna.

Punkterna 146—151.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 152, angående nomadskolor: om- och nybyggnadsarbeten.

Efter föredragning av punkten yttrade

Herr **Jacobson**: Herr talman! Vid lappriksdagen yttrade ett närvarande statsråd, att vi skulle inte längre tala om svenskar och lappar, ty vi voro svenskar allesammans. Men när jag ser, hur statsmakterna ämna lösa nomadskolefrågan, är det inte utan att jag får den uppfattningen, att man gör en uppdelning mellan svenskar och lappar. De nuvarande förhållandena beträffande nomadskolorna äro under all kritik och när jag ser att herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet är närvarande, vill jag passa på och säga, att det går inte längre att fortsätta såsom hittills, utan här måste verkligen statsmakterna gripa in och avhjälpa de uppenbara, stora missförhållanden som äro rådande. Nomadskolorna, både inom Norrbotten och Västerbotten, äro urusla. Inom Västerbotten exempelvis är nomadskolan för närvarande inrymd i en mycket bristfällig bondgård, och det går sannerligen inte an att utsätta barnen för, jag måste nästan säga vanvård. Nomadskoleinspektören har för mycket kort tid sedan också påpekat detta.

Jag har tagit mig friheten att i motion nr 88 påpeka en provisorisk lösning av frågan, men det är naturligtvis lönlöst att gentemot ett enhälligt statsutskott vidhålla förslaget. Jag åtnöjer mig med att lägga departementschefen varmt på hjärtat att i den mån det är möjligt forcera byggnadsarbetet.

Herr talman! Jag har icke något yrkande.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 153.

Lades till handlingarna.

Nomadskolor: om- och nybyggnadsarbeten.

Punkten 154.

Utskottets hemställan bifölls.

*Folkhög-
skolor:
understöd.*

Punkten 155, angående folkhögskolor: understöd.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Fröken **Andersson:** Herr talman! När under åren 1937 och 1938 lönerna för lärarna vid flertalet av våra läroanstalter reglerades, kom en mycket betydelsefull grupp att lämnas helt utanför löneregleringen. Jag tänker då på våra folkhögskollärare. Visserligen uppdrogs det åt skolöverstyrelsen år 1938 att företaga en utredning beträffande dessa lärares löneställning. Denna utredning förelåg redan på hösten 1938, men icke förty kom intet förslag till riksdagen 1939.

Jag skall icke här trötta med en massa siffror för att klargöra denna lärargrups löneställning, utan skall bara helt kort konstatera, att ställningen är sådan, att den på ett mycket ofördelaktigt sätt skiljer sig från andra lärargrupper med motsvarande kompetens. Det är icke heller fråga om — ehuru det väl kanske kunde ha varit motiverat i och för sig — att lägga fram förslag om en allmän lönereglering för nämnda lärarkår. Det är dock en grupp inom densamma, som har en exceptionellt dålig ställning nämligen de extra ordinarie ämneslärarna. Om dem säger skolöverstyrelsen i den utredning, vilken jag nyss talade om, att deras ekonomiska ställning är mycket svag och att de icke fast anställda ämneslärares ställning i själva verket utgör ett problem av stor räckvidd för folkhögskolorna, alldenstund rekryteringen av fast anställda ämneslärare så gott som undantagslöst sker från denna kår. Här kommer alltså det i och för sig mycket viktiga rekryteringsproblemet i förgrunden. Vi veta ju alla i denna kammare, att kvalifikationerna hos lärarna vid olika anstalter äro av utomordentligt stor betydelse, men jag tror icke, att jag gör min sak märkvärdig eller överdriver, om jag säger, att den är alldeles särskilt viktig, när det gäller folkhögskollärarna. Jag vet mer än väl att många av kammarens ledamöter i likhet med mig haft glädjen och förnömen att tillbringa en längre eller kortare tid vid en eller annan av våra folkhögskolor. Alla veta vi, vad lärarna betyda. Vi veta, att det liv, den anda och den stil, som råder vid en folkhögskola, i väsentlig mån — för att icke säga helt och hållet — beror på de lärare, som där leva och verka. Nu ha vi visserligen i eftermiddag i ett annat sammanhang hört, att det finns en viss tillgång på lärare, och denna invändning har också framförts gentemot dem, som betona vikten av ändring på detta område. Jag vill emellertid säga, att hur bestickande ett sådant argument i första ögonblicket kan låta, är det icke desto mindre fullkomligt grundfalskt. Folkhögskolorna äro nämligen ingalunda betjänta med att så att säga löst folk — jag hoppas jag icke blir missförstådd — strömmar dit därför att vederbörande icke får någon annan beställning och sedan, så fort ett tillfälle ges, söker sig från folkhögskolan igen. Det är, menar jag, av utomordentlig betydelse, att man får en fast lärarstam, som kan bära upp de mycket viktiga uppgifter, som dessa lärare ha sig ålagda.

Nu har det till leda upprepats, att man behöver spara och jag förstår, att det också är sparsamhetssynpunkten, som ligger bakom det förhållandet, att icke utskottet ansett sig kunna gå med på det förslag, som här föreligger. Å andra sidan skulle jag vilja säga, att denna fråga är kanske nu viktigare än någonsin, ty det är alldeles uppenbart, att efterhand som tiderna försämras dessa lärare, som redan nu ha en dålig ekonomisk ställning, ytterligare pressas att söka sig ifrån folkhögskolan. Det är en sida av saken. En annan är den, att — för att återigen referera till tiderna — det nu mer än någonsin, när

Folkhögskolor: understöd. (Forts.)

man talar om stärkande av den inre fronten och allt vad det heter är viktigt, att de unga, som i större och större skaror strömma till våra folkhögskolor, verkligen få den ledning, som är av behovet påkallad.

Nu skall jag icke i onödan kritisera utskottet, som ju intagit en mycket positiv ställning till frågan. Jag hade dock kanske personligen blivit gladare åt ett bifall till motionen än åt alla de vackra ord, som utskottet ägnat den — för att nu inte tala om det väsentliga, vad folkhögskolan blivit mest be-
tjänt av.

Jag skall icke närmare gå in på saken utan bara citera vad utskottet yttrar. Utskottet betonar, att en snar lösning måste komma till stånd, och fortsätter: »Utskottet håller för sannolikt, att trots det rådande statsfinansiella läget och den skärpning av detsamma, varmed man troligen måste räkna, en skälig löne reglering bör kunna åvägbringas för folkhögskolornas del i samband med vidtagande av besparingar beträffande andra ändamål.» Här kommer utskottet med precis samma motivering — eller brist på motivering — som utskottets talesman nyss påtalade, då han framhöll, att man kommer med förslag om att det skall sparas och att medel skola tagas från annat håll, men underlåter att ge anvisning om var medlen skola tagas. Så sker icke heller här. Utskottet fortsätter emellertid: »Utskottet utgår ifrån att Kungl. Maj:t till närmare omprövning upptager denna fråga.» Med hänsyn till denna mycket positiva motivering skall jag icke nu yrka bifall till motionen utan nöjer mig med att rikta en vädjan till herr statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet, att statsrådet snarast möjligt ville taga under omprövning denna, jag tror jag utan överdrift kan säga mycket viktiga fråga, en fråga, vars lösning man gång på gång utlovat. Det som här föreslås är dock bara en liten del av hela det stora problemkomplexet.

I detta anförande instämde herr *Lindén*, fru *Nordgren*, herr *Müler*, fru *Alvé*n, herr *Hallberg*, fröken *Hesselgren*, fru *Gustafson* och fru *Johansson*.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag känner mig i dag i en alldeles utomordentligt säregen situation. Jag har ju förut högtidligen i åtskilliga tidningar, som stå en del av de här närvarande ganska nära, blivit utnämnd till sparsamhetens fiende nr 1 här i landet. Nu har jag fått lov att på punkt efter punkt hävda den mest rigorösa sparsamhet, något som i många fall gjort mig särdeles ont. Kanske gäller detta främst denna punkt, ty jag är fullständigt ense med fröken Ebon Andersson om att det är utomordentligt nödvändigt, att man gör någonting ögonblickligen på detta område.

Fröken Andersson menade, att det var en motsättning mellan vad utskottet yttrat, då man hänvisat Kungl. Maj:t att försöka åstadkomma en reglering genom att verkställa besparingar på andra områden, och det yttrande jag nyss fällde med anledning av rekommendationen att spara in 500,000 kronor på något annat område. Motsättningen är emellertid icke så uppenbar, som den vid första påseendet kan tyckas. Ty Kungl. Maj:t har en helt annan möjlighet än statsutskottet att avväga olika slag av anslagsposter, innan man lägger fram förslag. Andra kammaren står inför en enda punkt, såsom t. ex. den nyssnämnda, och man kan då icke i en hastig vändning säga: gå med på detta anslag, så spara vi in beloppet på en annan punkt. Det är skillnad i hela tekniken och tillvägagångssättet, och det är detta som gör, att vi kunna skriva på det sätt vi gjort. Kungl. Maj:t har sålunda möjlighet att vid avvägande av olika anslagsposter icke bara inom vederbörande departement utan mellan departementen söka åstadkomma en reglering, som kan anses nödvändig.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 156.

Utskottets hemställan bifölls.

*Läroanstalter
för blinda:
avlöningar.*

Punkten 157, angående läroanstalter för blinda: avlöningar.

Punkten föredrogs; och anförde därvid

Herr Nilsson i Göteborg: Herr talman! I denna punkt ha herr Fast och jag i en motion framställt förslag om förbättrade löne- och anställningsvillkor för personalen vid blindskolor, vårdanstalten i Lund för blinda med komplicerat lyte och dömstumskolorna. Statsutskottet har anslutit sig till de synpunkter vi anført, och jag betygar motionärernas stora tacksamhet till utskottet för detta välvilliga tillmötesgående. Jag vill sålunda endast i detta sammanhang uttala den förväntan, att statsrådet och chefen för ecklesiastikdepartementet måtte i sina direktiv till skolöverstyrelsen uttala, att den ifrågavarande personalens avtals- och löneförhållanden regleras i överensstämmelse med vad utskottet uttalar, och jag vill tillägga, att enligt min mening torde, om inga formella hinder möta, kollektivavtalsformen vara den mest ändamålsenliga att använda i detta fall.

Vidare yttrades ej. Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 158—179.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Kommunala
och enskilda
anstalter för
yrkesunder-
visning:
understöd åt
kommunala
anstalter
för yrkes-
undervisning.*

Punkten 180, angående kommunala och enskilda anstalter för yrkesundervisning: understöd åt kommunala anstalter för yrkesundervisning.

Efter föredragning av punkten yttrade

Fröken Andersson: Herr talman! Jag ber om överseende för att jag återkommer så snart. Det är så, att jag tillsammans med åtta andra ledamöter av denna kammare i en motion föreslagit, att statsbidrag till yrkesundervisning i husligt arbete skall utgå efter samma grunder som när det gäller hantverk, industri och handel. Denna fråga har ju som bekant tidigare behandlats i kammaren, och jag kan därför fatta mig mycket kort.

År 1939 framhöll dåvarande chefen för ecklesiastikdepartementet, att starka principiella och praktiska skäl talade för att det husliga arbetet i statsbidragshänseende ställdes i paritet med andra ämnesgrenar. I utlåtandet över motionen samma år betonade också utskottet vikten av att åtgärder vidtoges för att på olika sätt höja det husliga arbetets värde. Jag skall icke uppehålla mig vid det faktum, som så ofta framförts, att de hemarbetande kvinnornas uppgifter i dessa tider, då sparsamhet på alla områden är nödvändig, kanske äro av större betydelse än någonsin förr. Men man kan ändå icke, när man tänker på dessa problem, låta bli att få den föreställningen, att alla deklamationer om det husliga arbetets stora värde o. s. v. huvudsakligen visat sig vara vackra ord och tomma talesätt, när det gäller att handla i stället för att prata. Det kan ju icke försvaras, så vitt jag förstår, att yrkesutbildningen på det husliga området skall ställas i särklass och taxeras så väsentligt mycket lägre än yrkesundervisningen inom handel, hantverk och industri.

Utskottet har också beträffande denna motion intagit en ytterst välvillig inställning och yttrar: »Utskottet förväntar, att ifrågavarande spørsmål blir föremål för den från olika håll nödvändig befunna utredningen.» Jag kan, herr talman, endast uttala min förhoppning, att denna förväntan icke blir förgäves, utan att också denna fråga snarast möjligt bringas till en positiv lösning.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 181.

Lades till handlingarna.

Punkterna 182 och 183.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 184.

Lades till handlingarna.

Punkterna 185—190.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 191, angående åtgärder för kulturell folkberedskap m. m.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 190 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att till Åtgärder för kulturell folkberedskap m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 60,000 kronor.

*Åtgärder för
kulturell folk-
beredskap
m. m.*

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte till Åtgärder för kulturell folkberedskap m. m. för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 60,000 kronor.

Sedan punkten föredragits, anförde:

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Nu kommer jag till det meddelande, som herr Olovson i Västerås och herr Jonsson i Eskilstuna togo primören av för en stund sedan, nämligen att det är möjligt, att det kan uppkomma fråga om medelsanvisning för detta ändamål på tilläggstat för innevarande budgetår. Då detta kan påverka anslagsberäkningen för nästa budgetår, vore det önskvärt, om denna punkt kunde återremitteras till utskottet för behandling i samband med den proposition, som eventuellt kommer att framläggas. I vad mån de krav, som framställas i propositionen, sedan kunna befinnas vara riktiga eller icke, blir en sak, som utskottet då får bedöma.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Då första kammaren biträtt ett förslag om att återremittera punkten till statsutskottets prövning med anledning av innehållet i det meddelande, som statsrådet lämnade där då, och som väl var detsamma som han lämnat här nu, anser jag korrektheten bjuda, att andra kammaren gör precis på samma sätt. Det binder icke kammaren på något sätt eller ger någon anvisning om hur detta ärende i fortsättningen skall behandlas, såsom statsrådet mycket riktigt framhöll. Jag yrkar sålunda på återremittering av punkten.

Herr **Olovson** i Västerås: Herr talman! Jag har redan vid en annan punkt anmärkt, att jag skulle begära ordet vid den nu föredragna punkten. När läget är det, att första kammaren har återremitterat ärendet till statsutskottet, skall jag givetvis icke för min del motsätta mig en återremiss. Men när motiveringen för återremiss i första kammaren var och från förslagsställarens sida här väl också får anses vara, att man önskar en förhöjning av det anslag, som Kungl. Maj:t begärt och utskottet tillstyrkt, finner jag det vara nödvändigt att anmäla avvikande mening. Enligt min uppfattning kan det finnas skäl för en återremiss, men icke för att pröva, huruvida anslaget bör

Åtgärder för kulturell folkberedskap m. m. (Forts.)
höjas, utan för att pröva, huruvida icke anslaget bör sänkas, eventuellt helt strykas.

Jag skall icke försöka göra gällande, att statens informationsstyrelsens sektion för kulturell folkberedskap överhuvud taget är obehövlig. Jag tror, att den är det — men det är en annan sak. Men verksamheten med föreläsningar ute i landet är fullständigt meningslös. Egentligen skulle man pröva den sidan av saken tillsammans med föreläsningsverksamheten överhuvud taget, som riksdagen säkerligen under den allra närmaste tiden kommer att finna anledning att pröva mycket ingående. Det är en utomordentligt litet givande och dyr undervisning. Jag har själv konstaterat, att det hållits fullkomligt meningslösa föreläsningar, som kostat 11 kronor per åhörare — ja, de finnas kanske som kostat mer. Nu har ju denna kulturella folkberedskap, i vad avses upptryckande föreläsningar bland svenska folket, kommit att tränga sig in bland föreläsningarna i allmänhet, och det har blivit en ny institution, som anordnar föreläsningar, vilka ett mycket ringa antal människor gå och lyssna på. Det sitter tre, fyra, fem, sex, sju stycken själar nere i änden av lokalen och flina. Och när det kommer välmående damer och lärda doktorer från Stockholm ut till rejält folk på landsorten och skall ge dem mod att stå emot påfrestningarna, då skrattar folket. Det är det där, menar jag, som utskottet skall taga under övervägande, när man prövar, huruvida anslaget skall höjas eller sänkas.

Jag har, herr talman, intet yrkande.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Jag har, herr talman, ingen annan önskan än att utskottet skall pröva detta mycket noga. Vad herr Olovsons framställning beträffar tror jag mig nog våga säga, att den är en karikatyr. Som varje karikatyr kan den visserligen ha ett eller annat drag, som överensstämmer med verkligheten, men i det stora hela ger karikatyren ett missvisande intryck. Det får man i alla fall se, när denna sak kommer att undersökas litet närmare.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: När detta ärende behandlades inom andra avdelningen av statsutskottet, var det för oss icke möjligt att få något riktigt grepp på saken. Vi kunde nämligen icke få det material vi behövde för att bedöma, i vad mån verksamheten i sitt hittillsvarande förlopp hade varit effektiv eller uppnått det syfte, som den bort nå. Nu hör jag ju, att herr Olovson har åtminstone en del av det material, som vi då skulle önskat att vi hade haft, och jag hoppas, att han är i tillfälle ställa det till vårt förfogande i form av exakta uppgifter. Om han har rätt, förefaller det, som om denna verksamhet skulle vara nästan av samma meningslösa och ointressanta slag som en stor del av den föreläsningsverksamhet, som vi nu understödja, ty den är ungefär likadan som den herr Olovson här beskrivit. Jag vore ytterst tacksam, om vi kunde få det material, som herr Olovson besitter, och anvisning om var vi kunna få ytterligare material till den fortsatta behandling av ärendet, som skall äga rum inom statsutskottet.

Efter härmed slutad överläggning beslöt kammaren återförvisa denna punkt till utskottet för förnyad behandling.

Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar. **Punkten 192**, angående understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar. Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t under punkten 191 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att till Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, för

Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar. (Forts.)

budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 161,000 kronor, att i huvudsaklig överensstämmelse med de för budgetåret 1940/41 gällande grunderna och villkoren utgå i enlighet med de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t skulle äga meddela.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft en inom andra kammaren av herr *Kilbom m. fl.* väckt motion (II:191), vari hemställts, att riksdagen som understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, för budgetåret 1941/42 måtte anvisa ett anslag av 200,000 kronor att i huvudsaklig överensstämmelse med de för budgetåret 1940/41 gällande grunderna och villkoren utgå i enlighet med de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t skulle äga meddela.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionen II:191, såvitt motionen skilde sig från nämnda förslag, till Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar, för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 161,000 kronor, att i huvudsaklig överensstämmelse med de för budgetåret 1940/41 gällande grunderna och villkoren utgå i enlighet med de närmare bestämmelser, Kungl. Maj:t skulle äga meddela.

Punkten föredrogs; och anförde därvid:

Herr **Kilbom**: Herr talman! Jag har råkat ut för samma malör som statsrådet nyss: herr Olovson i Västerås har ju tagit bouqueten av den här saken. Emellertid vill jag säga till herr Olovson, att den karakteristik som statsrådet gav av hans anförande, nämligen att det var en karikatyr, är till hundra procent riktig beträffande stora delar av vårt land i vad gäller den allmänna föreläsningsverksamheten. Här har man emellertid, som damerna och herrarna se, under innevarande budgetår lämnat ett anslag av 161,000 plus 50,000 kronor. De 50,000 kronorna ha anslagits speciellt för krisföreläsningar. Och jag måste säga, att både tidpunkten för detta anslags givande och uppläggningsen av dessa krisföreläsningar bidraga icke till det resultat, som under andra omständigheter skulle blivit möjligt. Jag måste säga, att denna del av föreläsningsverksamheten har handhafsats på ett mindre lyckat sätt. Det har nämligen varit så, att när man kommit och sagt, att detta är en krisföreläsning, så har det varit en signal till folk att icke gå dit. Man har fått så mycket krisredogörelser i radio, att man ansett det vara tillräckligt. Hade man däremot lämnat större valfrihet beträffande föreläsningarna, såsom nu säges skola bli möjligt, skulle pengarna kunnat utnyttjas på ett helt annat sätt. Jag måste för den skull säga, att jag tror, att utskottet misstar sig, då det i sin motivering förklarar, att föreläsningar i aktuella krisfrågor »torde omfattas med stort och levande intresse av vårt folk».

Så långt var herr Olovsons framställning icke en karikatyr. Men nu börjar karikatyren. Föreläsningsverksamheten har på många platser i landet utfört mycket, mycket stor nytta. Jag har följt den aktivt sedan år 1912, då jag var i tillfälle att på ett stort folkbildningsmöte, folkbildningskongressen i Göteborg och dess högskola, deltaga i den strid, som den gången stod mellan olika riktlinjer inom föreläsningsverksamheten. Och jag skall öppet bekänna, att jag under många år på grund av mitt arbete inom arbetarnas speciella bildningsorgan — tidigare mera aktivt än under de sista åren — varit synnerligen kritiskt inställd till densamma. Men jag har under de allra senaste åren på grund av ett speciellt ämne varit i tillfälle rosa ut till en del föreläsningföreningar

Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar. (Forts.)

i Uppland, i Södermanlands, Jönköpings och Blekinge län, och jag måste på grundvalen av egen erfarenhet konstatera, att allmänt omvittnas, huru värdefull föreläsningsverksamheten varit. Jag har tagit avsiktliga stickprov, talat med åhörarna efter mina egna föreläsningar och frågat, om de verkligen hade någon glädje av dessa saker. Det kostar ju ändå stat och kommun liksom sparbanker och enskilda personer åtskilligt med pengar detta. Man har på många håll svarat mig: Detta är för oss icke bara en kärkommen förströelse, som ger resultat, utan det ger oss uppslag till studiet av böcker. — Och många ha förklarat, att de fått sitt intresse för studiecirkelverksamhet väckt genom denna föreläsningsverksamhet. Jag vill dock passa på tillfället understryka, att det vore glädjande, om all folkbildningsverksamhet drevs så aktivt och dess sammankomster vore så talrikt besökta som exempelvis fallet varit i Jönköpings län under flera år.

Med detta såsom bakgrund, herr talman, måste jag sålunda konstatera, att man icke gör rätt, om man så där generellt bryter staven över föreläsningsverksamheten, såsom nu senast herr Olovson i Västerås gjorde, och som tidigare även eljest har skett under motivering, att vi ha dock radioföreläsningarna, som mycket väl fylla den uppgift, som denna muntliga föreläsningsverksamhet tidigare haft att fylla. Jag har frågat mig för även om detta, och folk har i allmänhet sagt, att det muntliga meddelandet har för oss så oändligt mycket större värde än vad radioföreläsningarna ha. Vi orka i regel — det är ett tämligen vanligt omdöme — icke sitta och höra på radioföreläsningar mer än på sin höjd en kvart.

Behöver det nu här, såsom det föreslagits dels från Kungl. Maj:t och dels från utskottet, företagas en ytterligare minskning av föreläsningsanslaget efter den synnerligen kraftiga beskäring, som tidigare har ägt rum? Nu skall emellertid anslaget till dessa krisföreläsningar, som verkligen varit särskilt misslyckade — och jag kan inom parentes säga, att beträffande den s. k. kulturella folkberedskapen har jag, och jag tror många med mig, precis samma erfarenhet — nu skall även 50,000 kronorsanslaget till krisföreläsningar trängas in i anslaget för den allmänna föreläsningsverksamheten. Det skall alltså för den allmänna föreläsningsverksamheten bli ett statligt anslag av 111,000 kronor. Jag undrar ändå, om icke utskottet — och jag hälsar en objektiv undersökning med stor tillfredsställelse — skulle finna det vara att gå en liten smula för hårt fram, om man gör på det sättet. På senare tiden har det ju inletts ett samarbete mellan olika folkbildningsorgan. Jag har haft speciellt intresse att höra efter på de platser jag besökt, huruvida det finns samarbete mellan A.B.F. och folkbildningsförbundets avdelningar. Det är icke samarbete på alla platser, men det förekommer på många. Och det är, såvitt jag kan bedöma, ett samarbete som är i växt och som lämnar mycket goda resultat. Jag tror, att det skulle vara skadligt, om utskottets förslag blir riksdagens beslut i dag, men jag antar, att det icke finns utsikt att vinna gehör för någon annan linje. Det kommer att bli dirigerande för framtiden och kommer måhända att innebära, att man så småningom avskriver hela denna historia.

Jag har emellertid ingen anledning, herr talman, att på denna punkt yrka annat än bifall till min motion. Jag finner det ju tämligen utsiktslöst att begära votering om saken, men jag vill hemställa, både till statsutskottet och framför allt till Kungl. Maj:t, att tänka på, att den besparing man här gör, den förlorar man på andra håll. Och jag vill uttrycka den förhoppningen, att detta i varje fall icke måtte bli en besparing för framtiden, utan att man, så

Understöd åt anstalter och föreningar, som anordna populärvetenskapliga föreläsningar. (Forts.)

fort situationen det medger, måtte återgå till det anslag, som förut lämnats för detta ändamål.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Det är möjligt, att vi komma till den tidpunkt då man kan börja arbeta på att så småningom återigen höja detta anslag, d. v. s. att vi komma dithän, att folk återigen börjar längta efter dessa föreläsningar. Om det blir så, att man börjar sakna någonting som man förut haft men icke satt värde på, kan det hända, att man kan börja resonera om saken, men hittills har det varit så, att dessa föreläsningar i allmänhet, med vissa undantag, omfattats med mycket litet intresse av det svenska folket, och att, såsom herr Olovsson i Västerås yttrade i ett anförande beträffande den kulturella folkberedskapen, varje åhörare kostat staten flera, flera kronor. Är det nu så, att man börjar vakna igen, så är det bara bra. Jag skall nog, om tillfälle beredes mig och om det visar sig, att herr Kilboms iakttagelser äro riktiga, icke dra mig för att vara med och arbeta i en helt annan riktning beträffande detta anslag än vi under en följd av år varit nödsakade att göra.

Överläggningen var härmed slutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till motionen II: 191; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkterna 193 och 194.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 195, angående bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande.

Uti innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:ts under punkten 194 av åttonde huvudtiteln föreslagit riksdagen att såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 229,800 kronor.

I samband härmed hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta, den ena inom första kammaren av herr *J. Bergman m. fl.* (I: 137) och den andra inom andra kammaren av herr *Hallén m. fl.* (II: 184), vari hemställdts, att riksdagen måtte bestämma anslaget för budgetåret 1941/42 till undervisnings- och upplysningsverksamhet för nykterhetens främjande till samma belopp som det för innevarande budgetår beviljade, nämligen 239,800 kronor.

Utskottet hemställde, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å motionerna I: 137 och II: 184, i den mån de skilde sig från nämnda förslag, såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 229,800 kronor.

Vid punkten hade fogats reservation av herrar *Oscar Olsson, Bergman, Berntson, Danielsson, Andersson* i Södergård, fru *Alvén* och herr *Åkerström*, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att riksdagen måtte, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag och med bifall till motionerna I: 137 och II: 184, såsom Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande för budgetåret 1941/42 anvisa ett anslag av 239,800 kronor.

Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande.

Bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande. (Forts.)

Efter föredragning av punkten anförde:

Herr **Danielsson**: Herr talman! Bara ett par ord. Detta statsbidrag var budgetåret 1939/40 betydligt större än nu, nämligen 378,300 kronor. Det sänktes i fjol till 239,800 kronor och har i år i statsverksproposition sänkts till 229,800 kronor, en sänkning alltså med ytterligare 10,000 kronor.

Uti ett par motioner, dels av herr Bergman m. fl. i första kammaren och dels av herr Hallén m. fl. i andra kammaren, har yrkats, att detta bidrag till undervisnings- och upplysningsverksamhet m. m. för nykterhetens främjande skulle bibehållas vid oförändrat belopp eller 239,800 kronor. Motionärerna vilja sålunda icke vara med om denna ytterligare sänkning, men de vilja icke heller på grund av det ekonomiska läget gå längre och begära höjt anslag. Nykterhetskonsulenten och skolöverstyrelsen ha också tillstyrkt ett anslag till oförändrat belopp. På det hållet betonas också hur betydelsefullt detta anslag är för vårt folks kulturella beredskap och andliga effektivitet för att nu använda i dessa dagar mycket kända ord. Vore man icke så övertygad om vad detta anslag i verkligheten betyder för vidmakthållandet av vårt folks fysiska och psykiska hälsa och andliga spänst, skulle man ju icke heller i tider som dessa våga yrka på en höjning av detsamma. Alla känna emellertid till huru som det i radio och i tidningarna ofta talas om vikten av att vårt folks andliga krafter i närvarande stund hållas vid makt. Om den saken råder ingen meningskiljaktighet. Kanske kommer den kraften att behöva stärkas än mera i en snar framtid. Med hänsyn härtill måste man önska, att detta anslag blir det största möjliga. Motionärerna ha, som sagt, icke påyrkat större höjning än 10,000 kronor, och sju reservanter i statsutskottet ha velat biträda detta förslag.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av herr Oscar Olsson m. fl. avgivna, vid denna punkt fogade reservationen.

I detta anförande instämde herr *Åkerström* och fru *Alvén*.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag har på denna punkt följt statsrådet och skilt mig ifrån praktiskt taget, skulle jag tro, nästan alla miningsfränder i riksdagen i fråga om inställningen till nykterhetsanslaget. Jag har kunnat göra detta därför att den sänkning, som här har föreslagits av departementschefen, är avsedd att gå ut över föreläsningsverksamheten. Man skall sålunda försöka bibehålla understödet till organisationerna och deras egentliga verksamhet i samma omfattning som förut. Med den erfarenhet jag har av allmänhetens ringa intresse för allt vad föreläsningar heter just nu har jag menat, att jag kunde biträda departementschefens förslag om denna lilla sänkning.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Härmed förklarades överläggningen avslutad. Herr talmannen gav propositioner dels på bifall till utskottets i punkten gjorda hemställan dels ock på bifall till den vid punkten fogade reservationen; och blev utskottets hemställan av kammaren bifallen.

Punkterna 196 och 197.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 198, angående statens studielån: nämnden för statens studielån; statens studielån: ersättning till postverket för dess bestyr med statens studielån.

Statens studielån.

Sedan punkten föredragits, yttrade:

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag har på omvägar låtit underätta herr statsrådet, att jag skulle ställa en fråga här. Jag vet icke om han fått kännedom om det, men jag ansåg det vara korrekt att göra det i förväg, så att jag icke skulle komma med någonting som överrumplade herr statsrådet.

Jag är ganska nyfiken — och jag tror att flera på andra avdelningen äro det — på någon liten förklaring från herr statsrådets sida till att på denna enda punkt statsrådet icke följt den princip, som eljest följts ganska strängt — mera strängt när det gäller åttonde huvudtiteln kanske än på andra huvudtitlar — nämligen att man antingen skurit bort arvoden eller reducerat dem. Man har så gott som över hela linjen verkställt en nedskärning och i fråga om de s. k. administrativa nämnderna har man, så vitt jag vet, på alla andra punkter i åttonde huvudtiteln tagit bort årsarvodena. Jag har ansett mig böra biträda vad som sålunda föreslagits, allra helst som jag i alldeles särskild grad är intresserad därav. Men på denna punkt skulle jag vara tacksam för att få veta, om det är några alldeles särskilda omständigheter som göra, att just denna institution skall stå i lä, medan alla andra ha skickats ut i blåsvädret.

Chefen för ecklesiastikdepartementet, herr statsrådet **Bagge**: Herr talman! Jag skall mycket gärna lämna svar på frågan.

Som herr Conrad Jonsson redan antytt har finansministern i sina allmänna direktiv framhållit nödvändigheten av att de s. k. administrativa nämnderna ersättas för sitt arbete, där sådan ersättning skall utgå, efter samma grunder som ersättning för kommittéarbete. Jag har på denna liksom på andra punkter gärna velat ställa mig lojal till finansministerns besparingssträvanden och gjort allt vad jag kunnat i den vägen. Efter samråd med ordförandena i de tre av de nämnder, som arbeta under ecklesiastikdepartementet, fastslogs den nya principen. Om och i vad mån detsamma skett inom andra huvudtitlar vet jag icke, ty jag har naturligtvis icke haft anledning att kontrollera den saken.

Vad beträffar den fråga, som nu närmast riktats till mig, om anledningen till att icke samma princip tillämpats även på studielånenämnden, vill jag svara, att detta beror därpå att med denna nämnds nuvarande sammansättning en tillämpning av villkoren för ersättningen till kommittéledamöter skulle föra med sig vissa oskäligen och olämpligen konsekvenser. Därför gjordes detta undantag. Om sammansättningen blir en annan, får man ta upp saken igen till ny prövning.

Herr **Jonsson** i Eskilstuna: Herr talman! Jag är tacksam för upplysningen. Jag förstår den ju, men det kanske kammarens övriga ledamöter icke göra.

Vidare anfördes ej. Utskottets hemställan bifölls.

Punkterna 199—210.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 211.

Lades till handlingarna.

Punkterna 212—219.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 220 och 221.

Lades till handlingarna.

Punkterna 222 och 223.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 224.

Lades till handlingarna.

Punkten 225.

Utskottets hemställan bifölls.

§ 2.

Föredrogos vart efter annat:

statsutskottets utlåtanden:

nr 45, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet m. m.;

nr 46, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående bestridande från anslaget till diverse pensioner och understöd m. m. av arbetaren K. A. Andersson tillkommande livränta m. m.;

nr 47, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv för statens räkning av bandelen Visborgs slätt—Kneippbyn;

nr 48, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till djupborrning efter salt och olja m. m. vid Höllviken i Skåne;

nr 49, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till fullföljande av universitetsbibliotekets i Uppsala om- och tillbyggnad m. m.;

nr 50, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ytterligare bidrag för budgetåret 1940/41 till nedbringande i vissa fall av avgifterna till ljus- och vedkassan vid allmänna läroverk;

nr 51, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående omläggning av systemet för de värnpliktigas rullföring och redovisning m. m.;

nr 52, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Flygtekniska försöksanstalten: Utrustning m. m.;

nr 53, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående viss ändring i grunderna för lån från industrilånefonden;

nr 54, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till Statens hantverksinstitut: Utrustning; och

nr 55, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 till statens sekundärlånefond för rederinäringen; samt

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 7, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om fortsatt giltighet av förordningen den 18 juni 1937 (nr 481) angående rätt för Konungen att i vissa fall meddela särskilda bestämmelser om stämpelavgift vid köp och byte av fondpapper; och

nr 8, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående fortsatt tillämpning av förordningen den 21 juni 1940 (nr 561) om tilläggsskatt å bensen m. m.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och betänkanden hemställt.

Herr förste vice talmannen övertog nu ledningen av kammarens förhandlingar.

§ 3.

Föredrogs, punktvis, bankoutskottets utlåtande, nr 21, angående verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Verkställd granskning av riksbankens och riksgäldskontorets styrelse och förvaltning.

Punkten 1, angående ränte- och länepolitiken.

Ränte- och länepolitiken.

De spörsmål rörande ränte- och länepolitiken, som utskottet under denna punkt berört, hade utskottet ansett vara av den betydelse, att utskottet funnit sig böra vad i detta ärende förekommit för riksdagen omförmäla.

Sedan herr förste vice talmannen anmält punkten till behandling, anförde:

Herr Holmgren: Herr talman! Vart man i dessa dagar kommer möter man husmödrar och husfäder, som inför den starka stegringen av levnadskostnaderna uttrycka sina bekymmer och sin oro för sin ekonomiska framtid. Då ställs ofta den frågan till en: står riksdagen alldeles maktlös gentemot dessa prisstegringar och dessa höjda räntor?

Bankoutskottet har i det här föreliggande betänkandet uttalat sin mening i dessa frågor, och jag uttrycker i detta sammanhang den förhoppningen, att riksdagen skall visa sig kunna helt och fullt ansluta sig till den mening, som utskottet här givit till känna. Vad som sägs här i riksdagen kommer ju genom referaten på ett lättfattligare sätt till allmänhetens kännedom än när det läses i det officiella riksdagstrycket. Därför har jag ansett att några ord från utskottets sida nu skulle vara på sin plats, även om finansministern helt nyligen givit till känna sin mening i dessa frågor, vilken mening, om jag läst referaten rätt, helt och fullt överensstämmer med den uppfattning bankoutskottet kommit till vid sin prövning av denna fråga.

Det närmaste ansvaret för vår ränte- och länepolitik bärs ju av riksdagens verk, riksbanken och riksgäldskontoret. I övrigt dirigeras finanspolitiken av regeringen. Detta är till synes en dualism, och man kan icke neka till att så också är fallet. Men dualismen är mera skenbar än verklig. Under de tider vi nu genomlida är det uppenbart, att en koordination av samtliga offentliga åtgärder på detta område är mera på sin plats än eljest för att man skall kunna få landets försörjningsmöjligheter utnyttjade på bästa sätt och för att kunna få trivsel åt näringslivet och kunna bekämpa de följder i ekonomiskt och finansiellt hänseende, som de kraftiga upprustningarna ha haft. Under sådana förhållanden är det också nödvändigt att en fortgående höjning av varupriser och levnadskostnader i möjligaste mån bekämpas.

Den kraftiga prisstegring, som i fjol gav sig till känna och som allt fortfarande förefinns i fråga om importvaror och livsmedel, behöver visst icke med naturnödvändighet åtföljas av en motsvarande prisrörelse i framtiden. Det finns möjlighet att kunna hålla prisstegringen inom snävare gränser nu än vad fallet var i fjol och att t. o. m. under vissa förutsättningar få den allmänna

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

prisnivån något sänkt. I detta sammanhang bör från denna talarstol klart och tydligt utsägas och understrykas, vad bankoutskottet yttrat i denna fråga, nämligen att möjligheter finnas att begränsa prisstegringen och att statsmakterna äro fast beslutna att inskrida i detta syfte inom ramen för en politik av denna art. Det är ju uppenbart att finanspolitiken bör inriktas på ett förhindrande av en alltför stor höjning av den allmänna räntenivån utöver det läge, som den hade före krigsutbrottet. En dylik begränsning är ju av den allra största betydelse för näringslivet och för arbetslöshetens bekämpande. Icke minst för byggnadsverksamheten och för jordbruket äro måttliga räntesatser synnerligen erforderliga. Även ur statsfinansiell synpunkt är önskvärdheten av ett moderat ränteläge ganska påfallande.

Jag skall icke gå in på detta område, som ju är ganska känsligt och ger plats för ganska olika meningar, men jag vill bara i förbigående framhålla, att en höjning av räntan med $\frac{1}{2}$ procent betyder för ett tioårigt statslån på 100 miljoner kronor en sammanlagd ökning i räntekostnaderna av 25 miljoner kronor. Det är ju uppenbart, att varken levnadskostnader eller räntor låta sig kommanderas. Man kan icke utan vidare besluta en prisreglering eller en räntesänkning, ty det kan hända att om man vidtog en sådan åtgärd man just genom densamma utlöste de inflatoriska krafter, som man avsett att bekämpa. Man får lov att gå försiktigt fram, men likaväl som en politik utan något bestämt mål är och förblir vingelpolitik lika visst är att vår penningpolitik måste föras efter klart utstakade linjer och med klart utstakade mål.

Vårt mål böra vi för närvarande sätta sålunda: sänkta levnadskostnader och lägre räntor.

Herr Wiberg: Herr talman! Bankoutskottet har denna gång ej åtnöjt sig med en kort tillstyrkan av ansvarsfrihet för riksbanks- och riksgäldsfullmäktige utan har också lämnat en översikt över och kommentar till den sedan stormaktskrigets utbrott förda ränte- och lånepolitiken. Flera av de problem, som beröras i utskottsutlåtandet, intaga en central plats i det stora komplex av frågor till vilka kriget ständigt tvingar statsmakterna att taga ställning. Då jag haft tillfälle deltaga i utskottsbehandlingen, ber jag att här i kammaren på dessa spörsmål få framlägga några personliga synpunkter, som torde delas av åtskilliga företagare i vårt land.

Till en början är det anledning framhålla, att kriget sedan september 1939 skapat situationer å penningmarknaden, vilka ställt de största anspråk på fullmäktiges skicklighet och goda omdöme. Förhållandena ha ingalunda utvecklat sig parallellt med dem under förra världskriget. Vissa slutsatser ha väl kunnat dragas av lärdomarna från den tiden, men i många avseenden ha nya frågeställningar ständigt uppkommit. Utskottets utlåtande torde också vittna om att utskottet långt ifrån inriktat sig på någon negativ kritik eller någon efterklokhet. Utskottet har även funnit anledning att särskilt framhålla, att det sätt, varpå försvarslånen genomförts, är värt det största erkännande. För egen del vill jag livligt instämma häri.

Redan månaderna före krigsutbrottet gjorde sig en tendens till åtstramning av penningmarknaden märkbar. Under hösten 1939 blev denna stramhet än mer markerad. Orsakerna till penningknappheten ha varit flera, valutautflödet, ökat kreditbehov från statens sida, näringslivets lagerköp, en stark minskning av den normala importkrediten liksom också allmänhetens sedelhamstring.

Den 15 december 1939 höjde riksbanken diskontot med en halv procent till 3 procent. Penningknappheten fortfor och sparbankerna höjde den 1 april 1940 inlåningsräntan till $3\frac{1}{2}$ procent. En månad senare höjde affärsbankerna sina räntesatser med 1 procent och riksbanken kort därefter diskontot upp till $3\frac{1}{2}$

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

procent. Redan samma månad, som riksbanken för andra gången höjde diskontot, avbröts såsom en följd av avspärrningen den 9 april 1940 utvecklingen mot högre räntor, och därefter har en viss lätthet på penningmarknaden framträtt. Ett uttryck härför är den omständigheten, att affärsbankernas rediskontering i riksbanken är obetydlig, och att affärsbankernas kassareserver nu överstiga 500 miljoner kronor. I augusti 1940 införde riksbanken ånyo returdiskonto, men någon diskontosänkning har, som bekant, ej företagits, och frågan kan givetvis ej heller bli aktuell, så länge staten lånar hundratals miljoner till 4 procent. Man har från olika håll riktat kritik mot riksbankens åtgärd att i maj 1940 höja diskontot och mot riksgäldsfullmäktiges beslut att emittera det första försvarslånet med en ränta av 4 procent. Vad diskontohöjningen beträffar var densamma vid den tidpunkt, den vidtogs, utan tvivel ofrånkomlig. Skall någon kritik mot densamma framföras, skulle detta i så fall vara, att den kom för sent. Man har sagt, att riksbanken låtit initiativet och ledningen av penningmarknaden gå sig ur händerna. Även den kritiken kan riksbanken säkerligen dock taga med ro. Man kan förstå motiven för att riksbanken i det längsta sökte undvika en diskontohöjning. Man torde också kunna antaga, att riksbankens ledning efter den 9 april motsåg en lättnad å penningmarknaden.

En annan sak är, att det kan starkt ifrågasättas, om det läge och den stramhet å marknaden, som framtvingade diskontohöjningen, och som också medförde, att det första försvarslånet ej gärna kunde emitteras till lägre ränta än 4 procent, icke hade kunnat förebyggas genom att fullmäktige i tid vidtagit de penningpolitiska åtgärder och använt de penningpolitiska instrument, över vilka de förfogade. Accepterar man som förutsättning, att låga räntor äro av betydelse för landet, följer också därav, att statsmakterna konsekvent ha att föra en sådan politik, som förhindrar räntehöjningar så länge detta är möjligt, d. v. s. intill dess de fördelar, en låg ränta medför, uppvägas av olägenheterna. Sådan situation kan uppstå, då även ett så tveeggat vapen som räntehöjning måste användas mot penningvärdeförsämring.

Utskottet har rekommenderat räntesänkning i första hand med tanke på dess betydelse för jordbruket, byggnadsverksamheten och näringslivet överhuvud taget och i andra hand av statsfinansiella skäl. Utskottet har sålunda icke godtagit den uppfattningen, att låga räntor nödvändigtvis leda till inflation. Även om en räntesänkning teoretiskt kan verka inflationistisk, finnas dock sådana medel till riksbanksledningens och statsmakternas förfogande, att man i nuvarande läge ej skulle behöva frånhända landet den fördel, som en låg ränta i många avseenden medför. Man får ej heller glömma, att en sänkning av räntan måste medföra en kostnadsminskning särskilt för alla dem, som arbeta med ett stort lånat kapital, vilket i sin tur måste ha prissänkande verkan.

Utskottet har naturligtvis icke varit främmande för de invändningar, som kunna resas mot en räntesänkning. Främst framhålles i detta hänseende, att låga räntor icke verka tillräckligt stimulerande å sparandet, vilket utgör en av de viktigaste inflationshämmande faktorerna. Frågan är sålunda, om en sänkning av statens obligationsränta från 4 procent till exempelvis $3\frac{1}{2}$ procent skulle ur sparandets synpunkt medföra menliga konsekvenser. Erfarenheten under några av 1930-talets senare år visar, att en lägre kapitalavkastning i vissa situationer till och med kunnat befrämja sparandet. För egen del är jag av den meningen, att en sparare hellre nöjer sig med kanske ännu lägre ränta än $3\frac{1}{2}$ procent, om han endast tror, att han får sina pengar tillbaka i oförändrat realvärde — »jämgott och till fullo» för att tala med det numera upphävda nionde kapitlet i handelsbalken — än han låter sig lockas av höga räntor, om han samtidigt hyser misstro mot det framtida penningvärdet. De stora framgångar, som försvarslånen haft, måste också betraktas som ett utslag av svenska

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

folkets tro på att statsmakterna icke skola föra en inflationistisk politik. Men statsmakterna, som draga till sig sparkapitalet, påtaga sig därmed också ett ansvar. Man kan säkerligen också ur utskottets utlåtande utläsa ej endast en tro på att statsmakterna kunna förhindra en inflationistisk prisutveckling utan också en uppmaning att verkligen föra en inflationsförhindrande politik, ej minst genom därtill ägnade åtgärder å penningmarknaden.

Utskottet har gjort det uttalandet, att det borde vara möjligt att under vissa förutsättningar åstadkomma till och med en sänkning av den genomsnittliga prisnivån. Utan tvivel åsyftar utskottet icke härmed något förordande av en deflationspolitik. Om utskottets förhoppning skall kunna realiseras, beror otvivelaktigt på förhållanden, över vilka i varje fall några penningpolitiska medel icke råda. Såsom en av förutsättningarna torde man obestriddligen kunna uppställa en skattepolitik, vilken icke förkväver utan i stället befrämjar ny produktion.

Herr talman! Man skall givetvis icke överskatta vare sig fördelar eller nackdelar av en räntesänkning med exempelvis en halv procent. För stora delar av näringslivet spelar i dess normala verksamhet förändringar i räntekostnaderna en obetydlig roll i jämförelse med de kostnadsändringar, som högre råvarupriser, stegrade löner, höjda skatter o. dyl. medföra. Om emellertid den allmänna räntenivån sänkes genom ingripande från statens sida, komma dock av naturliga skäl i vissa fall att sökas såväl större krediter än tidigare som också krediter för ändamål, vilka tidigare ej ifrågakommit.

Vad beträffar den spekulativa verksamhet, vars konsekvenser vi ha all anledning att frukta, ha räntekostnaderna mycket liten betydelse i jämförelse med de vinstchanser, som vederbörande tror sig ha.

Avsikten med en räntesänkning kan dock ej vara att öka kreditvolymen över det mått, som anses önskvärt ur samhällets synpunkt. Man har i stället bland annat avsett att förbilliga den legitima kredit, som under alla förhållanden måste upptagas. Under dessa omständigheter kommer att ställas anspråk på de kreditgivande institutionerna av den innebörden, att de strängare än förr måste taga hänsyn till det ändamål, för vilket kredit begäres. Detta innebär för det första, att på de enskilda kreditgivarna lägges ett större ansvar för kontrollen av att deras kreditgivning ej blir inflationistisk, trots de billigare lånekostnaderna. De lägre räntorna skulle alltså framtvinga en något strängare kreditransonering än vad som eljest skulle varit fallet vid ett sådant ränteläge. Jag kan icke dela den uppfattningen, som framkommit i en av våra finanstidskrifter, nämligen att en sådan inflationshindrande kreditövervakning skulle vara något för affärsbankernas uppgifter främmande.

De enskilda spararnas intressen sammanfalla till väsentlig del med de institutioners, som ha sparmedel till sitt förfogande och önska placera dessa. Båda ha intresse av att få så hög ränta som möjligt för sina pengar, men de ha ett lika stort intresse av att penningvärdet bibehålles.

Min uppfattning är, att kreditgivning under nuvarande förhållanden aldrig får ske på sådant sätt, att räntesynpunkten får dominera över önskan att om möjligt bevara penningvärdet. De stora penninginstitutionerna ha till uppgift — enligt min mening — icke endast att om möjligt göra det dem anförtrödda kapitalet räntebärande utan även att göra vad på dem ankommer för att kunna betala tillbaka lika goda pengar som de erhållna.

Genom en räntesänkning skulle statsmakterna otvivelaktigt i viss mån öka avvägningssvårigheterna för våra kreditförmedlande institutioner. Jag tror emellertid icke, att dessa skola undandra sig sin ytterst viktiga uppgift, utan att de *efter bästa förmåga* skulle söka lösa problemen.

Men av vad jag nu sagt följer för det andra, att även staten i sin närings- och

Ränte- och länepolitiken. (Forts.)

kreditpolitik bör iakttaga motsvarande försiktighet. Statsmakterna måste alltså bland annat visa varsamhet vid beviljandet av lån eller bidrag för improduktiva ändamål, enär eljest samma inflationsrisker skulle aktualiseras som de, vilka följa av alltför frikostiga bankkrediter.

Alltför stränga restriktioner från kreditinstitutionernas sida kunna möjligen medföra risk för uppkomsten av en »svart länemarknad» av den typ, som tidigare förekommit till exempel inom byggnadsbranschen. För den händelse detta skulle inträffa, måste givetvis andra och radikalare åtgärder vidtagas.

Som bankoutskottet i sitt utlåtande inledningsvis med rätta framhållit, måste såväl ränte- som länepolitiken bedömas såsom ett led i statens allmänna ekonomiska politik, en politik, som siktar på att dämpa den styrka, med vilken importprisstegringen och varuknappheten påverka den inhemska prisnivån. Finansministerns ord i propositionen nr 1 till urtima riksdagen 1940 rörande den dåvarande situationen ha tillämpning även på de nu aktuella förhållandena. Alltjämt gäller sålunda, att inflationstendenser bryta sig mot tendenser i depressiv riktning. Detta innebär, att vi befinna oss i ett labilt ekonomiskt läge med latent inflatoriska krafter, som hittills bundits av de genom avspärrningen framkallade depressiva förhållandena inom vissa områden av vårt näringsliv.

Under sådana förhållanden ökas statsmakternas ansvar för den fortsatta utvecklingen i särskilt hög grad. För att de väntade frukterna av en räntesänkning ej skola förvandlas till kanske mycket större nackdelar av allmän natur, fordras att statsmakterna ej blott med största uppmärksamhet följa den ekonomiska utvecklingen, utan att de även — vilket utskottet naturligtvis icke förbisett — förbereda verklighetsbetonade och effektiva åtgärder för att möta en eventuell aktualisering av ännu vilande faromoment.

Till sist, herr talman, skulle jag vilja understryka vikten av ett nära samarbete mellan våra penningvårdande myndigheter, d. v. s. närmast regeringen, riksgäldsfullmäktige och riksbanksfullmäktige. Även om en sådan samverkan består, kan man dock icke undgå att fråga sig, om det icke vore skäl att inordna denna samverkan i någon därtill lämpad organisatorisk form.

Herr Paulsen: Herr talman! Då kriget utbröt, väntade man, att det skulle bli penningöverflöd här i landet. Det blev emellertid raka motsatsen, och detta därför att det inköptes massor av utländska varor, som man hade möjlighet att lagra. Detta ledde till en åtstramning på penningmarknaden, vilket i sin tur ledde till räntehöjning. Sedan avspärrningen emellertid kom, kunde man icke längre få varor utifrån utan sålde från de lager, som man redan hade, och detta lättade penningmarknaden, men detta ledde ändå icke till räntesänkning.

Det har nu påtalats, att riksgäldskontoret släppte ut ett 100-miljonerslån i början av år 1940 till $4\frac{1}{2}$ procent. Man har förmenat, att det borde kunna ha gått med en lägre räntesats. För min del tror jag icke, att det hade varit möjligt. Vi skola icke glömma, att när det lånet upptogs, befann sig Finland mitt i brinnande krig. Det var den allra värsta tiden i mitten av februari. Det rådde en väldig oro här i landet. Vi visste icke vilket ögonblick vi skulle bli indragna. Staten behövde emellertid pengar. Dessutom hade Stockholms stad och Göteborgs stad var för sig släppt ut obligationer till $4\frac{3}{4}$ procent. Om man i detta läge ville få pengar, var det säkerligen icke möjligt att få dem till lägre räntefot än $4\frac{1}{2}$ procent.

Vidare har man påtalat, att räntan på det första försvarslånet sattes till 4 procent, och man har menat, att räntan borde ha satts till $3\frac{1}{2}$ procent. Jag vill i anledning härav för min del framhålla, att vid den tidpunkten betalade sparbankerna $3\frac{1}{2}$ procent i ränta för inlånta pengar. Det är väl ingen människa, som kan tro, att människorna i detta land äro så funtade, att när de få

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

3 $\frac{1}{2}$ procents ränta i sparbankerna på sina pengar, som de kunna taga ut när de vilja och använda dem som de vilja, skola de taga ut dessa pengar för att sätta in dem i försvarslånet, varigenom pengarna bindas på fem år utan att erhålla högre ränta. Sådana äro icke människorna. Det ville nog till denna halva procent för att de verkligen skulle handla på det sättet.

Vidare har det talats mycket varmt och vädjande för att staten skulle ha upptagit kortfristiga lån. Man skulle icke, säger man, ha brytt sig om att taga upp långa lån, och man har hänvisat till att dessa kortfristiga lån utomlands visat sig vara så väldigt nyttiga. Man har därvid särskilt pekat på förhållandena i Schweiz och Amerika. I Schweiz har man haft precis samma förhållanden som i Sverige, och man borde därför ha gjort på samma sätt som där. Det är emellertid icke på det sättet. I Schweiz har man mycket svårare förhållanden än vi ha. Man har en dyrtid i Schweiz sådan, att vi skola be Gud bevara oss för att få något liknande. Orsaken till dyrtiden är icke heller densamma som hos oss. Den ligger i Schweiz långt tillbaka i tiden. Man fick dyrtiden där vid den tidpunkt, då Sverige övergav guldmyntfoten. Schweiz, Frankrike, Holland och Lettland envisades att behålla guldmyntfoten, och det var då, som man fick den dyrtid, som man alltjämt har att dragas med.

Man har också talat om hur oerhört fördelaktigt det varit för Amerika att taga upp kortfristiga lån. Det har intresserat mig att se efter i vad mån detta haft någon inverkan på arbetslösheten. Det visar sig då, att Amerika med sina 132 miljoner invånare inom alla fack med undantag av jordbruket hade 36.5 miljoner i arbete och samtidigt 8,130,000 arbetslösa. Sedan krigsmaterielindustrien sedermera tagit fart, ha på ganska kort tid 3 miljoner arbetslösa kommit i arbete, men även 5 miljoner arbetslösa på en befolkning av 132 miljoner människor innebär en oerhört hög arbetslöshetsprocent. Den dag jag gjorde denna undersökning — det var den 27 februari i år — hade Sverige 30,000 anmälda arbetslösa. Jag vet väl, att icke alla arbetslösa på långt när anmäla sig, eftersom det finns många människor, som själva vilja klara sig, men även om det finns många flera arbetslösa än dessa 30,000, kan arbetslösheten procentuellt räknat icke jämföras med den amerikanska. Det är klart, att det är många andra faktorer, som här spela in, men jag tror icke, att man kan säga, att de kortfristiga lånen skulle vara så oerhört fördelaktiga jämfört med de långfristiga. Fördelen stannar nog på den andra sidan.

För min del tror jag, att det är riktigast, att riksgäldskontoret hädanefter liksom hittills upptar långfristiga lån, när det passar, och kortfristiga lån däremellan, när det befinnes lämpligt. Man får för varje särskilt tillfälle bedöma vad som kan anses vara riktigast utan att alltför mycket följa råd utifrån.

Vi ha inom bankoutskottet talat för sänkta räntor. Vi ville gärna ha framhållit, att det är nyttigt med låga räntor. Det veta vi ju alla, att det är. Men låga räntor äro nyttiga icke blott för byggnadsverksamheten och jordbruket utan överhuvud taget för alla näringar. Med låga räntor får bonden möjlighet att hålla arbetare och att betala dem bra, han kan köpa industrialster, industrien kan hålla produktionen i gång, vilket ger människor arbete, arbetarna kunna köpa av bondens produkter och betala bra o. s. v. Hela denna kretsgång, som är så nyttig, kommer i gång med låga räntor. Höga räntor skapa däremot stagnation och andra olägenheter och leda därför till arbetslöshet, nöd och elände. Jag tror man har rätt att säga, att låga räntor icke blott känneteckna välstånd i landet utan även skapa välstånd.

Nu sägs det från håll, där man känner till saken, att vi återigen ha penningöverskott i landet. Bankerna ha gott om pengar men låna icke ut något. Jag undrar, om icke nu vore rätta tidpunkten att börja med räntesänkning. Det

Ränte- och länepolitiken. (Forts.)

skulle säkerligen vara lyckligt, om vi kunde göra det, och för min del tror jag, att vi kunna det.

Herr talman! Med dessa ord ber jag att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindqvist: Herr talman! Det är med stor tillfredsställelse, jag tagit del av detta bankoutskottets utlåtande och särskilt det uttalande, som utskottet gör under punkt 4:o i sitt betänkande. Där säger utskottet: »Den betydande statliga upplåning, som nödvändiggjorts av den utav stormaktskriget föranledda upprustningen och försvarsberedskapen, har ställt riksgäldskontoret inför osedvanligt krävande och svåra uppgifter. Det sätt, på vilket försvarslånen genomförts, synes utskottet förtjäna det största erkännande, icke minst därför att dessa lån kunnat göras till en manifestation av den svenska nationens vilja att hävda landets frihet och oberoende.» Detta erkännande går i första hand till riksgäldskontorets ledning och då särskilt till fullmäktiges ordförande, doktor Karl Hildebrand. Han har gjort sig välförtjänt av detta erkännande från bankoutskottets sida. Bankoutskottets uttalande innebär emellertid icke blott ros, utan det skall även vara något ris i detsamma. För egen del och — jag tror mig kunna säga — från hela riksgäldsfullmäktiges sida ha vi intet att erinra emot det uttalande, som bankoutskottet gjort angående önskvärdheten av att staten vid sin upplåning gör allt vad som göras kan för att få ned räntan till en lägre nivå än den, som för närvarande utgår. Under de år, som jag haft förtroendet att medverka vid den statliga upplåningen, har jag också alltid arbetat för att räntan måtte bli lägsta möjliga. Även om meningarna inom fullmäktige någon gång varit delade om vad som för tillfället kunde vara den rätta räntan, har jag dock alltid funnit samtliga ledamöter vara besjälade av den uppfattningen, att lånen, som tagas upp, böra för staten vara de mest förmånliga.

Jag har närmast, herr talman, begärt ordet för att till dagens protokoll anföra några av de synpunkter, som fullmäktige haft vid sin upplåning, och även något om hur situationen var vid de tillfällena, då lånen togos. Jag vill då först erinra om att de närmaste åren före det nu pågående stormaktskriget rådde i Sverige ett mycket lågt ränteläge. Under hela året 1938 höll sig den effektiva räntan på långfristiga statslån i stort sett under 3 procent, och så var också fallet under det första halvåret av år 1939. Under tiden närmast före stormaktskrigets utbrott den 1 september 1939 började emellertid den räntehöjning, som stegrades i och med krigsutbrottet, och redan i september samma år var långtidsräntan uppe i 3¹/₂ procent.

Riksgäldskontorets kassaställning var vid krigets början god. Dess tillgångar på checkräkningen i riksbanken uppgingo vid utgången av augusti månad 1939 till 250 miljoner kronor. Statskontorets fordran hos riksgäldskontoret belöpte sig emellertid vid samma tidpunkt till 300 miljoner kronor. Då det var tydligt, att de inträdda förhållandena skulle komma att ställa stora krav på statskassan, började fullmäktige därför redan omedelbart efter krigsutbrottet att överväga åtgärder för upplåning. I oktober månad beslöt fullmäktige upplägga ett premieobligationslån å 150 miljoner kronor, och den 9 november fastställde fullmäktige vinstplanen för lånet. Vinstplanen motsvarade en förräntning å lånet av 3.7 procent. Då i och med krigsutbrottet minimikurser fastställdes å börserna — först på nyåret 1940 blevo kurserna ånyo fria — kan någon fullt riktig jämförelse mellan nyssnämnda procentsats och de räntor, som då gällde för statsobligationer, icke erhållas. Den effektiva räntan för av statshypoteksföreningarna vid denna tid — början av november — utlämnade lån beräknades emellertid till 4.15 procent. Den 7 december 1939

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

beslötö fullmäktige vidare att börja med en ny låneform, nämligen sparobligationer. Den genomsnittliga årliga avkastningen skulle vid en sådan obligations inlösen vid löptidens utgång om sex år motsvara en förräntning av 3.8 procent per år. De nu nämnda två låneformerna, premieobligationslånet och sparobligationerna, voro avsedda för den stora allmänheten. Det ansågs nämligen önskvärt att få till stånd en upplåning även från de breda folklagren med hänsyn till behovet av ett ökat sparande.

Under hösten 1939 diskuterades hos fullmäktige vid upprepade tillfällen jämväl frågan om upplägandet av ett obligationslån, närmast avsett för indragande av vissa medel från försäkringsbolagen och vissa andra större kapitalplaceringar. Man tänkte sig härvid en räntesats av 4 procent. Frågan förföll emellertid närmast med anledning av att kassaställningen icke krävde omedelbara åtgärder och därför att vissa fullmäktige ville avvakta utvecklingen av ränteläget. Den 29 november 1939 utbjöd Stockholms stad ett trettioårigt amorteringslån på 30 miljoner kronor med en ränta av 4 procent och en kurs av 97 $\frac{1}{2}$ procent, motsvarande en förräntning av 4.2 procent. Den 16 februari 1940 beslöt fullmäktige giva ut ett trettiofemårigt amorteringslån å 100 miljoner kronor till 4 $\frac{1}{2}$ procent och till en kurs av 99 procent och en effektiv räntefot av 4.57 procent. Till jämförelse bör nämnas 1934 års amorteringslån å 3 $\frac{1}{2}$ procent, som noterades till 87.50 procent, motsvarande en förräntning av 4.50 procent, eller 1932 års 4 $\frac{1}{2}$ procent lån, till en kurs av 99.50 procent, motsvarande en förräntning av 4.52 procent. Den 23 januari 1940 hade Göteborgs stad emitterat ett tjuguarigt amorteringslån å 4 $\frac{3}{4}$ procent till en kurs av 99 $\frac{1}{2}$ procent, och omedelbart efter gav Stockholms stad ut ett nytt lån på 16 miljoner kronor till en ränta av 4 $\frac{3}{4}$ procent, kursen var 99 $\frac{1}{2}$ procent. Båda lånen gävo gott resultat.

Emissionen av nu nämnda 4 $\frac{1}{2}$ procent statslån skedde under det krigshändelserna i Finland pågingo. Finland höll fortfarande stånd mot den ryska övermakten, men ställningen på Karelska näset var mycket pressande och läget betecknades som mycket labilt. Vid de lånet föregående förhandlingarna rådde därför en viss osäkerhet. Lånet rönt emellertid stor framgång.

I bankoutskottets utlåtande kritiserar en meningsgrupp inom utskottet uppdragandet av nu berörda 4 $\frac{1}{2}$ procent statslån, varefter utskottet ansluter sig till de utvecklade synpunkterna »med tanke på den framtida upplåningen». Kritiken gäller dock icke räntesatsen såsom sådan utan fullmäktiges beslut att vid detta tillfälle uppta ett långt lån. Man anser, att fullmäktige i stället bort tillgripa kortfristiga lån, samtidigt som marknaden skulle ha förberetts genom operationer på obligationsmarknaden. Härigenom skulle höjningen av riksbankens diskonto samt affärsbankernas och sparbankernas inlåningsräntor förhindrats och utgångsläget för det första försvarslånet varit gynnsammare. Vid detta tillfälle beslöt riksgäldsfullmäktige att utge dels ett premieobligationslån med en avkastning av 3.7 procent och dels ett sparobligationslån med en förräntning av 3.8 procent, vilket beslut var känt redan vid 1940 års lagtima riksdag. Likaså innehålla de då av bankoutskottet granskade protokollen utförliga redogörelser för fullmäktiges överväganden att på senhösten 1940 upptaga ett 4 procent obligationslån. Icke någon, vare sig från utskottet eller i kamrarna, gjorde dock någon erinran mot vad som sålunda var känt. Man kunde därför räknat med att icke någon erinran skulle göras mot 4 procent räntan för det första försvarslånet.

Skillnaden mellan, å ena sidan, det läge, som förelåg under hösten 1939, och, å andra sidan, läget dagarna närmast efter den 9 april för Sveriges vidkommande behöver icke ens påpekas. Skillnaden avspeglade sig mycket starkt på det ekonomiska området: stora uttag hos banker och sparbanker, kursfall på

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

börsen både för aktier och obligationer, stark ökning av sedelmängden, som från den 30 mars till den 15 april steg med över 100 miljoner kronor till 1,452 miljoner kronor. När riksgäldsfullmäktige under de upprörda politiska förhållanden, som då rådde, den 15 april 1940 beslöt upplägga ett försvarslån till 4 procent, höll sig räntenivån mellan $4\frac{1}{2}$ och 5 procent, varierande något för olika lån. Man bör jämföra försvarslånets räntesats närmast med 1935 års $2\frac{1}{2}$ procents statslån, som skall inlösas den 15 april 1947. Kursen på detta lån, på vilket vid beslutet om försvarslånet återstod sju år, noterades nämnda dag till 86 procent, motsvarande en effektiv ränta av 4.90 procent. Försvarslånets räntesats av 4 procent erbjöd alltså en avsevärd avvikelse och stark nedprutning från det för dagen föreliggande ränteläget å marknaden för statsobligationerna. Detta bestyrkes därav, att, när Inteckningsbanken en månad senare utbjöd ett lån på 10 miljoner kronor å $4\frac{1}{2}$ procent till en kurs av $98\frac{1}{2}$ procent, detta ej rönt någon succés.

Med anledning av uttalandena i bankoutskottets nu föreliggande utlåtande kan man emellertid fråga: Är det sannolikt att, om statslånet å $4\frac{1}{2}$ procent av februari 1940 icke upplagts, och om man i stället sett sig med kort upplåning, huvudsakligen i riksbanken, förenad med operationer i marknaden, räntan gått ned så mycket, att man kunnat genomföra det första försvarslånet med samma framgång med en ränta under 4 procent? Man torde ha rätt att besvara denna fråga nekande. För det första får man nämligen komma ihåg, att, redan innan statens $4\frac{1}{2}$ procents lån upptogs, så var obligationsräntan uppe i $4\frac{1}{2}$ procent och däröver. Städerna Göteborg och Stockholm hade ju redan i slutet av januari tagit upp lån till en räntesats av 4.75 procent. Kapitalmarknaden var sålunda redan inställd på en ränta, som till och med var högre än den, som kom att gälla för statens $4\frac{1}{2}$ procents lån. Åtgärden att uppta detta lån kan sålunda icke ha övat något egentligt inflytande på ränteläget. I varje fall kan den icke ha verkat i höjande riktning, då räntan ju redan var $4\frac{1}{2}$ procent eller därutöver. Från och med den 16 februari 1940, då $4\frac{1}{2}$ procents statslånet beslöts, till den 9 april, då frågan om försvarslånet uppkom, gjorde riksgäldskontoret förutom upplåningen genom det nu nämnda $4\frac{1}{2}$ procents lånet en tillfällig upplåning på 200 miljoner kronor, som i sin helhet skedde i riksbanken. Den ytterligare kortfristiga upplåning, som riksgäldskontoret, efter vad framhålles i bankoutskottets utlåtande, bort ha gjort, skulle alltså belöpt sig till det belopp, 100 miljoner kronor, som motsvarades av $4\frac{1}{2}$ procentslånet. Denna kortfristiga upplåning kunde icke ha skett medelst skattkammарväxlar på marknaden. Af-färsbankernas tillgodohavanden i riksbanken voro nämligen vid denna tid mycket små. Den 15 februari belöpte de sig till endast 68 miljoner kronor och blevo sedan under vårens lopp tidtals än mindre. Upplåningen skulle alltså skett i riksbanken. Riksgäldskontorets skuld till riksbanken vid tiden för upptagandet av $4\frac{1}{2}$ procents statslånet uppgick till 354 miljoner kronor, ett belopp som för det dåvarande ansågs betydande. Den ytterligare utlånings-möjlighet, som riksgäldskontoret hade i riksbanken, betraktades delvis som en reserv. Enligt fullmäktiges mening kunde all upplåning icke lämpligen ske i riksbanken. Det ansågs vara ett önskemål att kunna draga till sig de medel, som kunde erhållas bland annat från försäkringsföretagen och andra större placereare.

Tänker man sig emellertid, att $4\frac{1}{2}$ procents statslånet i februari 1940 aldrig kommit till stånd och att riksgäldskontoret i stället lånat i riksbanken, blir frågan, om riksbanken genom operationer i marknaden, d. v. s. genom uppköp av obligationer på börsen och på annat sätt, kunnat få ned räntan så mycket, att man sedan i april lämpligen kunnat släppa ut det första försvarslånet till

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

en ränta under 4 procent, t. ex. till $3\frac{1}{2}$ procent eller, som det till och med påyrkats, till 3 procent. Svaret på denna fråga tillkommer riksbanken. Här må dock erinras om att obligationskurserna under våren 1940 även efter utsläppandet av $4\frac{1}{2}$ procents statslånet fortfarande voro fallande, om också icke i någon högre grad före händelserna den 9 april. Att under sådana förhållanden under loppet av ett par, tre månader få ned räntan till under 4 procent hade helt säkert blivit en svår uppgift. Man må komma ihåg, att det finsk-ryska kriget pågick till den 13 mars, och att det sedan var endast fyra veckor kvar till den 9 april. De uttalanden, som i denna fråga finnas i bankoutskottets utlåtande, äro därför helt säkert alltför optimistiska. Detsamma torde gälla uttalandet om höjningen av diskontot och inlåningsräntorna. Det innebär helt säkert en överskattning av vederbörande statsorgans förmåga att påverka utvecklingen under förhållanden, som för vårt land voro ytterst kritiska på samma gång som de voro helt nya och plötsligt påkommande. Att den ekonomiska utvecklingen i vad det gäller räntor och statlig upplåning kunde mot bakgrunden av händelserna i april 1940 få det sansade förlopp som blev fallet, synes nu, när man blickar tillbaka på förhållandena, närmast överraskande. Man stannade vid ett ränteläge, som före det enastående räntefall, som tog sin början år 1932, då diskontot för första gången i vårt land gick ned under fyra procent, ansågs såsom *mycket lågt*.

Om man emellertid antar att det på det sätt som angives i bankoutskottets utlåtande hade under våren 1940 lyckats att hejda kursfallet och eventuellt även få någon bättring i kurserna med åtföljande räntefall, skulle man då lämpligen bort sätta försvarslånets ränta under 4 procent? En sådan åtgärd hade helt säkert icke varit förenad med framgång. Vad de stora kapitalplaceringarna angår, hade villigheten att placera helt säkert icke blivit lika stor som fallet nu blev med 4 procent. Redan 4 procent innebar ju en mycket stor skillnad mot de räntesatser, som nyss förut bjudits i de stora kommunlånen och i Inteckningsbankens lån. Vad vidare angår enskilda personer, skulle de helt säkert haft svårt att förstå, varför det nyss förut (i januari 1940) emitterade premielånet skulle ge en förräntning av 3.7 procent och sparobligationerna 3.8 procent, medan försvarslånet skulle löpt med en ränta av kanske 3.5 procent, oaktat ränteläget höjts. Ur propagandasynpunkt visade sig en ränta å 4 procent därjämte mycket lämplig. Till skillnad mot det förut under flera år gällande treprocentläget erbjöd fyraprocentssatsen något nytt och tilltalande. Det är ej säkert att det räckt med att enbart slå an på de patriotiska strängarna. När sparbanksräntan gått upp till 3.5 procent, låg också häri ett betydande hinder för en ränta under 4 procent. En av förutsättningarna för ett folklåns framgång torde nog vara, att dettas räntesats skall vara högre än sparbanksräntan.

Såvitt man kunnat bedöma av till riksgäldskontorets kännedom komma uttalanden, har det såväl bland fackmän som hos den stora allmänheten ansetts vara ett lyckligt val att sätta räntan å försvarslånen till 4 procent.

Ja, herr talman, jag skall lämna några upplysningar även angående den kortfristiga upplåningen, då det mycket talats om denna. Den kortfristiga upplåningen eller som den också benämnes den tillfälliga statsskulden uppgår för närvarande till 1,094 miljoner kronor. Den fördelar sig på följande sätt. Upplånat i riksbanken: växelkredit nr 1 för statens reservförrådsnämnd 256 miljoner kronor, växelkredit nr 2, upplåning på grund av viss upphandling i utlandet 225 miljoner kronor, vissa statsinstitutioner genom Sveriges riksbank 256 miljoner kronor och skattkammarväxlar 119.5 miljoner kronor. I riksbanken ha alltså upplånats sammanlagt 856.5 miljoner kronor. Vidare ha vi lån hos statsinstitutioner och andra statliga företag 100 miljoner kronor.

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

Och slutligen lån hos enskilda: skattkamarväxlar hos affärsbankerna 95.5 miljoner kronor och övriga 42.5 miljoner kronor eller sammanlagt 138 miljoner kronor.

Jag har, herr talman, velat ha de nu framförda synpunkterna till protokollet icke för att de för dagen ha någon större betydelse utan därför att det möjligen i framtiden kan ha en viss betydelse att se, hur riksgäldsfullmäktige sett på situationen, då lånen upptagits. Sedan må ju var och en bedöma om fullmäktige lyckats eller icke lyckats. För min egen del vågar jag säga, att när jag ser hur det hela utfallit, har jag all anledning att vara tillfredsställd med det resultat, som vi hittills ha uppnått.

Herr talmannen återtog nu ledningen av förhandlingarna.

Herr **Sundström** i Skövde: Herr talman! Det kan kanske anses förmätet, att jag, som inte tillhör den inre cirkeln, tar till orda i denna fråga. Jag tror emellertid, att frågan har en sådan allmängiltig betydelse och så stor ekonomisk räckvidd, att det kan vara motiverat, att man söker klargöra en del dunkla punkter i densamma. Jag skall därför tillåta mig att upptaga kammarens tid en stund.

Den väsentliga anledningen till den höjning av ränteläget, som ägde rum i början av år 1940, var väl — såsom framgår av utskottets uttalande — det 4.5-procentiga långfristiga lån på 100 miljoner kronor, som då upplades. Om en annan räntesats å detta lån fastställdes, är det högst sannolikt, att ränteläget i dag skulle ha varit ett annat. Såsom motivering för den höga räntan har utskottet framburit, att räntesatsen motsvarade marknadsläget och att en lägre räntesats inte skulle ha givit lånet den framgång som det fick. Jag tror emellertid, att utskottet i sitt hjärta inte alls har accepterat den förklaringen. Ty strax efteråt gör utskottet ett uttalande, som visar, att det enligt utskottets mening varit möjligt att skapa ett ränteläge, som varit betydligt bättre än det man accepterade. Den metod att skapa ett dylikt bättre ränteläge, som utskottet beskriver, går ut på att man skulle ha tagit korta lån i stället för att lägga upp det långa lånet. Detta skulle ha skett i första hand därigenom att riksbanken lånade riksgäldskontoret de medel som statliga institutioner insatt hos riksbanken. Därigenom skulle man ha åstadkommit en lättnad på kreditmarknaden, och så skulle man ha varit i tillfälle att hjälpa upp obligationsmarknaden, som då var mycket tryckt, genom att, som skett i främmande länder, göra stödköp av obligationer. Vi ha här alltså två ståndpunkter, som stå emot varandra. Det är två oförenliga ståndpunkter. Det skulle därför vara mycket angeläget för oss, som inte skådat djupare i denna fråga, att från utskottet få upplysning om varför man nödgades acceptera det dåvarande marknadsläget. Om det enligt utskottets uppfattning var möjligt att ändra läget, varför gjorde man inte det? Jag väddar till utskottets representanter att lämna ett svar på dessa frågor. Svaret på dessa frågor blir avgörande när det gäller att bedöma räntesatsen på lånet om 1.3 miljarder kronor. Räntan på detta lån ligger visserligen 0.5 procent under 1940 års ränta, men den ligger 1.25 procent över 1939 års ränta. Detta betyder en merutgift för lånet på 80 miljoner kronor under 5 års löptid. Det är alltså verkligen stora värden, som här stå på spel.

Ännu mera frågande ställer man sig inför den diskontosats, som tillämpats för kortfristiga lån. Man har här tillämpat en diskontosats på 3 procent. Nu har den visserligen sänkts till 2.5 procent. Men tidigare har det varit möjligt att låna på skattkamarväxlar mot en ränta av 0.5 procent. Utskottet anser för sin del, att det varit möjligt att tillämpa en räntesats av 1 procent och att bankerna borde ha kunnat låta sig nöja med denna räntesats. Den oinvidde

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

frågar sig då: vilka tvingande skäl ha gjort, att man måste hålla detta höga diskonto på den kortfristiga upplåningen? Jag hoppas att även på den punkten få ett gynnsamt svar från utskottet.

Jag skall tillåta mig att göra ytterligare några reflexioner kring frågan om ränteläget. Först och främst vill jag då beröra frågan om vilken räntesats, som kan anses nödvändig för att stimulera byggnadsindustrien. I den allmänna diskussionen har det ju framhållits, att ett ränteläge av 3,5 procent skulle vara det högsta möjliga, om man vill hålla byggnadsindustrien i gång. Man har till och med ifrågasatt, att man skulle bidra med en ganska kraftig subvention. Nu senast har det varit fråga om att subventionera inte bara bottenlåneräntan utan även tertiärlåneräntan på vissa orter för att få i gång en bostadsproduktion på dessa orter. Jag kan inte underlåta att säga, att denna metod förefaller mig påminna om Ebberöds bank. Staten lånar till 4 procent och är beredd att subventionera bottenlåneräntan till 3,5 procent och i vissa fall tertiärlåneräntan ned till 2,5 procent! Det synes mig som om det skulle vara mycket förnuftigare att nedbringa den allmänna räntenivån, så att denna subvention blir överflödig. Jag är fullt medveten om att detta kan medföra avsevärda svårigheter, och jag har självfallet intet recept på hur det skall gå till. Men jag måste säga, att en subvention för byggnadsindustrien under dessa förhållanden är så pass otbjudande, att man i första hand bör eftersträva och kräva en allmän räntesänkning, så att man slipper gå subventionsvägen. Därmed har jag inte på något sätt velat säga, att det inte, om ränteläget ej kan ändras, skulle kunna vara nödvändigt trots allt att subventionera för att få byggnadsindustrien i gång. Men det synes mig riktigare och rationellare att gå den generella räntesänkningens väg.

Det har diskuterats vad som möjligen skulle kunna åstadkomma en räntesänkning. Det är klart, att för att en dylik skall kunna åstadkommas måste en hel del gynnsamma förutsättningar föreligga. Jag tror emellertid, att vi aldrig kunna komma tillbaka till det gynnsamma läget från 1939. Då hade spararna inställt sig på en ränta av 2,5 procent. Man ansåg allmänt, att det var en rimlig, måttlig och acceptabel räntenivå. Och det hade visat sig — som den förste ärade talaren i denna debatt framhöll — att denna räntesats stimulerat till en mycket kraftig sparverksamhet. Härav framgår, att det inte är nödvändigt med en hög räntenivå för att stimulera sparverksamheten. De som ha anlag för att spara göra nog detta oberoende av ränteläget, och för dem som inte ha dessa anlag spelar nog inte heller ränteläget någon roll. Det är andra faktorer, som äro avgörande i detta hänseende. Vidare voro vid denna tidpunkt försäkringsbolagens och pensionsinrättningarnas premier kalkylerade på en ränteavkastning av 2,5 procent. Det är alldeles klart, att dessa stora förvaltare av den sparande allmänhetens medel äro glada, om de få en marginal mellan den kalkylerade och den effektiva ränteavkastningen på 1,5 procent. Men ingen skall tro, att dessa försäkringsbolag, som ledas av mycket kloka och beräknande herrar, skulle ha gjort obstruktion eller undandragit sin medverkan, om de fått nöja sig med ett mycket måttligt tillskott till sin ränteavkastning. De skulle säkert ha tagit 0,25 procent hellre än att gå i strid. Ty vi skola komma ihåg, att herr Hermansson alltid har förststatligandets damoklessvärd till hands att hänga över försäkringsbolagens huvuden. Jag är alldeles övertygad om, att försäkringsbolagen skulle akta sig för att sätta herr Hermansson i rörelse i onödan.

Skulle det nu vara möjligt att återigen åstadkomma ett fördelaktigt ränteläge, borde ju en räntesänkning ligga inom möjligheternas gräns. En dylik sänkning kan inte heller anses oskälig. Vad som är skälig och inte skälig ränta är naturligtvis en sak, som det är mycket svårt att yttra sig om. Jag kan emel-

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

lertid inte neka mig nöjet att referera en engelsk nationalekonoms uppfattning om vad som är skäligen ränta i dessa bistra tider. Han säger, att om en person eller en stat är i tillfälle att låna pengar för att därmed förbättra sin försörjning eller på annat sätt förkovra sin ekonomiska ställning, då är en relativt hög räntesats fullt motiverad. Är däremot den enskilde eller nationen i ett tillstånd av yttersta nöd, där det gäller att genom upplåning av pengar rädda livet eller rädda nationens frihet och oberoende, då skulle den, som i en dylik situation kräver oskäligt hög ränta, helt enkelt kunna stämplas såsom ockrare. Han anser för sin del, att räntan på långfristiga lån för statens räkning i krig och allvarliga tider bör kunna sättas till 2.5 procent. Jag vågar naturligtvis inte för vår del sträcka mig så långt, men en återgång till 1939 års räntenivå anser jag icke böra ligga utom möjligheternas gränser. En återgång till detta läge skulle säkerligen vara till fromma för hela vårt näringsliv och framför allt för statens finanser. Den skulle minska de bördor, som vi nödgas lägga på kommande släkten i form av räntebetalningar.

Det lönar sig emellertid inte att nu veckla över vad som har hänt. Vad som är viktigt och vad jag framför allt ber att få besked om av utskottets representanter är, vilka möjligheter det i verkligheten finns att sänka räntorna. Utskottet tycks för sin del inte anse det otroligt att det går, men på visst håll i pressen, där man anser sig initierad, har man uttalat mycket starka tvivel rörande möjligheterna att få en dylik sänkning till stånd. Förhåller det sig så, att inga utsikter finnas, böra vi ha detta klart för oss och veta vilka konsekvenser detta kan ha med sig i framtiden.

Jag har med de nu framförda synpunkterna inte velat på minsta sätt kasta någon skugga på dem, som haft att bära ansvaret i dessa svåra tider. Ej heller vill jag förringa det utomordentliga arbete som framför allt riksgäldskontoret utfört för att vinna framgång åt den statliga upplåningen. Men ämnets allvar och dess finansiella konsekvenser kräva, att vi få klarhet i problemen och genomdiskutera dem. Avsikten med mitt lilla bidrag till debatten har endast varit att medverka till denna klarhet.

Jag har, herr talman, självfallet intet yrkande.

Herr **Gustavson** i Västerås: Herr talman! Då herr Lindqvist, som representerar riksgäldsfullmäktige i denna debatt, inte har anmält några principiella meningsskiljaktigheter gentemot de meningar, som finnas uttryckta i bankoutskottets dechargebetänkande, kan det inte vara anledning att vid denna sena timme hålla något långt tal till försvar för den uppfattning, som utskottet ansett sig böra anföra.

Bankoutskottets dechargeutlåtande brukar vanligen i mycket korta ordalag tillstyrka decharge för fullmäktige i riksbanken och riksgäldskontoret. I allmänhet föreligger icke någon anledning att tillkännage de avvikande meningar, som utskottet kan hysa. I år har emellertid sådan anledning förelagat, och på grund därav har utskottets utlåtande blivit något utförligare än vanligt. Då nu riksgäldsfullmäktiges representant för sin del accepterat det resonemang, som utskottet för, kan det inte vara anledning att gå närmare in på dessa angelägenheter.

Det är emellertid några punkter, som ha berörts i debatten, vilka kunna tarva en närmare belysning. Det är i första hand den statsfinansiella betydelsen av den höga räntan, en sak, som säkerligen inte är så klar som den borde vara, trots allt resonemang, som förts i denna fråga. Hur mycket pengar staten måste låna under detta krig, veta vi inte alls. Om man skulle utgå från en så gynnsam förutsättning som att kriget inte varar mer än tre år och ytterligare göra ett så optimistiskt antagande som att staten icke

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

skulle behöva skuldsätta sig för mer än 1,000 miljoner kronor om året under dessa tre år och att dessa lån skulle kunna ges en genomsnittlig löptid av fem år, kommer man fram till det resultatet, att en procents högre ränta än före kriget skulle ge en sammanlagd statlig merutgift på icke mindre än 190 miljoner kronor under dessa låns löptid. Om man genom att gå till attack mot de höga räntorna kunde vinna endast hälften av detta belopp, så är det uppenbart, att det är väl värt besväret. Detta borde vi hysa synnerligen stor förståelse för särskilt i dag, då riksdagens båda kamrar ha offrat hela dagen åt att söka spara några tiotusental kronor här och där genom att nedpruta anslag, som säkerligen i och för sig varit både nödvändiga och nyttiga. Jag har velat lämna denna lilla skildring av de storheter i finansiellt hänseende, som vi på detta område ha att röra oss med, för att söka skapa en riktigare utgångspunkt än den man i allmänhet har vid resonemang om dessa frågor.

Herr Lindqvist gjorde — om jag uppfattade honom rätt — i sitt anförande gällande en mening, som jag inte riktigt kan instämma i, och jag skall be att med några ord få bemöta densamma. Herr Lindqvist — och med honom riksgäldsfullmäktige — menade, att det genom de kommunala lån, som upplades vid den mest kritiska tidpunkten under det finska kriget i fjol, faktiskt skapats ett ränteläge på penningmarknaden, som det var svårt att komma undan och låta bli att rätta sig efter.

Dessa kommunala lån föranleda egentligen inte till någon annan reflexion från min sida än att vi nog ha kommit bra långt här i landet i släpphänthet vid övervakning av kommunernas finanser, när Sveriges största och rikaste kommuner äro nödsakade att i det mest kritiska ögonblick, som vi genomlevt på ett århundrade, säga till allmänheten: nu skola ni vara snälla och låna oss några tiotal miljoner kronor, ty vi ha misskött våra affärer. Nu kunna vi inte klara oss ens i tre månader till, vi kunna inte reda oss till dess vi få se, om den här oron går över. Det är skäl att detta blir sagt en gång i kamraren.

Jag tror för min del icke att man kan säga, att kommunala lån på några tiotal miljoner kronor kunna skapa ett ränteläge, som bör vara för staten bindande, då man i alla fall vet, att situationen är sådan, att staten för flera år framåt kommer att få ett fullständigt dominerande inflytande på räntemarknaden. Redan en ränta på 4 procent innebar visserligen en nedsättning av den räntenivå, som Stockholms stad hade bjudit. Denna ränta låg dock $1\frac{1}{4}$ procent över den räntenivå, som man endast några månader tidigare hade ansett vara normal, och detta borde ha ingivit mycket starka betänkligheter hos det organ, som hade att sköta statens upplåning. Försäkringsbolag och andra penningförvaltare, som hade gott om ledigt kapital, visste också mycket väl, att Stockholms stads lån inte var någon fluga, som gjorde någon långvarig sommar. Det slukades som en munsbit, och sedan stod man där ändå med sina lediga pengar.

I detta sammanhang skall jag be att så gott jag kan få svara på en av de frågor, som herr Sundström i Skövde framställde. Vilka tvingande skäl, frågade han, fanns det att acceptera detta läge, när det gällde att utge $4\frac{1}{2}$ procentslånet? Såvitt jag och mina utskottskamrater ha kunnat se, fanns det inget tvingande skäl att acceptera ett sådant ränteläge. Jag vill erinra om att vid denna tidpunkt — alltså i februari 1940 — riksgäldsfullmäktige icke hade disponerat mer än 66 miljoner kronor av de penningmedel, som andra statsinstitutioner hade överlämnat till riksbanken för förvaring. Dessa penningmedel bestå som vi veta av insättningar, som andra statliga institutioner, såsom posten, statens järnvägar, statens vattenfallsverk, domänverket

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

o. s. v., gjort av medel, som de inte behöva för dagen. Det är alltså statsmedel, som äro lediga; man kan säga, att om riksgäldskontoret disponerar dessa medel, innebär det detsamma som att staten tar pengar ur byxfickan och stoppar i västfickan tills vidare, ty alltsammans är statens pengar. Efter denna tidpunkt har riksgäldskontoret disponerat betydligt större sådana belopp: i april 320 miljoner, i maj 379 miljoner, i juni 358 miljoner o. s. v., och den sista februari i år 238 miljoner kronor. Såvitt man kan se förelåg det inga praktiska hinder att tidigare taga i anspråk ett hundratal miljoner av de pengar, som dessa andra statsinstitutioner hade insatta i riksbanken. Riksgäldskontoret hade genom en sådan åtgärd högst väsentligt kunnat flytta fram den tidpunkt, då staten behövde gå ut på lånemarknaden och söka nya krediter.

Jag tror, att svaret på den andra fråga, som herr Sundström ställde, nämligen vilka möjligheter man har att sänka räntan, även lämpligen kan antydvas i detta sammanhang. Det är alltid en klok regel att vänta och se, inte minst när man hanterar sådana storheter som statsfinanserna. Det kan inte vara rimligt, att en stat med så goda och sunda affärer som den svenska staten skall vara nödsakad att ta upp långfristiga lån vid de tidpunkter, då marknaden är som mest känslig. Som jag nyss erinrade om ha vi knappast på ett århundrade upplevt en tid, som varit så kritisk som då det finsk-ryska kriget pågick. Hade vi väntat någon tid med det långfristiga lånet, hade vi mycket snart nått den tidpunkt, då penningmarknaden blivit billigare helt enkelt på grund av att vi voro avspärrade från utlandet och förhindrade att göra av med de medel, som funnos på den svenska penningmarknaden, till inköp av utländska valutor. Man må gärna ifrån fullmäktiges sida invända, att detta är efterklokhet. Det är bankoutskottets inte bara privilegium utan skyldighet att vara efterklokt i sådana här fall. Det vore bra, om vi allesamman kunde komma överens om att vi skola lära av de gjorda erfarenheterna och en annan gång vänta och se, i varje fall vänta till dess att den värsta oron lägger sig. I oroliga tider är det sällan klokt att göra affärer, vid vilka man binder sig för många år framåt.

Herr talman, detta är i huvudsak vad jag velat anföra i denna fråga. Jag vill endast sluta med att göra ett par påpekanden.

För det första vill jag understryka, att bankoutskottet, då det i år skrivit sitt dechargebetänkande, varit väl medvetet om att man kunnat säga hårda ord och gå mycket mera aggressivt fram och att man kunnat ha skäl för detta. Det har emellertid inte varit någon väsentlig sak för utskottet att få framställa anmärkningar. Vi ha tvärtom mycket väl förstått det svåra läge, i vilket både bankofullmäktige och riksgäldsfullmäktige befunnit sig under hela det år, som har gått, och däri är också anledningen att söka till det försiktiga omdöme och de milda ordalag, som genomgående begagnats i hela utskottets betänkande.

För det andra vill jag påpeka, att den fråga, vi här behandla, har en vikt och betydelse, som sträcker sig mycket längre än till frågan om statens finanser. Ingen vet, hur långt kriget kommer att föra oss i ekonomiskt avseende. Vad vi veta är, att om vi icke kunna undgå de höga räntorna under detta krig, kommer detta att rasera mycket av den trygghet, som menige man i vårt land har börjat känna under de sista åren. Åtskilligt har utträttats för att förbättra läget för människorna i allmänhet i detta land, vilket icke minst tagit sig uttryck i en ökad fastighetsbildning inom de sociala grupper, som man alltid tidigare har betraktat som obesuttna. Även till dem har börjat sprida sig någonting av den trygghet, som ju alltid följer med att man åtminstone äger någonting. Få vi en period med höga räntor, kan det inte undvikas att alla

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

deras möjligheter att amortera någonting på dessa nyförvärvade fastigheter falla bort. Varje möjlighet för dem att spara någonting kommer att försvinna. Stiger räntan ytterligare, ökas svårigheterna ännu mera: de bli då nödsakade att taga nya inteckningar för att bli i stånd att betala räntorna. Slutresultatet av denna kris skulle då bli, att de, som förut hade mycket pengar, även samlat alla de realvärden, som tidigare funnos hos dem, som litet hade. Detta är icke en önskvärd utveckling, tvärtom är det en av de största och svåraste olyckor, som kriget kan draga över oss. Vi måste nu alla i fortsättningen försöka att arbeta på att vårt land skall kunna klara sig igenom de hårda påfrestningarna med sin frihet och självständighet i behåll, vilka finansiella svårigheter och vilka försakelser av annan art, som kriget än medfört och kommer att medföra. Då komma svårigheterna inom begränsad tid att kunna övervinnas. Har man emellertid ryckt undan den grund av frihet, trygghet och relativt oberoende, som hundratusentals människor här i landet stå på, har man raserat några av de värdefullaste grundstenarna i den grundval, som vi kunna fortsätta att bygga vidare på efter kriget. Denna olycka skall inte hända, om Sveriges regering och riksdag äro eniga om att motsätta sig varje försök att oskäligt driva upp räntenivån.

Herr förste vice talmannen **Magnusson**: Herr talman! Jag kan livligt instämma i den deklARATION, varmed bankoutskottets vice ordförande inledde debatten och som jag har anledning tro var gemensam för honom och bankoutskottets ordförande, och det uttalande, varmed han slutade sitt anförande, nämligen att målet för vår strävan skulle vara sänkta levnadskostnader och lägre ränta. Jag hoppas blott, att detta uttalande var grundat på verklig undersökning om väder och vind på det ekonomiska världshavet och inte uttryck för blott journalistisk skrivarglädje och sjömannaförhoppning.

Det är nämligen lätt att uttala dessa önskemål, i vilka vi alla böra instämma, men tyvärr medför den nuvarande tiden åtskilliga realiteter, som göra, att de kanske inte äro lika lätta att genomföra som man ifrån många håll synes tro.

Från en del håll — jag skall huvudsakligen sysselsätta mig med detta — frambär man kritik över ett ränteläge, som man förmenar har blivit högre än vad som skulle vara nödvändigt. Jag skall emellertid be att till de ärade kammarledamöterna få ställa en fråga, som kan synas förbluffande enkel, men som väl kan anses befogad. Om vi för något mer än ett år sedan, eller i februari månad förra året, hade ställts inför den fråga, som motsvarade det då föreliggande saken på den statsfinansiella marknaden, nämligen att vi under ett års tid behövde upplåna 1,200 à 1,500 milj. kronor, till vilken ränta förmena ni det skulle vara möjligt för statsverket att upplåna dessa pengar? Är det någon bland de närvarande här eller utanför kammaren, som vid denna tidpunkt hade vågat förutsätta, att vi skulle lyckas genomföra denna upplåning till en ränta, som i genomsnitt låg åtskilligt under eller ens vid 4 procent? Jag tror, att vi då skulle haft den uppfattningen litet till mans, att denna ränta skulle blivit högre.

Nu kan man visserligen häremot invända, att man givetvis, när det gäller kallt övervägande av finansiella problem, inte får låta en sådan där litet förbluffande frågeställning fara i väg med förståndet och den sunda eftertanke. Men jag vågar också säga, att det låg mycket av sund och klar eftertanke bakom det ränteläge, som då skapades. Jag talar icke därvidlag blott å riksgäldsfullmäktiges vägnar. Jag skall på grund av de uttalanden, som ha gjorts om önskemålet om ett intimare samarbete mellan regeringen å ena sidan och riksbanken och riksgäldsfullmäktige å den andra, be att här få säga ifrån, att detta samarbete har varit så intimt som överhuvud taget har varit möjligt under

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

det gångna året och vid de stora låneoperationer, som ha skett. Dessa ha ägt rum i fullständigt samförstånd såväl med finansministern som med riksbankens ledare, samt efter konferens med stora andra kretsar.

Herr Sundström i Skövde hade ett anförande, som jag verkligen måste säga i hög grad förvånade mig och som jag nödgas att litet utförligare syssla med. Han gjorde utan vidare gällande, att den springande punkten i räntehöjningen var det fyra och en halv procent statslån, som upptogs i februari månad förra året. Han förklarade, att om ej detta upptagits till den räntan och som ett långfristigt lån, skulle ränteläget den dag som är ha varit någonting annat och bättre.

Det är lätt att göra ett sådant djärvt påstående. Men om man verkligen gör sig besvär att se efter, hur marknadsläget den tiden var och möjligheterna förelågo att upptaga lån, så nödgas man nog, därest man vill se på saken objektivt, erkänna att det icke var så synnerligen lätt att då få lån till billiga räntor och att man haft alla utsikter att misslyckas, om räntan då hade satts lägre.

För det första bör man komma ihåg, hur läget var på obligationsmarknaden. När man blott observerar en sådan omständighet, som att 1935 års två och en halvprocentiga statslån var det till tiden kortaste som fanns — det lånet skulle inlösas den 15 april 1947 — och att det noterades till en kurs av 86 procent, betydde det för den, som köpte en obligation därav, att han på sina pengar fick en ränta av 4.9 procent och, märk väl, med möjlighet att få in kapitalet redan 1947. Om man jämför med andra lågprocentiga obligationer, var läget ungefär likadant. Man kunde köpa dessa till sådant pris, att man kunde försäkra sig om en ränta, som låg i genomsnitt högre än fyra och en halv procent.

Det är lätt att förstå, att en penningplacerare icke vill teckna ett statslån till under 4 procent, när han får betydligt högre ränta, om han går ut på marknaden och köper förefintliga obligationer till underkurs. Det är uppenbart, att man måste taga hänsyn till dylika omständigheter, när man ger ut statslån.

Jag kan tillägga, att läget på lånemarknaden då var sådant, att enär man ännu gick in för den gamla formen av upplåning genom bankernas medverkan, i motsats till vad vid tidigare statslån varit fallet, det icke lyckades att erhålla bankernas garanti för lånet, därför att dessa ansågo, att marknaden var till den grad osäker, att det icke med säkerhet kunde förutses, huruvida lånet t. o. m. till räntan av 4½ procent skulle bliva fulltecknat.

Nu säger herr Sundström vidare, att i stället för att taga upp ett sådant långlån skulle man ha tagit kortfristiga lån. Herr Gustavson i Västerås var inne på detsamma. Så skulle man ha väntat på att förhållandena den 9 april inträffade, och då hade man kommit till ett annat läge.

Det är för mycket begärt, att vare sig riksbanken eller riksgäldsfullmäktige eller någon annan skulle kunna vara så pass förutseende, att de förstått att något skulle inträffa den 9 april av det slag som då skedde.

Jag skall be att få påpeka en annan sak. Då man talat så mycket om, att vi skulle begagnat oss av de pengar, som voro stående för bankernas räkning i riksbanken och som skulle uppgå till oerhörda belopp, befanns det, att vid tidpunkten för låneoperationen den 15 februari belöpte sig det i riksbanken innestående kapitalet från bankernas sida till endast 68 miljoner kronor, vilket för övrigt togs ut under den allra närmaste tiden. Några veckor därefter var detta tillgodohavande så gott som borta, d. v. s. bankernas räkning i riksbanken var tömd.

Det förefaller mig då, att det icke funnits annan möjlighet till kortfristig upplåning än att vända sig direkt till riksbanken, och denna hade fått tillhandahålla ytterligare sedelmängd. Men man var ju inställd på att undvika

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

åtgärder, vilka vore ägnade att betydligt öka riksbankens sedelmängd, därför att man tidigare räknade med — om med rätt eller orätt skall jag ej nu gå in på — att utgivandet av en stor sedelmängd var en av de allra säkraste vägarna till inflation.

Vad herr Sundström ordade ifråga om den mekanik man skulle använda för upplåningen förmådde jag icke, trots att jag lyssnade ganska ansträngt här framme, fatta. Jag tror, att han själv icke fått alldeles säkert grepp på hur denna mekanik skulle vara beskaffad. Uttalandet får stå för hans räkning.

Men när han klandrar, att vi gjorde lån med en ränta, som låg 1.25 procent över 1939 års ränteläge, så måste jag uttala en liten förundran. Det hade väl hänt någonting ändå sedan 1939. Jag erinrar mig vid detta tillfälle, att en krönikör en gång — det var 1914 eller 1915 — skrev: Det måste hända någonting mera än ett världskrig i L-ping, om vederbörande riksdagsman därifrån skall förstå, att någonting har hänt. Det måste väl hända någonting sådant i Skövde för att man där skall förstå, att någonting har hänt. Detta utsagt fastän jag själv är därifrån.

Det har verkligen hänt någonting sedan 1939. Jag förstår icke, att man så frejdigt drar parallellen från 1939 och säger, att vi ha lånat pengar till 1.25 procent dyrare ränta än fallet var 1939. Tar man icke hänsyn till sådana omständigheter som under tiden inträffat, då kan man egentligen bli färdig med vilka omdömen som helst om den förda lånepolitiken.

Sedan talar man om kortfristiga lån och räntan på kortfristiga lån. Det medges, att denna ränta en tid var relativt hög. Det lyckades småningom medbringa den dels genom anbudsförandet och dels också genom anlåtande av riksbanken. Men det är väl icke oriktigt att här meddela, att icke ens riksbanken var på sin tid villig att i större mån tillmötesgå med tillhandahållande av kortfristiga penningar till särdeles låg ränta, varför även den möjligheten till hårdare pressning av ränteläget icke förelegat för riksgäldsfullmäktige.

Vad herr Sundström talade om Ebberöds bank kan få stå både för hans och min räkning, därför att jag för min del håller före, att den föreslagna räntesubventionen för byggnadsverksamheten, d. v. s. att staten lånar pengar dyrare och lånar ut dem billigare som subvention för byggenskapen, påminner om dylik bankverksamhet. Men i varje fall böra icke riksgäldsfullmäktige eller riksbanken göras ansvariga för detta, utan herr Sundström får adressera sig till vederbörande inom regeringen, särskilt finansministern, med vilken herr Sundström bör vara åtskilligt bekant.

En föregående talare här — det var herr Wiberg — yttrade sig också om räntan och var inne på den uppfattningen, att räntans storlek för spararna icke var av avgörande betydelse, men väl detta, att säkerheten att få tillbaka likvärdiga penningar var desto mera avgörande. Jag skulle ju kunna godkänna detta påstående men dock be, att man måtte observera, att här är nog inställningen hos de större och de mindre spararna något olika. Den större spararen med mera skolat finansiellt tänkande tänker nog mindre på räntans storlek än fastmera på den omständigheten, att han skall få likvärdiga pengar tillbaka. Men för den mindre spararen har åtminstone icke tidigare i så hög grad gått upp, att han kan få sämre pengar tillbaka; han tänker däremot mera på räntan.

Jag vill tillägga, att trots att sparandet var relativt tillfredsställande under den låga ränteperioden, må vi komma ihåg, att i mycket stor utsträckning sökte sig kapitalet ut från sparbankerna och till byggnadsverksamheten, därför att den gav bättre ränta. Detta stimulerade byggnadsverksamheten i hög grad.

Nu gällde det — det var en av problemets uppgifter för försvarslånets fram-

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

gång — att åstadkomma en låneform, som först och främst möjliggjorde för statsverket att få in det stora belopp man behövde men där man också hade tanke på att åstadkomma täckning genom nysparande. Skulle man åstadkomma detta, var det ju nödvändigt även ur denna synpunkt, att räntan sattes till så pass skäligt belopp, att den kunde i någon mån stimulera till nysparande.

Att försäkringsbolagen skulle ha nöjt sig med lägre ränta är ju möjligt. Men å andra sidan får man komma ihåg, att under den låneperiod, som förflöpte, då första försvarslånet emitterades, fanns vilande ett mycket stort icke tillfredsställt lånebehov på andra håll som kunde tillgodosetts av försäkringsbolagen.

När herr Gustavson i Västerås säger, att kommunerna icke voro tillräckligt övervakade, då de kunde få gå ut med lån till höga räntor och försvåra statens upplåning, bör han observera, att de lån, som emitterades från Göteborg och Stockholm, grundade sig på lånetillstånd, med vilket dessa kommuner lågo så att säga på lager. Det var tillstånd, som de fått långt före denna period. Då ansåg sig varken regeringen eller någon annan kunna hindra dem. Det var således icke på grund av för dåligt övervakande utan på grund av tidigare lämnade medgivanden som detta skedde. Men det är uppenbart, att när ett sådant icke tillfredsställt lånebehov fanns, och kommunerna gingo ut på marknaden, vågade dessa icke gå ut på lånemarknaden med risk att misslyckas, varför räntan sattes hög.

Vidare fanns ett enskilt stort lånebehov. Det är uppenbart, att staten stod inför tvånget att nödvändigtvis anskaffa mycket pengar. Ingen vill väl förneka, att hade man gått ut med för låg räntesats, skulle det ha betytt, att andra fått pengar och statsverket hade fått den mindre delen. Jag tror icke, att detta varit lyckligt.

Det fälldes ett yttrande, jag tror av herr Holmgren, att vi skulle söka komma in i ett moderat ränteläge; jag skulle vilja gå ett steg längre och säga, att vi befinna oss i ett moderat läge, men att det vore önskvärt att komma in i ett billigt ränteläge. Men det förefaller ändå, att denna diskussion om räntan har på vissa håll fått bli ett camouflage för andra strävanden. Det bör också vara för litet var känt, att det ränteläge, som nu föreligger, är med hänsyn till tidigare förhållanden inom vårt land ett mycket moderat sådant. Före 1931 eller 1932 hade vi i regel ett ränteläge, som låg högre än det nuvarande.

Därmed är icke sagt, att det ej är önskvärt att komma under nuvarande ränteläge. Men jag har svårt att förstå, att icke denna något överdrivna diskussion om det nuvarande ränteläget är delvis åstadkommen för att man vill se bort från andra saker och ting, som inverka hämmande på företagsverksamheten. När man talar om räntelägets avgörande inverkan på byggnadsverksamheten, förefaller det mig, att man därmed skymmer bort andra faktorer, exempelvis lönerna inom denna verksamhet, tomtpriser och dylikt, som spela lika stor roll som någonsin ränteläget.

Huruvida det skall bli möjligt att komma fram till billigare ränteberäkning, är svårt att spå. Det är ju uppenbart, att fortfarande spelar väl lagen om tillgång och efterfrågan en betydande roll. Så länge statens upplåning är av den storleksordning som för närvarande är fallet torde det behöva vidtagas många och kloka åtgärder, om det skall vara möjligt att nedbringa räntan.

Herr Gustavson i Västerås talade några vackra ord om de förut icke besuttna klasserna inom vårt land, vilka nu tack vare det billiga ränteläget hade börjat komma över till det läget, att de kunde inrangeras bland de besuttna. Han befarade, att en fortsatt hög ränta skulle för dessa erbjuda mycket stora svårigheter. Jag kan förstå honom i detta hans uttalande. Men man får också

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

samtidigt komma ihåg, att om vi kunna genomkämpa det nuvarande läget och de nuvarande svårigheterna utan att dragas in i det krig, som rasar, och utan att dragas in i ännu större svårigheter, måste detta av oss köpas med mycket stora upppoffringar, lika väl som avspärningen givetvis på en del områden medför en skärpning av prisläget, som blir svår att övervinna. Jag tror i alla fall, att läget är detta, att man icke har anledning att här vare sig ställa några oupphinneliga mål för oss eller å andra sidan misströsta i fråga om möjligheterna att åtminstone hejda prisstegringen och hålla räntan nere vid en måttlig nivå. Jag tror, att vi bäst vinna det målet genom att vi fortfarande som hittills ha en enig samverkan.

Innan jag slutar skulle jag blott vilja tillägga ett ord i fråga om den samverkan, som man efterlyser, mellan regeringen, riksbanken och riksgäldsfullmäktige. Jag erinrar därom, att en sådan samverkan ägt rum och ägt rum i full utsträckning ej minst på riksgäldsfullmäktiges initiativ. Man bör dock observera, att rent konstitutionellt har såväl riksgäldskontoret som riksbanken en fullständigt fri och självständig ställning gentemot regeringen och varandra. Denna ställning har vuxit fram ur en dyrköpt historisk erfarenhet. Om man strävar efter att åstadkomma verkligt reglerade former för detta samarbete — varemot jag icke nu har någonting att direkt invända — är det kanske värt att tänka på, att det skulle vara oklokt, om man ordnade detta samarbete på sådant sätt, att dessa institutioners självständiga ställning mot varandra och gentemot regeringen skulle försvinna. Ty det kan komma tider, då det liksom tidigare kan vara av ovanskligt värde för Sveriges folk och för det demokratiska styrelsesättet, att dessa båda institutioner fortfarande ha en fullt självständig ställning till regeringen men att de å andra sidan intaga samma ställning till riksdagen som för närvarande.

Herr **Sundström** i Skövde, som för kort genmäle erhöll ordet, yttrade: Herr talman! Jag måste till herr Magnusson i Skövde säga, att jag beklagar, att ej min beskrivning av den mekanism, som skulle vara alternativ till den långa upplåningen, uppfattades av herr Magnusson. Det kan dock icke ha stor betydelse, eftersom denna mekanism är utförligt beskriven i utskottets betänkande. Jag ansåg mig sålunda endast antydningssvis behöva angiva, vad jag syftade till.

Emellertid har herr Magnusson i Skövde ansett denna mekanism oanvändbar vid detta tillfälle. Herr Gustavson i Västerås har förklarat, att den långa upplåningen vid detta tillfälle var fullständigt överflödig. Här står således uppgift mot uppgift.

Byggnadssubventionens eberödsmässiga utformning har jag icke skyltt på vare sig riksgäldsfullmäktige, bankofullmäktige eller någon annan utan endast hävdad, att det varit lyckligare med en allmän räntesänkning än att beträda subventionens väg. Det vidhåller jag.

Herr Magnusson beklagade också, att jag ej uppmärksammat, att någonting hänt sedan 1939 som motiverade ränteökningen. Jag har observerat, att något hänt. Jag har också uppmärksammat, att det hänt åtskilligt i världen i krigförande länder under denna tid. Vad som hänt där ute har icke föranlett tillnärmelsevis så stor räntehöjning som i Sverige. Därför anser jag, att krig och dylika omständigheter icke med nödvändighet behöva medföra den räntehöjning, som vi fått vara med om.

Herr **Gustavson** i Västerås, som jämväl för kort genmäle erhöll ordet, anförde: Herr talman! Herr Magnusson i Skövde har säkert missuppfattat min framställning, fastän jag tycker, att den var rätt tydlig. Jag talade om de

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

medel, som jag ansåg, att fullmäktige borde förfogat över i stället för hundramiljonerlånet. Jag har icke nämnt privatbankernas tillgodohavanden i riksbanken i detta sammanhang. Jag har talat om statens egna pengar, statsinstitutionernas pengar, som funnos tillgängliga i tillräcklig utsträckning för att täcka ett lånebehov av hundra miljoner kronor. Jag har icke velat göra denna debatt till en diskussion, i vilken punkt för punkt skulle fastslås, vilka misstag som begåtts, men är det nödvändigt, så må det väl fastslås, att man uppenbarligen på en punkt gjort sig skyldig till ett misstag. Jag finner det beklagligt, att herr Magnusson hållit ett sådant anförande som det, vi nyss lyssnat till. De penningförvaltande män, med vilka han i egenskap av riksgäldsfullmäktig hädanefter skall föra förhandlingar om statens upplåning, behöva bara taga och läsa upp hans nyss hållna anförande. Sedan bör herr Magnusson icke ha något att säga till försvar för statens ståndpunkt. Jag hoppas, att ingen av fullmäktiges övriga ledamöter kommer att instämma uti herr Magnussons anförande.

Herr talmannen lämnade, likaledes för kort genmäle, ordet till

Herr förste vice talmannen **Magnusson**, som yttrade: Herr talman! Beträffande mitt nyss hållna anförande så kanske jag får säga till herr Gustavson i Västerås att ifråga om vederbörande finanskretsars ställning till läget på räntemarknaden, så är den saken så klar och kunnig, att man icke bör försöka eller tilltro sig kunna slå blå dunster i ögonen på dessa kretsar. Vad angår talet om statsinstitutionernas pengar och det uppenbara misstag, som skulle begåtts att ej förfoga över dessa, så vill jag tala om för herr Gustavson i Västerås, att vi — jag skall icke säga av vem eller vid vilket tillfälle — hindrades att använda dessa pengar, som för övrigt voro otillräckliga. Beskyllningen för att ha begått ett misstag i detta fall kunna säkerligen riksgäldsfullmäktige taga med lugn. Vad sedan rör de långfristiga statslånen, så torde det, för att visa, att det icke fanns några större möjligheter att då sätta räntan lägre, vara nog att hänvisa till kurserna på obligationsmarknaden. Vad slutligen av herr Sundström åberopade ränteläget i krigförande länder beträffar, så får jag erinra om, att England är ett land, som sedan lång tid tillbaka laborerat med den lägsta räntan i världen och att i vårt södra grannland förhållandena torde vara sådana, att de undandraga sig en jämförelse med våra.

Vidare anförde:

Herr **Molander** i Stockholm: Herr talman! Det synes mig, som om denna debatt i hög grad kommit att aktualisera den icke minst viktiga frågan om den ställning i nationens ekonomiska och konstitutionella liv dessa verk, riksbanken och riksgäldskontoret, i dag intaga eller borde intaga. I konstitutionellt avseende äro deras yttre former och kompetens ganska klart angivna, men man kan fråga sig, om de i praktiken såsom allena ansvariga för landets penningpolitik fått den ledande ställning, som förutsatts i grundlagen.

Under dechargedebatten i bankoutskottet har jag åtminstone fått det intrycket, att man, när man diskuterat möjligheterna för den statliga upplåningen, har bibehållit den gamla metoden att så att säga avlyssna stämningen ute på kapitalmarknaden, i stället för att man bort dirigera eller i varje fall försöka att dirigera denna stämning. Det förefaller också, som om man ofta avvaktade händelsernas gång, även då det skulle kunna tagas bestämda initiativ just ifråga om den statliga upplåningen och den statliga kapitalförsörjningen och icke minst i fråga om den statliga räntepolitiken. Ja, det synes mig, som

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

om ledningen för dessa riksdagen underställda institutioner emellanåt tvekat att med användande av till buds stående penningpolitiska medel helt och fullt taga ledningen av vår penningpolitik. Ett är säkert, och det är, att ansvaret för denna penningpolitik det kommer alltid helt och fullt att avkrävas dem. Å andra sidan har det icke undgått mig, att man inom fullmäktige gjort åtskilliga ansatser till självhävdelse, och jag inser fuller väl, vilka svårigheter som gjort, att man icke lyckats.

Det skall emellertid oförbehållsamt erkännas, att särskilt i den upplåningspolitik, som förts, då det gällt försvarslånen, så har riksgäldskontoret i samverkan med andra organ utvecklat en synnerligen förnämlig organisatorisk talang, och jag kan tillägga: mycken energi. Vad jag nu sagt bör icke uppfattas såsom kritik utan såsom ett uttryck för den uppfattning, att när statsmakterna på grund av utvecklingens egen makt och övriga omständigheter tvingats att organisera och taga ekonomiskt ansvar icke allenast på det sociala området utan på snart sagt alla företagslivets områden, då förefaller det åtminstone mig mycket naturligt, att den måhända viktigaste produktionsfaktorn, kapitalförsörjningen, från statsmakternas sida ägnas ett vida större intresse än som tidigare kan ha varit påkallat. Efter min mening är ett starkt markerat intresse från statsmakternas sida på denna punkt den säkraste garantien mot inflation, och däri har man ju, såsom tidigare nämnts, en mycket stark hävstång, när det gäller att försvara kronans värde. Däremot måste tveksamhet och brist på initiativ på detta område verka i en olycklig riktning. Någon har sagt, att kontrollerad inflation icke är farlig. Jag vågar det påståendet, att en kontrollerad inflation, det är icke någon inflation. Jag syftar då självfallet på sådana prisstegringar, som ha uppkommit på grund av verkliga kostnadsökningar, och naturligtvis också på sådana prisstegringar, som ha sammanhang med knappheten på vissa varor.

Att nu en diskussion om ränteutsikterna har kommit i gång, böra vi ju alla hälsa med tillfredsställelse. På detta område liksom på många andra områden gäller ju icke lagen om tillgång och efterfrågan i samma utsträckning som tidigare. Fram till hösten 1939 hade vi som bekant mycket gott om pengar, men vi kunna konstatera, att räntan icke sjönk lägre ned än till 2.75 %. Räntan har alltså under tiden intill 1939 varit mer eller mindre medvetet styrd. Men jag tror icke, att den samverkan mellan de båda fullmäktigeinstitutionerna, som av bankoutskottet och riksdagen på sin tid förordades, utlöst några mera påtagliga försök till ledning. Händelserna ha nog i stället fortlöpt i ganska traditionsbundna former.

Staten betalar onödigt hög ränta för sina lån. Jag har kommit till den uppfattningen icke minst på grund därav, att den genomsnittliga nominella statskuldräntan för omkring trettio år sedan, år 1910, enligt riksgäldskontorets årsbok var 3.58 %, medan den för budgetåret 1939/40, d. v. s. 30 år senare, var 3.59 %. Den var således t. o. m. en aning högre då än för 30 år sedan, och detta fastän vi under de sista decennierna ha kunnat låna pengar av oss själva. Trots att vi kunnat sköta vår egen kapitalförsörjning, ha vi icke under dessa 30 år kommit underfund med, att vi borde bringa ned medelräntan på statsskulden. Detta är, synes det mig, en högst betänklig sak. Det förefaller, som om den gamla vanan att betala en hög ränta skulle sitta i, även sedan vi blivit ett självförsörjande, ja t. o. m. kapitalexporterande land. Statslåneräntan påverkar det allmänna ränteläget. Därav följer naturligtvis, att vårt jordbruk och vår industri få betala för hög genomsnittsränta. Man kan icke nog framhålla betydelsen av att räntan hålles låg just för jordbruk och industri. Jag skulle vilja särskilt trycka på den synpunkten, att när vi en gång komma tillbaka till s. k. normala tider, så måste det te sig såsom högeligen önskvärt, att

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

vi dessförinnan sört för, att vi kommit ned på en låg räntenivå, så att vi kunna understödja vår exportindustri, vilken vi då hoppas att få mycken glädje utav. Därvidlag har, såsom tidigare framhållits, räntan en avgörande betydelse.

Jag måste erkänna, att jag icke heller hört några bärande skäl, varför räntan på skattkamarväxlar, statens kortfristiga upplåning, ännu skall behöva vara så hög som 2.25 å 2.30 %. Som bekant, finns det ju gott om lediga pengar. Man har svårt att förstå, varför icke riksbanken på den punkten energiskt tagit initiativ i konkurrensyfte. Man har svårt att förstå, varför denna ränta icke i dag är nere i 1 % eller $\frac{1}{2}$ %. Som bankman borde jag naturligtvis å bankernas vägnar vara tacksam för denna höga ränta, men, om man ser saken i ett större sammanhang och på lång sikt, finner man, att bankerna tjäna mera på en låg än en hög ränta. Marginalen är ju i regel orubbad, och företagslivet florerar och trives bättre vid låga än vid höga räntor. Det stora avskrivningsbehovet hos bankerna och industrien har ju alltid gjort sig mest kännbart under de höga räntepokerna. Efter min uppfattning är det en ren fiktion, att privatbankerna skulle ha anledning att se på denna fråga med andra ögon än staten. Man kan heller icke finna, att sparandet skulle lida nämnvärt avbräck genom den blygsamma räntesänkning, som här diskuterats. Den psykologiska effekt, som en sänkning av räntan i ett visst ögonblick kan medföra, får man givetvis icke negligera. Jag har tidigare sagt, att för sparandet några mindre justeringar av räntan knappast spela någon roll. Men de av inflationsskräcken gripna förmåna ju, att en till inflation ledande flod av nya investeringar skulle släppas lös, om man ginge med på en aldrig så liten räntesänkning. Vi veta, att en dylik räntesänkning skulle ha en mycket stor effekt, ej blott för det bostadsbyggande, som måste komma till stånd, utan också för jordbruket och industrien. Frågan är väl också, om denna räntesänkning icke skulle kunna befria staten från den räntegaranti, som ju bland annat här diskuteras. Jag skulle tro, att det är något som man särskilt bör tänka på i detta sammanhang. Saken har förresten berörts i bankoutskottets utlåtande.

Vi ha kontroll mot oskäligen prisstegringar. Räntan är ju ett pris. Varför ha vi icke en kontroll även på det priset? Det är en fråga, som jag tycker framställer sig av sig själv. Jag talade nyss om vissa psykologiska fenomen, som faktiskt förefinnas. Människorna gå icke till riksbanken eller till riksgäldskontoret för att få besked, om det skall bli inflation eller icke, utan man går till sin bankförbindelse eller till sin förmögenhetsförvaltare, sedan man naturligtvis först fått vissa uppgifter genom tidningspressen. Landets alla bankplatser bliva således tillsammans med tidningarna förmedlare utav den gällande uppfattningen i hithörande frågor. Men är det nu möjligt eller ens troligt, att den, som å tjänstens vägnar måste lämna allmänheten råd och upplysningar av denna natur, själv haft möjlighet att grunda sin mening på de informationer och den kunskap om marknadsläget, som den för landets penningpolitik ansvariga ledningen sitter inne med? Ytterst sällan torde detta vara fallet. Jag anser sålunda, att de opinionsbildande faktorerna icke få skjutas åt sidan. Herr talman! Det är på denna utomordentligt viktiga punkt, som jag tror, att vi måste tänka på en nyordning. De för landets penning- och valutavårdande politik ansvariga myndigheterna borde få tillfälle att med större effekt och kraft än hittills organisera och leda ett samarbete med våra olika penningförvaltande institut och varför icke också med våra opinionsbildande organ. Därigenom skulle dessa bliva i tillfälle att hålla sig å jour med statsmakternas intentioner i penningpolitiskt avseende, vilket icke minst är viktigt, då staten såsom nu behöver låna mycket pengar. Anses det emellertid, att nödiga befogenheter redan finnas, så låt oss utnyttja dem, så att rikets kredit varder behållen och värdad, som det heter i grundlagen. Då vi numera äro över-

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

ens om, att penningpolitik icke har någonting med mytologi att göra, så böra vi också vara ense om att penningpolitiken är precis, vad vi göra den till.

Herr **Ericsson** i Kinna: Herr talman! Jag lovar att fatta mig mycket kort. Jag vill konstatera, att bankoutskottets utlåtande torde kunna tolkas så, att det innebär en rekommendation åt riksgäldsfullmäktige att vidtaga operationer på obligationsmarknaden för att stödja kurserna på obligationer och därmed skapa ett bättre utgångsläge, när lånen placeras. Riktigheten av denna nya synpunkt har, efter vad jag kunnat finna av debatten, icke bestritts. Bankoutskottet har vidare önskat, att riksbanken skall föra en mera aktiv politik, när det gäller anbud å skattkamarväxlar hos riksgäldskontoret. Häremot har, såvitt jag kunnat finna, ingen invändning gjorts under debatten. Ingen har velat påstå, att ränteläget för skattkamarväxlar för närvarande är tillfredsställande, eller förnekat möjligheten att pressa ned diskontot på kortfristiga lån. Detta anser jag för min personliga del vara en obestriddlig förmån, i synnerhet som man kan konstatera, att det allmänna tänkesättet numera är helt annorlunda än för bara någon månad sedan. Jag förmodar, att riksdagen vill göra bankoutskottets rekommendationer till sina. Riksdagen bör göra sin mening känd, och riksdagens institutioner bör följa riksdagens instruktioner.

Debatten om hög eller låg ränta tycker jag är skäligen meningslös. Det är en omdömessak, hur hög räntan bör vara. För min personliga del anser jag, att man bör eftersträva ett sådant ränteläge, en sådan kapitalavkastning, som möjliggör ett maximalt utnyttjande av den svenska produktionens resurser, med andra ord ernåendet av bästa möjliga försörjning för landet. Vi ha kunnat konstatera, att betydande delar av det svenska näringslivet icke mäktat bära de ökade kostnader, som förorsakats av räntehöjningen. Statsmakterna ha skyldighet att försöka avhjälpa detta missförhållande. Om bankoutskottets utlåtande och denna riksdagsdebatt kunna betraktas som en vändpunkt, måste man anse, att utvecklingen numera går i positiv riktning.

Det är sant att man kan beskylla bankoutskottet för att vara efterklokt. Jag tror emellertid att både riksgäldsfullmäktige och riksbanksfullmäktige vilja erkänna, att utskottet tryckt på de positiva sidorna och ingalunda endast velat blicka tillbaka. Det är denna positiva linje som jag vill slå fast att det inte funnits några delade meningar om nödvändigheten av, nödvändigheten alltså av detta nya förfaringsätt, som från bankoutskottets sida rekommenderats riksdagen att besluta om.

Herr talman! Med detta konstaterande ber jag få yrka, att denna omförmälan lägges till handlingarna.

Herr **Hagberg** i Luleå: Herr talman! Jag kan inte underlåta att göra några anmärkningar i anledning av detta i och för sig ganska märkliga utskottsutlåtande. Ty jag menar att om de i utlåtandet förordade metoderna vinna efterföljd — finansministerns uttalande i söndags talar ju därför — skulle detta i vissa avseenden innebära en ny ekonomisk politik och en politik, som står i ganska stark motsättning till den tidigare förda.

Som utskottet här formulerar önskemålet att begränsa prisstegringen, ja, t. o. m. att försöka sänka prinsnivån, är jag från mina utgångspunkter mycket tillfredsställd med uttalandet. Jag finner det vara utmärkt att bankoutskottet signalerar en sådan åsiktsändring, som det ju tidigare inte givit uttryck för. Det förhållandet att finansministern nyligen uttalat sig härför är ju litet märkligt, ty det är bara någon månad sedan, så sent som i statsverkspropositionen, som finansministern uttalade som sin uppfattning — så-

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

vitt jag hörde var det ingen av kammarens övriga ledamöter utom jag som i remissdebatten protesterade emot densamma — att priserna skulle fortsätta att stiga. Det längsta finansministern då vågade sträcka sig till var uttalandet, att man skulle hålla denna prisstegring inom vissa s. k. måttliga gränser, en ganska allmän fras, som i sin formulering inte innebar något förpliktigande.

Nu har man emellertid kommit därhän att man från bankoutsrottets sida direkt anklagar riksgäldsfullmäktige för att med sin penningpolitik ha skapat en hel del av de nu aktuella svårigheterna. Bankoutsrottet gör i verkligheten riksgäldsfullmäktige ansvariga för den hittillsvarande prisstegringen eller en stor del av denna prisstegring, i varje fall den del av densamma, varmed utskottet anser att man nu kan pressa ned priserna. Utskottet gör också riksgäldsfullmäktige ansvariga för den faktiska arbetslöshet som vi nu ha, då utskottet sammankopplar frågan om åtgärder för att få i gång byggnadsverksamheten med den allmänna räntepolitiken.

Jag tycker detta gör intryck av att man tillskriver penningpolitiken en helt annan förmåga än densamma i verkligheten har, att man förvandlar frågan om ekonomi till något av mytologi. Ty inte är det penningpolitiken som skapat de nu aktuella problemen i form av prisstegringar, arbetslöshet, hög ränta och andra svårigheter. Inte är det riksgäldsfullmäktige som ensamma skola lastas för svårigheterna. Det är i verkligheten så att själva grundvalen för denna penningpolitik och dess mycket tråkiga konsekvenser har varit den statliga skuldsättningen, upprustningen, det faktum att staten har levat över sina tillgångar sedan storkrigets utbrott och fortfarande lever över sina tillgångar. När staten tar — och det gör den ju för närvarande — inemot $\frac{2}{5}$ av nationalinkomsten i anspråk för icke produktiva uppgifter, för i huvudsak förvaltnings- och vakt-hållningsuppgifter, måste detta få mycket genomgripande återverkningar på landets hela ekonomi, och då inräknar jag naturligtvis också valutan.

Vi ha för närvarande att räkna med att, såsom meddelades i statsverkspropositionen, de statliga utgifterna skola uppgå till 3,700 miljoner kronor, och mot detta skulle svara inkomster på skattebudgeten av mellan 1,800 och 1,900 miljoner kronor. Det gäller alltså att på lånevägen anskaffa ett belopp av $1\frac{1}{2}$ miljard kronor om året både för nu löpande budgetår och antagligen för nästa, och jag misstär mig nog inte för mycket om jag säger även för en del därpå följande budgetår, om man skall fortsätta på det här sättet. Och i denna politik har ju riksdagens stora flertal utan vidare följt regeringen. De dispositioner, som riksgäldsfullmäktige vidtagit, ha i allmänhet också varit föranledda av dessa riksdagens eller i varje fall regeringens beslut, ty riksdagen har hittills nöjt sig med att godkänna utgiftsstater utan att samtidigt försöka besvara frågan, varifrån pengarna skola tagas. Det är den frågan som nu börjat aktualiseras.

Herr talman! Inför detta utlåtande känner man sig benägen att sätta några frågetecken. Det har från finansministerns sida tidigare hävdats som ett för svar för penningpolitiken med dess konsekvenser, de höga räntorna, att just dessa skulle vara ett medel att förhindra en inflation. Inflationen ha vi redan här. Ty man kommer inte ifrån det faktum att sedelomloppet nu är mellan 40 och 50 procent större än det var under motsvarande månader strax före kriget. Man kan vidare inte komma ifrån det faktum att penningen förlorat bortåt 30 procent av sin tidigare köpkraft, och man kan inte ge någon annan rimlig förklaring till denna ökning av sedelomloppet än den, att den är uttryck för en inflatorisk process, som för närvarande försiggår. Ty att sedelcirkulationen nu skulle ske så mycket långsammare än tidigare drar jag i tvivelsmål. Därjämte bör man inte glömma bort, att mot denna ökning av sedelomloppet svarar icke en ökad tillgång av varor, utan att i stället varutillgången minskats.

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

Jag tänker inte ingå på frågan om det är beroende av riksgäldsfullmäktiges och riksbankens åtgärder att vi kommit därhän, att man kan säga att vi nu befinna oss i en inflationsprocess. Jag nöjer mig med att fastställa att det är på det viset, och enligt min mening är anledningen därtill de våldsamma statliga utgifterna, att staten lever över sina tillgångar, att staten för att finansiera dessa utgifter tillgriper vissa penningpolitiska åtgärder, som sätta valutatan i fara. Förut försvarade man de höga räntorna med att dessa skulle hindra inflation. Nu får man emellertid höra att inflationen skall mötas med sänkta räntor, en politik som alltså är rakt motsatt den tidigare förda. Om det för en vanlig lekman snurrar litet runt inför denna uppseendeväckande upplysning från bankoutskottet, få ni verkligen ursäkta mig.

Jag lägger också märke till att detta eniga bankoutskott, när det går att inför riksdagen närmare klarlägga innebörden av den eniga deklaration man avgivit, inte alls avspeglar samma enighet. Jag tar exempelvis frågan om hur man skall finansiera de statliga utgifterna. Vi ha hört från den förste företrädaren för bankoutskottet i denna debatt, att det inte alls var nödvändigt att ta upp dessa långfristiga lån vid den tidpunkt man gjorde detsamma. Man hade kunnat manipulera, man hade kunnat ta i besittning vissa tillgångar som staten hade — det var för övrigt en av bankoutskottets talesmän som tillät sig bilden, att det ju bara var frågan om att överföra pengar från byxfickan till västfickan. Såvitt jag förstår skulle det vara fråga om att överföra pengar till att finansiera vissa statliga utgifter, pengar som alltså skulle ha pressats ut i marknaden på ena eller andra sättet, genom att betala statstjänarlöner, beställningar på rustningsprodukter, etc. Inom parentes vill jag säga att när han avgav sin förklaring tänkte jag på ett uttalande, som gjorts om en tidigare tysk utrikesminister, att denne hade en väldig förmåga att säga ingenting med en pondus och på ett sätt som imponerade och nästan nedgjorde den som frågade. När talesmannen för bankoutskottet kom med sin förklaring över hur man skulle ha kunnat ordna saken tänkte jag att i varje fall saknar han inte en viss pondus när det gäller att leverera påståenden, som man vid litet närmare påseende kommer att finna vara en platthet. Ty att göra gällande att de svenska kapitalisterna, de som äro innehavare av det kapital staten skulle vilja låna, skulle ha blivit möra därför att staten tillfälligt gjort vissa manipulationer med penningtillgångar och på grund därav överlämna sina pengar till staten som långtidslån till mycket lägre ränta än som sedan fastställdes, det förefaller mig verkligen vara att tillskriva de svenska kapitalisterna ett alldeles för dåligt omdöme. Vilken uppfattning jag än må ha om de svenska kapitalisterna — jag gillar inte deras politik — men det skulle aldrig falla mig in att påstå att de äro enfaldiga. Och det vore verkligen enfaldigt, om de skulle låta lura sig av sådana enkla metoder.

Men för att återkomma till utskottet, har en talesman för detsamma, nämligen herr Paulsen, vänt sig direkt mot den framställning som utskottet har givit över, hur man klarat frågan om att få ut dessa långfristiga lån mot så låg ränta som möjligt. Om det råder en sådan förvirring från utskottets sida, som jag tycker mig ha utläst av uttalanden, som gjorts, får det ursäktas, om jag säger, att man får det intrycket, att utskottsutlåtandet icke i allo representerar en enhällig mening från bankoutskottets sida. Jag hoppas att bankoutskottet är tämligen enigt, när det gäller att begränsa prisstegringarna — jag förstår att man på en del håll börjat bli orolig över tendensen och att starka krafter äro i rörelse. Men jag tror icke, att utskottet är enigt eller kommer att bli enigt, när riksdagen ställes inför frågan. *hur* man i praktiken skall kunna nå det resultat, som man anser nödvändigt. Där äro vi emellertid inte i dag. Frågan om *medlen* står inte under debatt — den har anmälts komma upp senare —

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

debatten gäller blott dessa funderingar, hur man skall kunna manipulera för att få ned långtidsräntorna.

Och just därför att frågan om *medel* och *metoder* att förverkliga önskemålen nu icke står på dagordningen, anser jag mig inte behöva närmare ingå på det här föreliggande, i och för sig ganska märkliga utlåtandet. Jag vill dock sätta ett utropstecken i kanten och ställa den frågan: *vad är det egentligen som ligger bakom detta utlåtande?* Vad är det som gör, att samma riksdag, som för två månader sedan utan att blinka godtog regeringens — jag vet inte om jag skall använda uttrycket — farhågor för att prisstegringarna komma att fortsätta, och som godkänt finansministerns tes att man måste tillåta en prisstegring, som är föranledd av knapphet på varor, nu följer en linje, som delvis ter sig rakt motsatt den tidigare?

I senaste numret av »Från departement och nämnder» finns en artikel, som återger ett uttalande av industrikommissionen i anledning av landsorganisations skrivelse om åtgärder för att hejda prisstegringarna. I detta utlåtande citerar jag: »Den fortskridande prisstegringen har kommit farhågorna för en bestående penningvärdeförsämring att bli allt mera framträdande. Skulle dessa farhågor växa sig starkare, föreligger risk, att det uppstår en benägenhet att utbyta penningtillgångar mot sakvärden, vilket skulle innebära en ökad investering i såväl konsumtions- som produktionskapital.»

Industrikommissionen varnar alltså mot denna utveckling. Varningen gör på mig ett mycket chockerande intryck, ty jag kan inte med bästa vilja i världen frigöra mig från den tanken, att det skulle vara bra, därest nu kapital i högre grad än hittills investerades framför allt i konsumtionsvaruproduktionen. Just där visar sig nämligen för närvarande de allra svåraste konsekvenserna av den hittills förda politiken. Medan produktionsvaruindustrien, särskilt rustningsindustrien, visar rekordsiffror, uppvisar konsumtionsvaruproduktionen, industrigren efter industrigren, en mycket oroväckande nedgång, som dels varslar om en ekonomisk kris, men dels också — och det är inte det minst bekymmersamma — om att det håller på att uppstå en väldig knapphet på för befolkningen nödvändiga förbrukningsartiklar. Om det skulle vara på det sättet, att bankoutskottet med sitt utlåtande här försöker uttala vad industrikommissionen uppenbarligen har tänkt, när det formulerat sitt utlåtande, vilket i verkligheten rör ungefär samma ting, måste jag säga, att man blir ganska bekymrad över den verkliga innebörden av utskottets uttalande.

Men detta är, som sagt, en sak, som riksdagen har anledning att närmare granska, när om inte alltför lång tid frågan om *medlen* för att genomföra denna politik skall behandlas.

Herr Westman: Herr talman! Jag hade inte tänkt yttra mig i denna debatt, då det föreligger ett enigt utskottsutlåtande, men eftersom här vittnats från så många håll, har jag känt ett behov av att även från jordbrukarhåll yttras några ord.

Vi jordbrukare ha naturligtvis med stor glädje hälsat utskottets uttalande om önskvärdheten av lägre räntenivå. Som alla veta, är jordbrukarklassen den befolkningsgrupp, som har den största skuldbördan, och det har från jordbrukarhåll vid flera tillfällen framhållits nödvändigheten av en räntesänkning. Vår önskan är en normalränta på 3 à 3.5 %. Jag hoppas att tiden är inne att vi nu verkligen gemensamt slå vakt om föreliggande uttalande av utskottet och föra det ut i det praktiska livet, vilket väl bör vara möjligt, då bakom det samma står en enig riksdag med dess förtroendemän i riksgäldskontoret och riksbanken.

Jag vill framhålla, att när det gäller penningpolitiken äro vi i nuvarande

Ränte- och lånepolitiken. (Forts.)

läge här i vårt land ganska isolerade från yttrevärlden och behöva inte taga några större hänsyn till det allmänna ränteläget utom våra gränser. Också detta gör att vi verkligen hoppas, att detta önskemål om lägre räntor skall visa sig genomförbart i praktiken.

Herr Ryberg: Herr talman! Herr Lindqvist har redan framfört en deklARATION från riksgäldsfullmäktige, och jag skall bara passa på tillfället att understryka, att från fullmäktiges sida inte finnes någonting att anmärka mot det uttalande, som bankoutskottet här gjort om den framtida upplåningen och om eftersträvandet av en lägre räntenivå. Jag kan göra det så mycket mer som fullmäktige själva inte varit främmande för dessa tankegångar. Vi ha diskuterat dem både inom fullmäktige och man och man emellan, och det har ansetts, att om penningläget vore något så när oförändrat, när ett nytt lån skulle upptagas, man då skulle försöka nedbringa räntan.

En låg ränta är ju, som utskottet uttrycker det, till nytta för hela vårt näringsliv och inte minst för jordbruket. Det är givet, att jag som jordbrukare personligen måste vara intresserad av att hålla ränteläget så lågt som möjligt, men såvitt jag kunnat finna under de år jag varit ledamot av riksgäldsfullmäktige, ha också fullmäktige varit eniga om att man vid upptagandet av lån skall försöka sätta räntan så lågt som är möjligt med hänsyn till att låneoperationen skall lyckas.

Nu kan det ju sägas, när det gäller försvarslånet, att man borde ha försökt komma till en lägre ränta än vad som skett, nämligen till 4 %. Innan denna räntesats fastställdes, diskuterade vi upprepade gånger saken, bl. a. tillsammans med representanter för olika delar av näringslivet, och vi kommo därvid till den uppfattningen, att med då rådande läge på penningmarknaden kunde man inte — med hopp om att få lånet lyckligt genomfört — utge det med lägre ränta än 4 %.

Det har här talats om att man skulle ha kunnat skjuta på upptagandet av det $4\frac{1}{2}$ %-lån, som släpptes ut i februari 1940 och i stället tagit till kortfristig upplåning eller, såsom herr Gustavson i Västerås framhöll, tagit i anspråk de pengar, som statsinstitutionerna hade inestående i riksbanken. Vid det tillfället skulle inte ha använts mer än 60—70 miljoner kronor därav. Jag har inte varit i tillfälle att kontrollera, om siffrorna äro riktiga, men jag vill framhålla, att dessa medel togos i anspråk mycket kort tid därefter. Det ansågs emellertid, när vi släppte ut detta lån å 100 miljoner kronor — det var ju under senare skedet av finsk-ryska kriget — att det vore önskvärt att staten finge låna pengar på längre sikt, och jag vill även påstå, att räntan $4\frac{1}{2}$ % då låg under den allmänna räntenivån. Likaså var fallet med räntan på försvarslånet, 4 %. När detta lån utgavs, låg den $\frac{1}{2}$ % eller mer under den allmänna räntenivån.

Jag har, som sagt, bara velat understryka deklARATIONEN att från riksgäldsfullmäktiges sida icke finns något att anmärka mot det uttalande om den framtida upplåningen, som bankoutskottet gjort.

Vidare anfördes ej. Utskottets i punkten gjorda omförmålan lades till handlingarna.

Punkten 2.

Lades till handlingarna.

Punkterna 3 och 4.

Vad utskottet hemställt bifölls.

§ 4.

Föredros vart efter annat:

bankoutskottets utlåtanden och memorial:

nr 22, angående verkställd granskning av riksdagsbibliotekets styrelse och förvaltning;

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående beräkning i vissa fall av anställningstid för pension enligt kungörelsen den 7 december 1934 (nr 585) med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst;

nr 24, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående delaktighet i statens pensionsanstalt för sjukgymnaster vid vissa anstalter för kirurgisk tuberkulos;

nr 25, i anledning av väckt motion om pensionstillägg åt vissa f. d. förmän vid flottans station i Karlskrona;

nr 26, angående tilläggsarvode till sekreteraren hos jordbruksutskottet, byrådirektören E. E. Sjöfält; och

nr 27, angående ersättning till vaktmästaren hos bevillningsutskottet G. Andersson under tjänstledighet på grund av inkallelse till militärtjänstgöring i anledning av anbefalld förstärkt försvarsberedskap;

första lagutskottets utlåtanden:

nr 22, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar av lagen om aktiebolag; och

nr 23, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående vissa ändringar i lagen den 7 december 1934 (nr 573) om tillsättning av prästerliga tjänster; samt

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 15, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning av en kronan tillhörig fastighet i Jokkmokks socken;

nr 16, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till vissa undersökningar på jordbrukets område; och

nr 17, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till understöd åt fiskare.

Kammaren biföll vad utskotten i dessa utlåtanden och memorial hemställt.

§ 5.

Föredros andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående ändring av gällande regel för anteckning i församlingsbok av persons födelseort.

I sammanhang därmed föredros ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 230, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 5, i anledning av väckt motion angående ändring av gällande regel för anteckning i församlingsbok av persons födelseort.

Andra kammaren biföll vad dess tillfälliga utskott i det föredragna utlåtandet hemställt och biträdde första kammarens i ämnet fattade beslut.

§ 6.

Föredros andra kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 4, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om röst- och talvård vid våra skolor.

I sammanhang därmed föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 228, med delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 3, i anledning av väckt motion angående utredning av frågan om röst- och talvård vid våra skolor.

Andra kammaren biföll vad dess tillfälliga utskott i det föredragna utlåtandet hemställt och biträdde första kammarens i ämnet fattade beslut.

§ 7.

Föredrogs ett från första kammaren överlämnat protokollsutdrag, nr 248, innefattande delgivning av nämnda kammares beslut över dess första tillfälliga utskotts utlåtande, nr 6, i anledning av väckt motion om vidtagande av åtgärder till bevarande och skydd av sådana områden i vårt land, som böra bibehållas för framtiden som ursprungliga landskapstyper.

Andra kammaren beslöt hänvisa ärendet till sitt första tillfälliga utskott.

§ 8.

Herr talmannen lämnade på begäran ordet till herr **Lundell**, som anförde: Herr talman! Jag tillåter mig hemställa, att motionstiden i anledning av den i dag avlämnade propositionen nr 173 på grund av ärendets synnerliga omfattning och på grund av mellankommande helg utsträcker till att utgå först vid det plenum, som inträffar näst efter tjugo dagar efter propositionens avlämnande.

Denna hemställan bifölles.

§ 9.

Anmäldes och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 6, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställningar rörande utgifterna för budgetåret 1941/42 under riksstatens sjätte huvudtitel, innefattande anslagen till kommunikationsdepartementet;

nr 109, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa ändringar beträffande villkoren för erhållande av egnahemsån från statens vattenfallsverk;

nr 110, i anledning av Kungl. Maj:ts förslag om anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 till vägbyggnader m. m.;

nr 111, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1940/41 till åtgärder för arbetsmarknadens reglering m. m. jämte i ämnet väckta motioner; och

nr 112, i anledning av vissa av Kungl. Maj:t i statsverkspropositionen gjorda framställningar om anslag till kapitalinvesteringar i statens allmänna fastighetsfond och statens utlåningsfonder jämte en i ämnet väckt motion.

Vidare anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till

dels riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 113, angående val av riksdagens justitieombudsman och hans ställföreträdare; och

nr 116, angående val av riksdagens militieombudsman och hans ställföreträdare;

dels ock riksdagens förordnanden:

nr 114, för revisionssekreteraren Nils Teodor Ljunggren att vara riksdagens justitieombudsman;

nr 115, för häradshövdingen Folke Rudewall att vara riksdagens justitieombudsmans ställföreträdare;

nr 117, för förutvarande statsrådet Frans Gustaf Sture Centerwall att vara riksdagens militieombudsman; samt

nr 118, för häradshövdingen Ivar Lamech Wieslander att vara riksdagens militieombudsmans ställföreträdare.

§ 10.

Justerades protokollsutdrag.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 12.42 på natten.

In fidem

Sune Norrman.
